VSU LOCORUM

Gerardus Bucoldianus

GERARDI BVCOLDIANI

De Inuentione, & Amplificatione oratoria: seu, Vsu locorum, libri tres.

Num

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM,

M. D. XXXIIII.

P[illegible] dialecticorum rheto[illegible] [illegible]munes loci explicantur.

Secundo quæ ex locis inueniendi, & amplificandi ratio sit in genere demonstratiuo.

Tertio ut ex locis inueniendum, & ad fidem motumq; animorum amplificandum sit, in genere deliberatiuo.

Capita librorum post Prologum ponuntur.

AMPLISSIMO PRINCIPIQVE VIRO INCLYtæ Bononienſis Reip. Præſidi grauiſſimo Francisco Guicciardino Gerardus Bucoldianus S. P. D.

VANQVAM non iniquũ eſſe hoſpitibus ſoleamus, qui, undecunq; gentium uenia͏̃t, nos ſibi uel qualicunque munuſculo cõciliare ſtudẽt, quod natura affert, ut bene uolentibus nobis uiciſsim faueamus, me tamen hoſpitem, hos ſcriptos à me de inuentione & amplificatione oratoria libros pluribus communicaturum, neſcio quis de hominum iudicijs timor inuaſit: ut quos ſtudioſos iuuandi, mihiq; demerendi ſtudio impulſus conſcripſerim, ædere nunc, atq; in lucem dare formidem. Itaq; plurimum in hoc poſitum eſſe ratus, ſi is, cui primum offeram, dedicemq;, non modò dignitate, ſed & eruditione iudicioq; excellat: ut ſi quid meum hunc laborem ſtudioſæ iuuentuti profuturum putet, non modò timidum ſua autoritate protegat, ſed & animo

i de hominum iudicijs omnem eximat. Quare quidem, dum oculos circunferens hunc quæro, plures quidem Heroas ſummo dignitatis ſplendore floꝛentiſsimos cerno: qui uero ſummis Fortunæ bonis plurimarũ maximarumq; artium co[illegible], cæteraq; animi pulcherrima bona adiunxerat, unus uiſus es Princeps prudentiſsime, qui cęteros omnes multis paſsibus pręcurris. Necq; enim inſigni modò utriuſq; linguæ, minimeq; uulgari cognitione, quod in Principe uiro rariſsimũ eſt, te præditum agnoſcimus, ſed & eundem te iureconſultum expertiſsimũ, hiſtoriarũ ſcientiſsimũ, oratorem uero maxime inſignem cũ cæteris multis, præclariſq; prudentiæ, iuſtitiæ, fortitudinis, modeſtię, humanitatiſq; uirtutibus ornatũ planè admiramur. Atque his tot tantiſq; ingenij, animiq; dotibus fretus, maximis in rebus prudẽter, dextræq; gerẽdis, ea etiam felicitate ſemper es cognitus, ut cum humana cõſilia Fortunæ telis obnoxia eſſe intelligãtur, tibi hæc ceſsiſſe, atq; in te, quaſi nimis munitum ἄτρωτος fuiſſe uideatur. Itaq; cum te ad res bene gerendas natura fecerit, humanitatis ſtudia inſtruxerint, ratio exercuerit, & ipſa Fortuna ſola in te hoſtis uideri, ſuamq; prudentibus tuis inceptis conſilijsq; felicitatem denegare noluit. Quapropter ſummis his ſpectatis in te bonis ſapientiſsimi, maximiq; Pontifices Romani Leo & Clemens, non pace modo in recte adminiſtrandis primarijs Eccleſiæ ciuitatibus, atq; prouincijs, multis abhinc annis feliciſsime tua uſi ſunt opera, ſed

ra, ſed

ra,ſed & difficilimis illis belli temporibus,quibus hominum temporumq́ꝫ uitio, potentiſsimos in Reges arma ſumere ſunt coacti: ubi te ſemper in ducendis exercitibus,rebusq́ꝫ fortiter gerendis,primum conſilij atqꝫ autoritatis locum obtinere uoluerunt. Itaqꝫ cũ pace gubernandi dexteritate, nõ unius modo Reip. ſed totius prouinciæ ſplendor atqꝫ ornamentũ, bello autem idẽ ipſe rem fortiter gerendo,recteq́ꝫ in futurũ conſulendo, ad frangendos, declinandosq́ꝫ hoſtium impetus quaſi propugnaculum,firmamentumq́ꝫ eſſe uideare,non mirandum,ſi Clemens Pontifex Maximus proximis his annis,nouo planè exẽplo te, cum ſacerdotalibus infulis id munus debeatur,ad nobiliſſimæ,potentiſsimæq́ꝫ Vrbis Bononienſis gubernacula conſtituerit: quibus acceptis,ſic te geris,ut quãuis maximam,tranquilliſsimam tamen,optimeq́ꝫ cõſtitutam Rempub. teneas. Ita enim pro tua prudẽtia longius in futurum proſpicis, & nocitura declinas, ita quæ adſunt præſentia iuſte,fortiter, temperãterq́ꝫ adminiſtras,ut cõſilia quidem tua, ſummamq́ꝫ prudentiã admirari,facta autẽ omnia laudare uel inimici cogantur. Neqꝫ enim tuo in imperio ulla uiolentia, tyrannisq́ꝫ,ſed æquitas, clementiaq́ꝫ: non faſtus, & cuiuſquã cõtemptus,ſed humanitate,facilitateq́ꝫ moderata grauitas: nõ deniqꝫ ullius rei negligentia, ſed ſumma uigilãtia,diligẽtiaq́ꝫ cõſpicitur. Quare his tot, tantisq́ꝫ animi tui bonis ſummo Pontifici ſæpius cognitis atqꝫ perſpectis,nõ cõtentus te, quãquã poten-

tissimam, pulcherrimãq́ hanc Bononiensem, unicam tamen Rempub. felicissime administrare, sed & ad se uocatū, cum aliãs sæpissime magnis de momētis, tum hac tempestate, dum nunc pro salute Reipub. Christianæ cum Carolo Cæsare, nunc maximis de rebus cum Gallorum Rege cōsultat, præcipuū in cōsilium adhibet: ubi, quo plus cæteris præstas, melior q́ es, hoc te magis de rebus humanis bene mereri, tuæ prudentiæ est posse, iustitiæ uero etiã uelle. Iam uero cum & nobilissimū hic Bononiæ gymnasium, à Theodosio optimo Imperatore maximis ad id datis uectigalibus eo cōsilio sit institutū, ut hinc e uditi in reliquam totã Europã mitterẽtur, qui religionẽ, Rerūque pub. statum rectè cōseruarent, gaudet iuuentus, te Vrbis, suiq́ gymnasij gubernatorem, rectoremq́ cōtigisse, quẽ de literis, rectisq́ studijs optime iudicare, & bene consulrū uelle intelligit. Magnū profecto, & sanctū huius urbis apud exteras gentes omnes nomen est: quod fios huc mittãt, hinc repetãt, per quos diuina, humanaq́ omnia rectè cōseruari posse cōfidūt. Itaq́ si quid hic forte lapsum sit, ex omniū uotis feceris, si cū munificẽtiss'mo Senatu rursum erigas, atq; confirmes. Nulla profectò res est, cū honestior, tum rebus humanis magis necessaria, quàm ut literarum studia, quibus neglectis obbrutescendū est, rectissime cōseruentur. Vident hoc & Veneti prudẽtissimi homines: qui liberalissimis datis stipendijs, iuuentutis studijs optime Patauij consulũt. Cum igitur te Princeps humanissime

manifisime, & dignitate excellentissimum, & eruditione, pulcherrimisq; animi bonis ornatissimū, inter cæteros coryphæum esse intelligā, hos à me hic Bononiæ scriptos de inuentione, & amplificatione oratoria libros, quod à me primū, qualecūq; sit, tractatū argumentū est, tuæ amplitudini offero, dedicoq; ut si quid pro tuo iudicio, quod exactissimū est, studiosis profuturos putes, de hominū iudicijs solicitū me tua autoritate protegas: sin minus, meæ tibi in studiosos uoluntatis testimonium existant. Fecimus autē qualia hospes potuit, cui nec magna librorum comes esse supellex, nec honor, præmium'ue solet, quæ magnas res agentibus, multumq; defatigatis, addere calcaria solent: quæ si probabuntur, maiora aliquādo nobis moliēda erunt:
sin minus, argumento erunt,
rectis me studijs bene
prospectum
uoluisse.
Vale.
Bononiæ Calendis Ianuarij,
M. D. XXXIIII.

VM omnium animantium ſolus homo, rationis, doctrinæq́ꝫ capax, literarum beneficio, non modò animi ſenſa ſtylo mandet, aliorumq́ꝫ uiciſsim legẽdo intelligat, ſed & de rebus diuinis humanisq́ꝫ recte iudicet, eos profecto, ut de rebus humanis optime meritos, ſemper magni putaui, qui hãc in animis hominũ literariam induſtriam ſcriptis ſuis, uel qualibuſcunqꝫ aluerũt, cõſeruaruntq́ꝫ. Nam cũ educare fœtum, quærere uictũ, declinare mala, ſequi bona, aliaq́ꝫ id genus multa, ipſa nobis natura cũ brutis animãtibus cõmunia eſſe uoluiſſet, ſola eſt literarum cognitio, quæ res diuinas, humanasq́ꝫ cõplexa fouet, cõſeruatq́ꝫ: qua qui animũ excoluerũt, nõ ſecus rudibus præſtare hominibus, quàm ipſi ſubinde brutis antecellere, ſuo iure credũtur. Cæterũ in dandis, cũ & aliarum artiũ, tum maxime rhetorices præceptis, tot, tantiq́ꝫ diligẽtes extiterũt, ut qui poſt hos ad ſcribendum ſe contulerunt, quia nihil ferè, niſi inde ſumptũ, aliena ſubinde fide traderẽt, partim cõſilio, quod cõpendio ſuo uiã iuuẽtuti ſternere ad ipſos autores uoluerũt, partim ſolo iuuãdi ſtudio, uoluntateq́ꝫ potius, quàm ipſa opera, laudẽ meruiſſe uidẽtur. Itaqꝫ omnẽ hactenus operã in docẽdo collocãs, aut interpretandis, aut ſcholijs utrũqꝫ illuſtrãdis claſsicis autoribus, quos potui, iuui: tenuiſſemq́ꝫ hũc curſum lubẽter, niſi

iuuandi

iuuandi studio impulsus, ea me allaturũ in præsentia putarẽ, quæ nõ iam ab alijs ex ꝓfesso tradita uiderẽ, quàm profutura quidẽ, si quis rectè tractet, intelligerem. Vtinã onus hoc, quod in humeros grauissimũ suscepi, tam ad finẽ perferre possem, quàm multos iuuare ex animo cuperẽ. Quod si ex uoto minus succedit, hic tamen, qualiscũq; meus labor, argumẽto erit, humanitatis studijs ex animo me bene consultum uoluisse. Scripturus igitur de locis, & quæ sit ex his, in unoquoq; caussarũ, seu potius rhetorices genere inueniendi, amplificãdiq; ratio: ostẽsurusq;, ex paucis numero locis, omnia ad faciendã fidem, amplificandũ, affectusq; mouẽdos, deniq; ad omnẽ orationis ornatum, ueneresq; trahi. Quod dum ago, & apparebit, qui quibus in rhetorices generibus autores uersantes, alij simul ad fidem, exornãdumq;, ut rhetores, alij ad delectãdũ modo, amplificãdumq;, ut heroici uates, historiciq;, ex paucis admodũ, ijsdemq; ex locis omnia duxerint. Atq; hic quidẽ inuitus de inuentione scribo, quam à multis, clarisq; autoribus traditam uideo. Verũ cum ita natura comparatũ sit, ut ijsdem ex locis, & ad fidẽ, & ad amplificãdũ ducanẽ omnia, licebit mihi omniũ pace, ea cõiũcta tradere, quæ natura iuncta, seiungi nulla ratione possunt: in quo tamen & operã dabo, ut quantã potero, & his rebus lucem adferam. Primum igitur locos explicãdos sumo: deinde horũ usum in unoquoq; rhetorices genere trado. Quàm autem non modò iucundũ studioso, sed &

maxime necessarium sit, uidere in classicis autoribus,
atq; adeo in omni genere scriptorũ rerũ tam diuina-
rum, quàm humanarũ, quæ ad probandum, quæ ad
delectandũ solum dirigãtur, quid splẽdide, copioséq;
sit dictũ, quid contra breuiter, atq; ieiune: & cum tria
sint dicẽdi genera, qui sublimi illo, omniq; amplificã-
di ratione sint usi, qui mediocri, qui demum humili,
subtiliq; quotidiano sermoni proximo, quis Deũ im
mortalem tam nullius iudicij, qui nõ uideat? Siquidẽ
cũ necessum sit, quicũq; feliciter in studijs literarũ uer
sari, fructumq; aliquẽ demũ ferre uolet, rectissime ut
de autoribus iudicet, optiméq; imitetur: is profecto
toto cœlo errat, omnemq; ludit operã, qui, cum nihil
horũ in autoribus aliena præsertim lingua loquutis
spectet, recte tamen se iudicaturũ, imitaturumq; pu-
tet: non hercle secus, quàm si quis rudis colorũ, ratio-
numq; omniũ ducendi lineas, uisa probe depicta ima
gine, simile statim corpus penicillo adumbrandũ te-
mere suscipiat. Equidẽ hic, dum diligentius apud ani
mum expẽdo, imprimis in autoribus hæc esse spectã-
da, neminẽ, tam Græcorũ, quàm Latinorũ, imò ne eorum
quidẽ, qui in Poetas, historicosq; cõmentarios edide-
rũt, aut obiter indicasse, aut ex professo tradidisse, mi-
rari potius diu, quàm certam causam reddere, mihi
posse uideor. Iam uero uates ipsos heroicos, historí-
cosq; insigniores, omni genere eloquẽtiæ usos, omni-
busq; modis rhetoricatos esse, quis negabit? quantũ
ijs Cicero? quantũ Fabius tribuit? qui futuro rheto-
ri, ab

ri, ab Homero, & Vergilio incipiendũ esse præcipit, ut ĳs, qui in omni genere eloquẽtiæ clarissimi existãt: quantũ, cum Græcis multis historiographis, tum ex nostris Liuio, & Sallustio: illum copiosum, hunc breuem esse; illũ lacteæ eloquentiæ fonte manantẽ supra quàm dici potest eloquẽtẽ, hunc mirabili uelocitate, quæ uoluit breuissime explicantẽ. Quæ cum ita esse summi ipsi rhetores scriptũ reliquerint, nullamq; tamen in ĳs amplificãdi uiam indicarint, me multũ admirantẽ, causamq; indagantẽ, ipsa demũ eò deducit ratio, ut credã illos, qui cõmentaria in autores scripserunt, ea modò, quæ ad grammaticen, rerumq; sententiam pertinerẽt, explicãda sumpsisse: cętera ab oratoribus petẽda esse uoluisse. Oratores uero, circa ciuiles solũ quæstiones occupatos, locorũ usum, amplificandiq; rationẽ, cæteris in autoribus ostendere, sui muneris esse non putasse. Quanquã interim minime nego, dari posse, qui diligẽter introspectis rhetorũ scriptis, hanc in Poëtis, historicisq; amplificationẽ, quibusq; ex locis petita copia sit, uideant: uerũ id, ut leuiter dicam, nõ segnis erit ingenĳ, nec cuiusuis lectoris. Quæ cum ita sint, quo rectius de aliorũ scriptis iudicemus, nostrumq; stilũ exerceamus, ostendã in singulis rhetorices generibus, grauissimisq; autoribus, omnia ex paucis numero locis ad fidẽ, amplificandũ, motusq; animorũ, deniq; ad omnem ornatũ, quo incrementũ capit oratio, quas figuras uocãt, petita esse. Equidem non tantũ meis hic uiribus tribuo, ut non sentiã gra-

6 uissimũ

uissimũ me onus in humeros suscepisse: intelligamq́ undecunq; doctissimos, eloquentissimosq́ huius seculi homines, felicissime quidẽ hanc rem tractare potuisse: meoq́ labori cõsuluisse: quos cum grauiora forte occupatos teneãt, uicit certe meũ hic multos iuuandi, demerẽdiq́ studiũ, ut hunc laborẽ subierim. Siquidẽ non me fugit, pauciores, qui studia sequuntur, in ijs recte uersari: alios, & hos quidẽ haud parũ multos, quia nihil huiusmodi per se spectare in autoribus possunt, nec à professoribus suis accipiũt, male collocare bonas horas: alios, qui iam feliciores erunt, nõnulla quidẽ audire, sed ita, ut tenebras sibi magis offundi, quàm lucem admoueri putent. Itaq; horũ studijs, ut quantũ in meis uiribus positum esset consulerem, simulq́ meis auditoribus, quos in Germania reliqui, quo in præsentia possem absens gratificarer, huc sum progressus: remq́ perdifficilẽ, & mihi quidem non necessariã, tractandam suscepi. Quòd si doctioribus hic minus satisfecisse uidebor, Mercuriũ sibi à me adhuc rudem, & utcunq; figuratum, propositũ esse ad expoliendum putabunt: cæterorum, iudicij uitio, animiq́ morbo laborantium calumniam, non plus apud me ualuisse ad deterrendum, quàm candidorum, studiosorumq́ profectum ad suscipiendum, uideri uolui.

FINIS.

CAPITA PRIMI LIBRI.

2 Capita

CAPITA SECVNDI LIBRI.

Vrbis

Capita

CAPITA LIBRI TERTII.

FINIS.

GERARDI BUKOLDIANI DE INVENTIONE ET AMPLIFICATIONE ORATORIA LIBER PRIMUS.

Vnde tria rhetorices genera cadant, & cur ita uocentur. CAPUT I.

ERUM IGItur omnium, de quibus copiose, breuiter'ue dicturi, scripturi'ue sumus, aut præteritum, aut instans, aut futurum est tempus: unde tria caussarum, seu potius rhetorices genera cadũt. Nam ea quæ præterierũt, atq; instant, modò laudamus, modò uituperamus: unde ab ipsa laude, genus Laudatiuum, seu Demonstratiuum dicitur. Quæ uero futura sunt, cupimusq;, seu nolumus fieri, suademus, aut dissuademus: unde genus hoc Suasorium uocatur. Rursum sæpenumero in iudicio & ipsa præterita iam accusamus, iam defendimus: tertiumq; inde genus Iudiciale nominatur: ubi ea, quæ fieri non oportuerat, facta

a crim

eriminamur. Verum ne hoc cum superiori genere mi sceatur, ubi quæ hic accusari, laudari præterita diximus, discernenda hæc diligentius erunt. Præterita igitur omnia, aut certa sunt, aut controuersa, dubiaq̃; illa pro cuiusq; arbitrio, interim laudantur, interim uituperantur, hæc iudicum sententijs diiudicanda com mittuntur. Quę cum ita sint, perspicuum est, tria esse diuersa rhetorices genera, in quibus certe singulis tota uersatur rhetorica. Atqui Ciceronem, & hunc secutum Fabium rhetorum maximos, hæc etia caussarũ potius, quàm rhetorices genera uocasse, remq̃; latissime patentem, tam paruis circũscripsisse terminis, hoc magis miror, quòd hos ipsos, omnia, de quibus dici posit, intra horum trium generum complexum uenture, ipsumq̃; oratorem de rebus omnibus copiose, splendideq̃; dicere posse, affirmarint. Quàm uero alterum late pateat, alterum angustis notatum sit finibus, ut omnino eluceat, quid ipso caussarũ nomine acceperint, debeatq̃, indicandum est. Putarunt multi oratorem nulla de re, nisi de qua quæreretur, dicere posse. Quæstionum uero duo esse genera, passim & Cicero scriptum reliquit: alterũ infinitum, nullis personarum, locorum, temporumue circũstantijs notatum, quod Græci θέσιν, ipse Propositum, & Consultationem uocauit: alterum rebus, personis, temporibusq; finitum, Caussam, & Controuersiam appellauit: illi ὑπόθεσιν Constituit igit tria hæc genera in quæstionibus, & quidem definitis: uoluitq̃; caussarum ge nera

nera, hoc est definitarum quæstionũ, dici: quod ipsum cum in Topicis, tum ad Quintum fratrem perspicuè docet. Iam uero cum in confesso sit, omnia in hęc tria incidere, sintq́ duo quæstionum genera, cur nõ tam consultationum, quàm causarum dicenda sunt genera? Quòd si hic respondeatur, ὑπόθεσιν θέσιν complecti, ut species genus, quod omnino negari nõ potest, tamen extra controuersiam est, in infinitis quæstionibus, totam ita sæpenumero uersari orationem, ut ad certarum personarum rerum'ue complexum non descendatur. Nisi uero quis nõ putet iustitiam, innocentiam, modestiã, aliasq́ id genus uirtutes, summis laudibus rectè uehi posse, quin, quorum uirtutes, uitia'ue sint notetur. Quid? ne causarum quidem, & iuxta consultationum, quod est, tam definitarum, quàm infinitarum quæstionum hæc genera rectè dicas. An non uel Ciceronis Fabijq; testimonio, multis de rebus dicit orator, quæ quęstionem omnino habent nullam? An non certorum hominum perspectas uirtutes, cognitaq́ præclarè facta, tum urbium certarum, portuũ, locorumq́ diuulgatam celebritatem citra quęstionẽ, omnemq́ controuersiam, copiosa, splendidaq́ oratione extollam? Neq; enim laus ferè contentionẽ habere solet. Itaq; Menander rhetor, cuius de partitiõe rerum laudabiliũ in genere demonstratiuo scriptum extat, quas oratores laudes appellassent, ciuiliũ certaminum conflictum potius esse putandum, his uerbis disputat, ἃς γὰρ ὑπεσέλεξε λόγων πολιτικῶν ἐν ὁρισμοῖς καλούμενοι

 πολιτικῶν)

ποιοῦνται, μελετῶν ἀγώνων εἶναι φαμὲν, οὐκ ἐπιδείξεων. Cum igitur nostris, Græcisq; concedentibus, multa sunt ijs in generibus, quæ quæstionem nullam habent, hæc tria, nõ caussarum, sed potius rhetorices genera cum Aristotele uocemus. Is enim ijs in libris, quos ex professo hac ipsa de re conscripsit, tria hæc, ἐπιδεικτικὸν, συμβουλευτικὸν, δικανικόν, nõ caussarum, sed τῆς ῥητορικῆς γένη uocauit: q tribus in ijs, ipsa certe uersaretur rhetorica. Quod ut magis probem, ijs ipsis quas dixi causis adducor. Quare cũ summo uiro, contra summos sentiens, hæc admonenda, liberaq; iudicaturis in medio ponenda putaui: ut pro suo quisq; arbitrio, quemadmodũ uel let appellaret. Equidem ne rerum uis ipso nomine ur geretur, mei hic officij esse duxi, quid mihi uideretur, alijsq; placuisset, non dissimulare. Patiar sanè, cum præsertim & Græci hic sibi non constent, atq; hæc tria interim πολιτικῶν λόγων genera uocent, nostros hic defendi: nec ita male caussarum genera appellasse: q rhetorum olim ingenia, in ciuilibus causis, contentionibusq; uel solis propemodum desudarint: modò intelligamus, latius hæc patere, nullamq; sæpe quæstionem habere.

Omnia ad fidem amplificandumq; in unoquoq; genere ex locis peti. CAP. II.

CVm igitur præterita, instantia, futuraq;, atq; adeo omnia in hæc tria rhetorices genera incidant, sintq; generales quidam, communesq; dialecticorũ, rhetorumq; loci in quouis genere dicturis, scripturis'ue

arg

argumenta, rerumq́ꝫ copiam administrãtes, cognito genere, nostriq́ꝫ consilij scopo, quem primũ spectandum esse, ipsa nobis ratio præscribit, ipsis ex locis ad fidem, copiamq́ꝫ orationis inueniẽdum est. Inuenienda autem sunt, & res, & uerba. Verum in rebus proprie inuenire, in uerbis eloqui dicitur. Nam res, nescio quo pacto & uerborꝫ supellectilem secum ferãt: & quasi in se inclusam offerant. Quare de rerũ inuentione, de quibus proprie inuenire dicitur, dicendum est: quod ad uerba attinet, quæ nõ tam rerũ copiam suppeditant, quàm ipsam significant, suo loco dicemus. Cum igitur generales quidam loci, dialecticorꝫ disputationibus, rhetoricesq́ꝫ generibus omnibus seruiant, de ijs primum dicendum: ut appareat, quæ singulis in generibus, classicorumq́ꝫ autorum scriptis, siue ad fidem posita sint, siue ad amplificandum, delectandumq́ꝫ, siue deniqꝫ ad motum animorum, ornatum'ue, quo corpus orationis augeatur, hinc sumpta esse, & huc referri posse. Vtinam hic natura rerũ pateretur, ut rem, quod pictores faciunt, ob oculos ponere possem, & non animorum profundis cogitationibus, sensibusq́ꝫ seruirem. Nã aut nulla ars est, aut hæc certe ars, præceptaq́ꝫ maxime putãda. Quid eñ magis admirabile, magis humanum propemodũ excedat captum, quàm paucis numero locis, quasi à natura datis sedibus, uniuersas res, de quibus dici, scribi, cogitari deniqꝫ possit contineri? Hinc dialecticos ductis argumentis uel inuitis fidem facere: hinc oratores

tores sumptis rerum ponderibus copiosa splēdidaq́ oratione, nunc uolentes ducere, nunc nolentes, repugnantesq́, in suam sententiā pertrahere: hinc poëtas, ducta rerum ad amplificandum copia, non tam narrare, quàm res quasi ob oculos depictas dare, omnibusq́ modis delectare: hinc historicos sumere, quo inter exponendum res gestas ita augeāt, illustrentq́ omnia, ut uarie lectoris animū afficiant, pascantq́: denique oēs omnis generis autores, omnia his locis acceptū referre. Haec autē uidere, quāta res est: & ad iudicandū imitādūq́ necessaria, nō in generalibus modò illis linguis, Graeca Latinaq́, studijsq́ grauioribus, sed et uernacula nostra dicturis plura aut scripturis. Vbicunq́ enim perpetua, longioreq́ oratione utendum est, siue concionator nunc in diuorū laudem dicturus, nunc ad fidem faciendam probabilius plura sis dicturus: siue senator, & ad multitudinem mouendam dicturus orator ueneris, ijs rebus instructus si accedas, quod uoles feliciter efficies. Quòd si plærosq́ uidemus, uel in uernacula sua lingua, quòd haec ignorant, male suum obire munus, cui dubium esse possit, eos omnem lusuros operam, qui cū nihil horū ne à limine quidē salutarint, in alienis tamen linguis, magniq́ nominis autoribus, rectè se uersaturos credant. Caeterum ut locorū saltem nomina, numerumq́ scire parum est, ita horum usum nosse, omniaq́ hinc, nunc ad fidem, nunc ad amplificandū, exornandūq́ certam sumendi rationem tenere, idipsumq́ in diuer
sis

ſis rerum ſcriptoribus ſpectare, meo quidem iudicio magni putanda res eſt. In quo equidem, quantum in meis poſitū eſt uiribus, enitar ſedulò, ut explicatiora pluraq́ꝫ tradendo, ſtudioſos mihi demerear. Sequar porrò in tradendis locis Ciceronem: quòd hunc potiſsimū iudicio in imitandis Græcis uſum, breuiſſimè omnes, multis in locis, non tam ferè explicaſſe, ꝙ enumeraſſe intelligo: tantum abeſt, ut amplificandi rationē in omnibus rhetoricis generibus, diuerſisq́ꝫ autoribus hinc petendam eſſe docuerit. Quin etiā dedita opera, nihil nonnullorꝫ exemplo aut mutando, aut addendo, ijſdem quibus ille, nominibus utar. Si quidē uſitatis uerbis, generatimq́ꝫ hæc tradēda ſunt: quòd certe per ſpecies ire, natura rerum minime patiatur: quod qui facere cœperunt, Fabij iudicio duo ſimul mala incurrerunt, ut et nimium dicerent, nec tamen totum. Verum quod ad me attinet, ita tamē hic me geram, ut nec Ciceronis, aut ullius mihi autoritas magis præſcripſiſſe, ac ipſa rerum natura uideatur.

Locorum diuiſio in internos & circumſtantes.

CAPVT III.

LOcorum igitur, qui ſedes ſunt argumentorꝫ, argumenta uero, probabilia inuenta, ad faciendum fidē, alij in ea ipſa re, de qua agitur, hęrent fixiq́ꝫ ſunt: alij circa hanc ſunt, proximeq́ꝫ quaſi circunſtant: ut quibus ea deſident, latentq́ꝫ, quæ eam ipſam ad rem, de qua agitur, quodammodo ſunt affecta. In ipſa re incluſi loci ſunt, definitio totius, partiū enumeratio, uerbi

uerbi notatio, quæ à Græcis ἐτυμολογία dicitur. Qui circa rem ſunt, proximeq́ hanc circũſiſtant, ſunt coniugata, genus, ſpecies, quam formã Cicero dicere mauult, ſimilitudo, diſſimilitudo, contrarium, adiuncta, quibus teſtimonia item ſubijcio, antecedentia, conſequentia, repugnãtia, cauſſæ, effecta, & comparata.

Internorum locorum explanatio. CAP. IIII.

DEfinitione res tota quid ſit explicatur. Omnia porro, quæ in dubium uocata, definitione ſunt explicãda, aut res ſunt, quæ cerni, tangi'ue poſſunt, ut homo, pecus, ciuitas, mons, flumen, aut quæ ipſo ſolum intellectu percipiuntur, ut iuſtitia, temperãtia, ira, odiũ, tutela, aliaq́ id genus innumera. Vt homo eſt animal rationale riſibile. Iuſtitia eſt cõſtans, & perpetua uoluntas, ius ſuum unicuiq; tribuens. Sic Iuſtinianus, & ante hunc Vlpianus iureconſultus definiuit. Verum cum conſtantiam, perpetuitatemq́ magis ad iuſtitiã, quæ ſemper ſui ſimilis eſt, quàm ad animorum habitus, uoluntatesq́ referas, quæ pro re, & tempore fluxæ, ſuiq́ diſſimiles exiſtunt ferè, ſitq́ in omnibus recte factis iuſtitia, maliq́ interim recte faciant, in hanc ſentẽtiam forte tutius definias. Iuſtitia eſt animi uirtus, qua rectum quod eſt, in omnibus fit. Hic & ſuã cuiq; rem, dignitatemq́, tum pœnam ſcelerato tribuis. Per partes item, totum quid ſit, explicamus: ut, urbs eſt ædium priuatarum frequentia, plateis diſcriminata, portis, foſſis, mœnibusq́ circũmunita. Rhetorice eſt recte inueniendi, & diſponendi, &

eloq

eloquendi, cum firma memoria, & cum dignitate actionis scientia. Quin & definimus uocabuli etymologia, ut, Iuppiter est dictus, quod iuuans sit pater. Philosophus est sapientiæ amator. Iustitium est iuris statio. Hæc, & superiora in argumentum uertere, omnibus procul dubio in procliui est: ut, Si Iupiter dictus, quod iuuans sit pater, perdere neminem debet. Si philosophus sapientiæ est amator, non ut sophista nugarum erit admirator. Si iustitium iuris est statio, Prætor per id tempus, non ius dicet. Verum multo plura sunt definiendi genera: quod cum Cicero non inficias eat, miror equidem, duo hæc, à partibus, & uerbi notatione definitioni adiecisse: reliqua non persequutum: aut hæc persequi, aut illa omittere, ipsaq; definitione complecti potuisset. Adde uocabuli ἐτυμολογίαν, & coniugata, recte in adiunctorum, seu caussarum locum conijci potuisse. A causis nanque est, primum Deorum, Iouem dictum, quod iuuãs sit pater: & philosophum, quod sapientiæ sit amator. Iustum item dici, qui iuste fecisset, quod à coniugatis est, in caussa sunt recte facta: unde, dũ homines metimur, nomen hoc tribuimus. Sic item quod compascuum est, compascere licere, à coniugatis quidem est, sed & idem à causis. Quinetiam similitudo, dissimilitudo, & contrariũ, commode in comparationis locum referantur. Neq; enim hæc minus, quàm maiora, minora, pariaq;, conferuntur, comparanturq;. Antecedentia item, consequentia, repugnantia, per omnes locos

ſparguntur: omniumq́ naturam induunt: quod ſuo oſtendetur loco. Quare hinc ducta argumenta, ex cæterorum locorum aliquo deprompta eſſe, cōuincas. Hæc à me eò dici, nemo ſuſpicabitur, quod præſcriptum à Cicerone locorum numerū hic magis criminer, quàm admoneam, ne, ſi in rhetorices generibus, ubi ex his locis generalibus omnia, & ad fidem, & ad amplificandū, petenda eſſe oſtendam, illorum, quos ad ſuos ueluti fontes remiſi, mentionem forte perinde, ac aliorum tam crebro non fecero, negligi quicquam à me, uſumq́ minus indicari, quiſquam arbitretur. Nihil autem uetat, cur non generales magis locos, in ſua ueluti membra, ad unam, eandemq́ rem ubique, commodius q́ inueſtigandam ſuo iure ſpargeret: quemadmodum plures eodem tendentes ſæpe ſterni uias uidemus, ut ſi nō hac lubet, alia uia eodem perueniatur.

Exactior definitionis expoſitio, quæ per omnes locos ducitur. CAP. V.

CVm igitur plures definiendi ſint rationes, adeo, ut ex ſingulis, quod oſtendemus, enumeratis locis definiamus, ſitq́ magni negotij rectè definire, tum potiſsima dialectices pars, quàm poterimus diligētiſsimè hanc rem excutiamus. In præceptis eſt, extraq́ omnem controuerſiā, definitionē, quę firmiſsima eſſe debeat, ex genere & differētijs conſtare: ſubijciuntq́ pleriq́ omnes definitioni genus, ſpeciem, differentiā, & proprium. Cicero quanquam genus, & ſpeciem,

quam

quam formam dici mauult, seiungat, atque inter eos locos ponat, qui rem ipsam, totumq; quod definitur proxime circũstent, in partitionibus tamen idem, his uerbis docet. Non dubium est id quidem, quin definitio genere declaretur, & proprietate quadam: aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid sit, eluceat. In eandem sententiam, quanquam mutatis uerbis, & in topicis disputat. Cæterum hoc à plerisq; uariat, quòd propriũ uocabulo & differentiam complectatur. Idem eodem in libro, cum à toto, à partibus, à ui uerbi, diuisioneq; definiri docuisset, plures præterea uias, rationesq; definiendi esse non dissimulat: sed quia ad sui libri institutum minus pertinere putaret, non est persequutus. Porro in partitionibus, cum genere, & proprietate quadam definiendum esse præcepisset, subiicit, quoniam de proprijs oriatur sæpe magna dissensio, definiendum esse, sæpe ex contrarijs: sæpe etiam ex dissimilibus: sæpe ex paribus: tum per descriptionem: per consequentium enumerationem, uocabuliq; explicationem. Hæc quidem docet, sed nulla quibus declararet, exempla adiecit. Mihi quidem rationem ducem sequenti, locorumq; uim introspicienti, omnibus ex locis definiri commode posse, haud dubie uidetur: nullamq;, nisi ex locis petitam, definitionẽ esse putandam. Siquidem si mihi omniũ pace in uniuersum dicere licebit, nulli dubiæ rei, nisi ductis ex locis argumentis fidem fieri, definiendæ item rei, quæ inuo-

luta, perplexaq; est, ex locis accedat necessum est, quo quid ipsa sit, eluceat. Neque enim res ulla, quæ dubia, perplexaq; est, per se explicari potest, ut dicam, homo est homo: uirtus est uirtus: sed, aut ex genere, & differentijs, aut alijs ex locis id præstetur oportet. Quod autem ipsa definitio locus, & recte quidem primus omnium consensu dicatur, inde est, quòd uera nusquam ulla inuenitur, quæ non ex locis desumpserit, quo totum ipsum quid sit, explicet. Hæc ut patescant, ad locos redeundum est: definitioq; per singulos ducenda: quod dum fit, in quos & a Cicerone diuersis in locis indicatæ explicandi formulæ recidant, apparebit. Felicissime igitur omnium consensu, genere, & differentia, proprioq; definimus. Genus Cicero uocat notionem, ad plures differentias pertinentem. Vulgo id temporis scholæ, id esse dicunt, quod de pluribus differentibus specie, in quid est prædicatur. Differentiam autem id, quo res ab alijs rebus maxime differat, secernaturq; ut, quia homo animal sit rationale, hoc ipso à reliquis animantibus potissimum secluditur. Proprium alij aliter dici uolunt. Cicero profecto, & mihi probatur, ea omnia propria dici uult, quo & differentiam complectitur, quæ rei definiendæ ita peculiariter, aut insunt, aut accidunt, ut ijs ipsis, cæteris à rebus maxime differre, atque distare uideatur: ut in homine ratio, risusq;, ea sunt, quibus à reliquis animantibus maxime seiungitur. Definitio

igitur

igitur hominis ex genere, & differentijs, atque adeo proprijs, quae certissima habetur, haec est. Homo est animal: hic animal genus est: &, quanquam homo totus, quantus quantus est, aliud nihil, quàm animal sit: tamen, cum id commune habeat cum equo, leone, caeterisque brutis, quae animalia sunt, addam necessum est, ea, quae propria hominis sunt: dicamque, homo est animal rationale. Hic hoc ipso, quod ratione praeditum dico, à brutis secludo: idque satis erit. Sed quia una, eademque res plura saepe propria habet, adijci potest, risibile, & mortale. Caeterum quae cuiusque rei propria sint, non semper elucet, definimus itaque saepe à partibus, saepe à adiunctis, saepe à nominis. Vt si hominem id esse dicamus, quod capite, humeris, manibus, pectore, uentre, cruribus, pedibusque constet. Ab adiunctis erit, si hominem à creatore, qui extra hominis substantiam est, quod suo loco patefiet, definiamus: dicamusque, hominem id esse, quod deus creauit, ratione que prae caeteris animantibus imbuit, ut se agnosceret, coleretque. A ui nominis erit, si hominem humo, quae terra est, natum animal dicamus. Verum & caeteris ex locis omnibus definiri potest, quod mox ostensuri sumus. Atqui cum nō modò quae cerni, demonstrarique possunt, genere & differentijs, seu proprijs, quod idem haberi uolo definiamus, sed & ea, quae intellectu comprehenduntur, exemplo res demonstretur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio,

Hic genus est susceptio, & perpessio, reliqua sunt differentiæ. Penelope Ouidiana amorem definiuit rem esse plenam solliciti timoris: sic illa, Res est solliciti, plena timoris amor. Catilina apud Salustiũ ueram dixit amicitiam esse, idem uelle, atque idem nolle. Hic genus est uelle, ac nolle, idem, autem differentia. Hic imprimis danda est opera, uero ut genere, & differentijs, quantum modo fieri potest, utamur. Hæc de primo præcipuoq; definitionis loco, quæ genere & differentijs, atque adeo proprijs declaratur.

Loci à partibus explicatio. CAP. VI.

Sequitur autem locus à partibus. Partium enumeratione rem explicamus, cum ipsam re, differentia, propriumq;, ut in homine ratio, risusq;, aut non elucent, aut omnino non reperiatur. Vt domum si definiendam suscipio, in qua nihil reperio, qua potissimum differre rebus cæteris uideri posset, definiam ab ijs, quibus cõstructa sit partibus: dicamq; id esse, quod fundamento, parietibus, tabulatis, tectisq; constet. Sic & ciuitatem priuatarum ædium frequentiam esse, plateis discriminatam, portis, mœnibus, fossisq; circummunitam. Definimus & per partitionem ea, quæ non cernuntur, tanguntur'ue, sed intellectu ipso cognoscuntur. Vt ius ciuile est, quod in legibus, senatusconsultis, rebus iudicatis, iurisperitorum autoritate, edictis magistratuum, more, æquitate cõsistit. Huc pertinet & diuisio: per hanc ita definias, Animal est substantia, quæ uel sensu tantum, uel sensu

& ratione

& ratione nitatur. Amplitudo est, aut potentiæ, aut maiestatis, aut aliquarum copiarum magna abundãtia. Porro diuisio est eadem per omnis cum partitione: nisi quòd illa sit totius, hoc est generis in species, hæc totius in partes discretio: quemadmodum iam uidimus domum in suas partes, urbemq́ꝫ, in suas, nempe ædes, plateas, portas, mœnia, sollasq́ꝫ partitam esse. Fabius de diuisione ita dicit: Diuisio est rerum plurium in singulas: partitio singularum in partes, discretus ordo, & recta quædam collocatio, prioribus sequentia annectens. Locus hic plurimũ commune habet cum superiore, adeo, ut unus idemq́ꝫ haberi ferè poßit. Nam quid interest, siue totum ab ijs, quæ ipsi propria insunt definiam, dicamq́ꝫ, hominem animal esse rationale, mortale: Siue à partibus, quibus totum est compositum, & dicam, hominem esse id, quod capite, humeris, manibus, uentre, cruribus, pedibusq́ꝫ constat. Quemadmodum ibi, hoc ipso, quod hominem animal rationale, & mortale dico, quæ differentiæ sunt, ueluti è turba animantium omnis generis eripio, solumq́ꝫ constituo: ita hic, partes enumerando, caput, humeros, manus, & cætera quæ differentiæ erunt, & propria hominis, idem præsto. Verum hoc quis interesse putet, quod genus hic, cum non tam manifestum, ut supra appareat, omnino desideretur: qua in opinione Boëtium fuisse, scripto in Topica Ciceronis commentario, minus certe probo, Etenim absurda per omnia definitio hinc erit,

præter

prætermisso genere, ut dicam, caput, humeri, manus, pedes, & cætera, sunt homo. Siquidem absciſſa hæc suo toto, seiunctáq́;, atque diuersis in locis posita uideri possunt. Quare & hic semper, aut tacita uis generis, aut ipsum erit expressum. Equidem neminem fore existimo, qui inficias eat, perinde esse, siue dicā, Homo est quod constat capite, humeris, reliquisq́; enumerandis partibus, siue dicam, homo est animal, quod constat capite, humeris, & cætera. Eadem ratio est, & in ijs à partibus definiendis, quæ intellectu cōprehenduntur. Nemo dicit, inuentio, dispositio, eloquutio, actio & memoria sunt rhetorica: sed rhetorica est inueniendi, disponēdi, eloquēdi cum actione, firmaq́; memoria scietia: ubi genus plane expſsum est. Quodsi quis urgeat, nullum hic genus uideri: ideoq́; diuersum esse locum à superiore, qui genere & differentijs constet semper, quæram, si quod licet ita definiam: homo est quod ratione prædıtum est, mortiq́; obnoxium, quem in locum, cum non ex partibus definitio sit, hanc conijciet? Quodsi superioris loci esse dixerit, ut certe est, aut genus adesse, aut & ibi sine genere definiri fatebitur. Natura ita comparatum est, ut undecunq́; locorum, potest autem ex omnibus, petita definitio sit, semper, aut genus expressum, aut tacitam huius uim inclusam habeat. Petita est contrariorum ex loco definitio hæc: Virtus est fuga uitiorum: sed & eadem ex genere, & differentia. Fuga namq́; genus est: uitiorum autem differentia. Dies

est solis cursus supra hemisphærium nostrum: sumpta hæc à caussarum loco diffinitio est. Nam lucis causa est solis cursus supra hemisphærium nostrum. Sed & hic genus est cursus, solis autem differentia: & cum noctu etiam feratur, nostrisq; Antipodibus luceat, necessario & altera adijciebatur differẽtia, supra nostrum hemisphærium. Adde & hanc à partibus definitionem, & illam ex genere & differentijs superiorem, ex uno, eodemq; trahi adiunctorum loco: sed hanc semper, illam sæpius. Cæterum in medio pono, siue quis unum, eundemq; hunc, cum superiore, siue diuersum locum arbitretur. Non equidem diffiteor, paulo aliam à partibus, aliam à genere, & differentijs definiendi rationem in speciem uideri posse: sed idem intelligo, non magis hic, quàm supra genus abesse: plurimasq; præterea, nunc à simili, nunc à contrario, nunc à causis, deniq; ex alijs alijsq; locis, definiendi formulas esse: quas cum superiore definitionis loco, quia non attigit, sit complexus Cicero, huius certe solius à partibus loci, cum & etymologia in suos locos recidat, se iungẽdi, non ita magna mihi uisa est causa.

Loci ab etymologia uocabuli explicatio.

CAP. VII.

Tertium definiendi locum esse uoluit Cicero, uocabuli etymologiam, quando ex ipsa uocabuli interpretatione definimus. Atqui cum uel ipsa luce magis sit perspicuum, aliud ipsam esse substantiam, aliud nomen, quo ipsa significetur, inter eos locos

hunc potius constituendnm cum Agricola puto, qui extra ipsam sunt, proximeq́ circũstant. Locauit autẽ hunc Agricola inter accidentia, quæ Cicero adiunctorum loco complectitur, quòd rebus alijs, alio modo nomina accidant: ut eum, qui iam nactus sit ampliores possessiones, à locorum copia locupletem, à pecorum pecuniosum dicamus. Atq; id quidẽ negari non potest, posse inter accidentia, siue adiuncta, qui idem locus est, locari. Verum cum ita natura comparatum sit, ut nunquam ferè à ui uocabuli definiamus, nisi simul caussa inditi nominis aperiatur, malui, ut supra indicaui, in caussarum, quàm adiunctorum locum reijcere. Nam Musam, si deam inquisitricem esse dicam, ἀπὸ τοῦ μάωμαι, seu μῶ, quod est inquiro, causam certe inditi nominis in definiendo aperiam necessum est. sic & Ceres, à gerendis frugibus Dea, quasi geres dicitur: & iustitium, iuris statio, tempus id, quo prætor ius dicere prohibetur.

Quæ per metaphorã definiendi ratio. CAP. VIII.

Nihil quod ad definiendi locos à Cicerone præscriptos attinet restat, nisi quod & per metaphoram definiri interim doceat: cui cum locum propriũ non constituerit, nos in quem recidat, utcp per hanc definiatur, paucis perstringamus. Metaphora est, quam nostri translationem uocant, qua uera uocabuli significatio transfertur in suam cognatam: ut florem ætatis, pro uiuida optimaq; ætate dicimus. Definimus per metaphoram loco generis, adiecta differentia, ut

mors

mors est occasus uitæ, pro terminus uitæ: hic genus est occasus, uitæ uero differentia. Sæpe etiam per plures accumulatas metaphoras, ut Antonius apud Ciceronem: Historia uero, inquit, est testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magistra uitæ, nuncia uetustatis. Nihil interest, inter hanc, & superiorẽ illam definitionem, quæ genere & differentijs constat, nisi quòd ibi genus suam propriã, genuinamq́ significationem, hic uero metaphoricam, cognatamq́ sumat. Quare & superiorẽ illum definitionis locum iure sibi uendicat. Porro poetis frequẽti in usu est: cecinit ille: Mors ultima linea rerum, pro finis rerum. Hæc de tribus illis ipsa in re fixis definiendi locis, toto, partibus, etymologia: de quibus quid iudicem, non dissimulaui. Partes cum toto idem uideri posse putaui: unamq́ & eandem à toto, & partibus definiendi rationem esse, quæ genere & differentijs constet. Etymologiam uero in causarum locum reieci: quod qui minus probat, stomachari non debet, quòd eo ordine, quo Cicero descripsit, & me tradidisse intelligat.

Deducitur per reliquos omnes locos definitio.

CAP. IX.

Nunc subinde, quod polliciti sumus, ducamus definitionem per reliquos omnes locos: ostendamusq́, nõ solum ex ijs, qui in toto defixi sunt, sed & ex ijs omnibus, qui extra id sunt, proximeq́ circunstant, definitiones sumi. Vocauimus autẽ Ciceronis exẽplo, has explicatas definiendi rationes, locos ipsa

in re defixos: quanquam ex locis, uel rem ipsam circũstãtibus magis ſumãt, quo totũ ipſum, quid ſit, explicãt. Nã definitio ex genere, & differẽtijs, partiũq; enumeratione, ab adiũctis ferè ſumitur. Verũ cũ adiuncta latius pateãt, & plæraq; ab re longius abſiſtãt, has definitiones, quę aut ab ijs, quę rei, totiq; ſuo propria inſunt, accidũtq;, aut partes, membra'ue ſunt ſumũtur, quod ita proxime toti ſuo adhærẽtia, adiũctaq; ſint, ut unũ idemq; uideri poſſint, locos ſanè cum Cicerone, ipſa in re poſitos, fixosq; potius uocemus, quàm quicq; immutemus: modò tamen intelligamus, liberiores definitiones ſæpius, ac neſcio an ſæpiſsime, & cæteris ex locis omnibus, rẽ circũſtantibus, duci. Ordine igitur eó ipſo, quo enumerati ſunt, breuiter definiemus: poſtea uero ad principium reuertemur: ordineq; rurſum ſingulos, quantũ ad noſtrum inſtitutũ attinet, & explicabimus, & argumẽta inde ducendi rationẽ indicabimus. Primus itaq; eorũ, qui extra rem poſiti ſunt, locus eſt coniugatorum: hinc ita definias. Si iuſtitia eſt animi uirtus, & iuſta facta ea ſunt, quæ ex animi uirtute proficiſcũtur. A' genere ita: Si quicquid auri, argentiq; terra effoditur, malorum irritamentum eſt, & ſignata pecunia malorum erit irritamentũ. A ſpecie: Homo eſt, qui ratione duce, ex præteritis, præſentibusq;, longius ſibi in futurum proſpicit: ergo animal eſt, quod ratione præditũ eſt. Poſſumus & aliter ijs ex locis definire, ut à genere per diuiſionẽ ad ſpecies deſcẽdamus, & econuerſo, à ſpecie ad

genus

genus ascendamus: quas quia definiendi formulas cognouimus, nihil attinet hic repetere. A' simili definitio eiusmodi est. Si patrem enecare parricidium est, & matrem occidere parricidium erit. Si continentia animi uirtus est, erit & abstinentia. A' dissimili, quam Cicero differentiam uocat. Non si lætitia animi bonum est, & uoluptas animi bonum erit. A' cōtrarijs: Virtus est uitium fugere, & sapientia prima, Stultitia caruisse. Adiuncta sequuntur, quæ ut latissime patent, maximeq́; sunt obuia, ita hinc oratores, & Poetæ, reliquiq́; omnis generis autores sæpissime definiunt: qui non ieiune, per genus, & differentiam solum, more dialecticorum, sed fusius rem explicare, magisq́; communem ad captum, loqui student. Huius generis est, si hominem, ut supra indicauimus, à creatore suo definiam. Eadem ratione, & equum ab homine licet, dicamq́; esse, quem homo sibi ad usum alat, nunc ad equitandum, nunc ad arandum, sarcinasq́; ferendum. Hinc item erit, si ab ijs definiam, quæ rei definiendæ, aut accidant, aut ab ipsa fiant, aganturq́;: ut, lupus terrestris animal est, forma, magnitudineq́; paulo maiore canina, ex raptu ferè pecorum uitam trahens. Iustitia est uirtus, quæ homines in officio retinet, ne alter alteri suum eripiat. Quòd si forte plura in definiendo sumantur, descripo appellatur: quo definiendi genere, sæpe autores utuntur. Itaq; Vergilius, cum & alia multa, Famam hoc ex loco copiosissime depinxit his uerbis:

Fama, malum, quo non aliud uelocius ullum:
Mobilitate uiget: uiresq; acquirit eundo:
Parua metu primo: mox ſeſe attollit in auras:
Ingrediturq; ſolo: & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata Deorum,
Extremam, ut perhibent, Cœo, Enceladoq; ſororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis,
Monſtrum horrendum, ingens: cui, quot ſunt corpore plumæ,
Tot uigiles oculi ſubter, mirabile dictu,
Tot linguæ, totidem ora ſonant: tot ſubrigit aures.
Nocte uolat cæli medio, terræq; per umbram,
Stridens: nec dulci declinat lumina ſomno.
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis: & magnas territat urbes,
Tam ficti, prauiq; tenax, quàm nuncia ueri.

Hæc porro omnia ab adiunctis ſunt petita: ut quæ partim, aut accidant Famæ, aut agat ipſa, temporis, lociq; adiecta mentione. Accidunt autem, malum eſſe uelociſsimum, mobilitate uigere, in eundo uires acquirere, primo paruam metu, deinde incremẽtum ſumere, & ad nubila uſque caput erigere, matre terra ultimo partu editam ſororem Cœo, Enceladoq; gigantibus, celerem pedibus, pernicibusq; alis monſtrum, horrendum, ingens, cui, quot plumæ, totidem uigiles oculi, ora, auresq; eſſent. Quæ uero agat ipſa, ubi recte temporis, lociq; fit mentio, ea ſunt. Nocte hanc per aëra, umbrasq; cum ſonitu uolare, nec unq̃ ſomnum

somnum capere: die uero ipso, custodem sedere in summis aut tectis, aut turribus, magnasq; urbes territare, tam falsa, quàm uera nuntiando. Omnia hæc, ut diximus, ab adiunctis sunt petita: id quod in explicando hoc loco, infra patebit. Est & illud hinc sumptum, siue eiusdem, siue alterius sit:

Liuor, tabificum malis uenenum:
Intactis uorat ossibus medullas &c.

Ab ijs, quæ agit, ipse definitur liuor. Naso item inuidiam, solisq; regiam, cum & alia multa, describit,

Regia solis erat, sublimibus alta columnis:
Clara micante auro: flāmasq; imitante pyropo. &c.

Verum passim hæc obuia sunt. Quid multa: hic ille est locus, qui non modò in definiendo, sed & amplificando, omnibus autoribus, & maxime poetis, non tam calamum, quàm penicillum ministrat: ut res, nō tam scribant, quàm depictas ob oculos ponant. Sequuntur antecedentia, consequentia, & repugnantia. Horum ea est natura, ut per omnes ferme locos dedu cantur: singulorumq; naturam induant: quod suo dicetur loco. Ab antecedentibus ita definias: si homo est, in quo ratio, risusq; intelligatur, & animal erit, quod ratione, risuq; sit præditum. Cæterum cum Cicero hūc locum dialecticorum proprium esse uoluerit, hunc in modum, magis arctè, atque dialecticè, quod illi probatur, definias. Ab antecedentibus: si iustitia est, uirtus animi est suum cuiq; tribuēs: sed iustitia est, uirtus igitur animi est suum cuiq; tri-

buens

buens. A' consequentibus: si iustitia est, uirtus animi est suum cuiq; tribuens: sed uirtus animi est suum cuiq; tribuens, iustitia igitur est. A' repugnantibus: Virtus est placidis abstinuisse bonis. Sequūtur causæ & effecta: à causis ita: Literæ humaniores sunt, quæ homines ciuiliores, rerumq; humanarum prudentiores reddunt. Maximus Deorum, Iupiter dictus, quod mortalibus iuuans sit pater. Ab effectis, domus est, quæ extructa est ad inhabitandum, aduersus tempestates, omnesq; aëris iniurias. Dies est solis cursus, supra hemisphærium nostrum. Postremus locus est comparationis, ubi maiora ex minoribus, minora ex maioribus, paria ex paribus confirmantur. A' maiori, si omne animal est substātia, erit & homo. A' minori: si furtum scelus est, & sacrilegium scelus erit. A' pari: si abstinentia est uirtus, erit & continentia. Hæc de definiendi ratione: quibus utcunq; declaratum esse puto, non solum ijs ex locis, qui toti ipsi, reiq; de qua agitur inhærent, nempe genere, differentijs, partiumq; enumeratione definiri, sed & ex ijs omnibus, qui totum ipsum proxime contingunt: unde, si non semper, sæpissime tamē grauissimi quiq; autores definiunt. Nam dum uariando delectare student, constrictam illam dialecticorum, quanquam certam, unicam tamen ieiunamq; definiendi formulam, quasi seruitutem, quæ ad certa uerba astringat, oderunt. Neque herele uideo, cum præsertim positum id, in uulgari usu intelligamus, cur minus ad

cuiusq;

cuiusq; arbitrium liceat rem, modò breuiter, modò copiosè, aliter atq; aliter, quid ipsa sit explicare. Quare, cũ omni dubię rei, atq; adeo definiẽdę, ex locis ĳs adducatur oporteat, quo fides fiat, nulla tam cuiusq; incidet definitio, quæ non in aliquem horum recidat. Hoc porro animaduertendũ, omnes definitiones naturaliter ab adiunctis duci, quæ rebus omnibus, de quibus agitur, adhærent maxime: fieriq; ut cũ hic locus in cæteros cõuertatur, quod suo ostẽdetur loco, genus simul, differẽtiamq;, per plures sparsę uidẽtur.

Locorum qui proxime rem circũstant, & primũ loci à coniugatis explicatio. CAP. X.

Restat igitur, ut cum hactenus de definitione dixerimus, ad locos hos ipsos, extra rem positos, reuertamur, paucisq; & cuiusq; uim, naturamq;, & inde argumenta ducendi rationem indicemus. Primus ordine coniugatorũ locus est. Sunt autem coniugata, uerba eiusdem generis uarie inflexa, ut homo, humanus, humaniter: iustus, iustitia, iuste: sapiens, sapientia, sapienter &c. Hinc Terentianus ille trimetro hoc ita argumentatur: Homo sum, humani nihil alienum à me puto. Homo nanque, & humanum, coniugata coniunctaq; uerba sunt. Sic item iustum credi oportere, qui iuste fecisset, & compascere licere, si ager sit compascuus, & humanum esse mortem timere, cum homo sit mortalis, eiusdem generis sunt. Fabius, nisi Ciceronem usum uideret, locum hunc ridiculum putat. Negari hoc certe non potest, quod su

pra diximus,reijci commode in adiunctorum,seu potius causarum locum posse; quod & Fabium sensisse uidemus, qui inter causas, quibus adiecit, huius loci mentionem fecit. Verum & hic seorsum tradatur, cum uel plures uias unius inuestigandæ rei, nihil uetet monstrari.

Locorum à genere & specie expositio. CAP. XI.

GEnus,qui locus sequitur,quid sit supra diximus. Habet porro parum uirium ad probandam speciem:ad refellendam autem plurimũ. Neq; enim necessum est, si arborem esse dicas, nucem esse oportere. Hinc ita argumentum ducas. Si nulla uirtus est,ne temperantia quidem erit. Si nullus est magistratus, nec erit cõsulatus. Quod si uocabulum omne generi adijciatur, quod Cicero fecit, omnes species complectaris necessum est; ut,si omne argentum mulieri legatum est,& signata pecunia legata erit. Si omnes artes conseruari Reipub. interest, & rhetoricen conseruari Reipub.interfuerit. A` specie item,quam formam Cicero appellare mauult, argumentum trahitur. Hanc idem notionem esse dicit,cuius differẽtia, ad caput generis,& quasi fontem referri potest. Habet autem firmam generis probationem, infirmam refutationem: ut,si homo est,animal est:si rhetorice est, bene dicendi ars est;si temperantia est,uirtus est.

Similitudinis & dissimilitudinis explicatio. CAP. XII.

SImilitudinem, qui locus sequitur, in comparationis locum commode referri posse diximus : sed & hanc,

hanc, ut nonnulla alia, seorsum tradi nihil uetat. Est autem similitudo, rerum similium collatio. Hinc sæpe nunc ad faciendam fidem argumenta sumuntur, nunc, ut ferè poetæ faciunt, ad augendum, illustrandumque copia. Cicero pro L. Muræna, accommodatissima una atque altera similitudine argumenti loco usus contra Catonem, contendentem præter decorum fieri, Consulem Ciceronem, legisque ambitus authorem, L. Murænam consulem designatum, ambitus reum, defendendum suscipere. Quod si inquit, in his rebus repetendis, quæ mancipij sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit, profecto etiā rectius in iudicio COSS. designati, is potissimum consul, qui consulem declarauit, autor beneficij populi Romani, defensorque periculi esse debet. Et paulo infra: Quodsi portu soluentibus, ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, præcipere summo studio solent, & tempestatum rationem, & prædonum, & locorum, quod natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur, quo tandem animo me esse oportet, propè iam ex magna iactatione terram uidentem, in hunc, cui uideo maximas Reipub. tempestates esse subeundas: Ex hoc loco Poetæ, sæpius ad amplificandum, illustrandumque, quàm probandum, copiā petunt: id uno exemplo monstrari, cum innumeris posset, sit satis. Maro, cum infelicem congressum Daretis cum Entello in singulare certamen

magis enucleare uellet, eiusmodi usus est simili-tudine:

Stat grauis Entellus, nisuq; immotus eodem,
Corpore tela modo, atq; oculis uigilantibus exit.
Ille, uelut celsam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana sedet circum castella sub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemq; pererrat
Arte locum: & uarijs assultibus irritus urget.

Duo autem similitudinis genera esse Cicero docet: alterum, quo unum uni comparatur, ut iam ostendimus: alterum, quo ex pluribus collationibus aliquò peruenitur, ut, si tutor fidem præstare debet, si socius, si cui mandaris; si qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. Quintiam exempla ex hoc ipso petuntur loco. Vsus hinc sumpto exemplo Cicero, cum alibi passim, tum pro lege Manilia, ubi Mithridatis fugam, cum Medeæ ante eodem in loco fuga confert: & sparsa à Medea fratris membra, cum Mithridatis relicto auro atq; argento. Primum, inquit, ex suo regno, sic Mithridates profugit, ut ex eodem ponto Medea illa quondã profugisse dicitur: quam prædicant in fuga, fratris sui membra, in his locis, qua se parens persequeretur, dissipauisse: ut eorum collectio dispersa, mœrorq; patrius, celeritatem persequendi retardaret: sic Mithridates fugiens, maximam uim auri, atque argenti, pulcherrimarumq; rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in

suum

suum regnum cōgesserat, in Ponto omnem reliquit. Huc & parabola pertinet: quæ est remotior, longiusq́; petita similitudo. Hic equidem miror Agricolam, hominem ut leuiter dicam, & ingeniosum, & eruditum, de hoc loco scrupulosius, quàm utilius disseruisse: adeoq́; à Cicerone, reliquisq́; dissensisse, ut quæ illi similia uocarint, uideri omnino non posse putarit. Non enim similitudinem uideri, sed comparationem, si duo, aut plura in aliquo tertio, quod utrisq́; sit commune, conferantur. Vt, si Catoni licuit sequi bellum ciuile, & Ciceroni licuisse sequi: ubi sequi bellum ciuile, ambobus esset commune. Similia uero putanda, non quæ in tertio aliquo, quod ambobus commune esset, iungantur, sed suam singula naturam, uimq́; collata ostendant: quod eo docuit exemplo. Quemadmodum uascula oris angusti, superfusam humoris respuunt copiam, sensim autem instillantibus replentur, sic tenera puerorum ingenia, grandia non percipiunt, modica, & uiribus suis apta, commodius addiscunt. Hic ut paucis dicam, nulla profecto mihi uisa est caussa, similia arctius contrahendi: atque à Cicerone dissentiendi. Nam primum illud exemplum, comparationem dici posse, nemo negat: sed, cum comparatio latissime pateat, sitq́; similitudo huius quædam species, idem illud exemplum, & simile cum Cicerone, aliisq́; uocare nihil impedit. Dissimilitudo sequitur, quam Cicero differentiam uocat. Est autem dissimilitudo, rerum repu-

gnans similitudo: ut, Brutus occidit liberos proditionem molientes, Manlius uirtutem filij morte mulctauit. Mire hinc auxit Cicero corpus orationis pro Muræna: ubi Seruij Sulpitij iureconsulti, & L. Murænæ imperatoris dissimilia studia confert. Vigilas inquit, tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut eò, quò intendit, mature cum exercitu perueniat: te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat: tu actionem instituis, ille aciem instruit: tu caues, ne tui consultores, ille, ne urbes aut castra capiantur: ille tenet & scit, ut hostium copiæ, tu ut aquæ pluuiæ arceantur: ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis.

Contrariorum explicatio. CAP. XIII.

A Contrarijs item argumenta trahimus. Sunt autem cōtraria, ea, quæ secum è diametro pugnāt: quo uel ipso, satis apparet, quid inter hunc, & superiorem intersit locū. Dissimilia namq; sunt, atq; adeo differentia, quæ inter se differant: minusq; modo cōueniant. Contraria uero, quæ sibi maxime aduersa, atque opposita intelliguntur: ut, uiuit, ergo non nocuit. Marcellus ornamenta Syracusanis hostibus restituit: Verres eadem socijs abstulit.

Adiunctorum explicatio. CAP. XIIII.

A Diunctorum locus sequitur, qui ut latissime patet, ita maximam autoribus rerum copiam suppeditat. Sunt autem adiuncta, quæ ipsi rei, de qua agitur (siue corporea sit, cernicq; atque tangi possit, ut homo

ut homo,equus,adamas, ciuitas, siue solo intellectu comprehendatur, ut cædes, matrimonium, iustitia) proxime adiacent, cohærentq;. In homine, cui præ cæteris animantibus, rebusq; plurima adiacent, accidunt q;,primum ea spectanda uidentur, quæ in animo posita sunt: quod genus sunt,aut uirtutes,ut prudentia,iustitia,temperantia,fortitudo, religio, pietas, modestia,beneuolentia, & contraria ijs uitia. Aut artes omnis generis,ut grammatica, rhetorica, musica, physiologia,medicina,iurisprudentia, pictura, fullonia,agricultura, militia, aliæq; id genus multæ, quæ partim cognitionis , partim actionis sunt. Aut affectus ipsi,tam mali,quàm boni, ut amor , desiderium, gaudium, spes, misericordia, ira , odium, inuidia, & cætera. Huc deniq; omnes animi cogitationes , iudicia,consiliaq; peruenit. Istiusmodi ferè in animo : in corpore uero spectantur, ætas, forma , ualetudo bona,seu aduersa,sitis,fames,somnus, uigilia, pallor ex metu,rubor ex pudore, &c. Iam uero omnes actus huius loci sunt,ut scribere, dicere, bellare , ædificare, bibere , dormire , & id genus innumera alia : quare sua cuiq; dicta, factaq; sunt adiuncta. Sunt item adiuncta,non homini modò, sed & cæteris rebus omnibus, locus, & tempus. Neque enim fieri potest , ut quicquam extra locum,tempusq; consistat. Hinc firmissima sæpe petuntur argumenta: ut si eum, quicquid male fecisset, diuerso in loco id temporis fuisse conuincas. A' loci natura,cum passim, tum pro Milone

lone Cicero argumenta duxit. Quinetiam ijs annumeranda, quæ personis non ita ex proximo, ut ferè hactenus dicta, sed ex magis longinquo adiacent: ut coniunx, liberi, parentes, patria, & quæ à Fortuna obtingunt bona, res familiaris, ædium, agrorum, pecorumq́ possessiones. Hæc ferè sunt, aut his similia, quæ personis sunt adiuncta: unde & quæ cæteris animantibus adiaceant, facile colligi potest: ut in magnete uis attrahendi, in adamante, fugandi ferri conspicitur. Animaduertendum autem, locum hunc, nõ solum tria complecti tempora, præteritum, præsens, & futurum, ut si à præteritis dictis, factisq́, à præsentibus item copijs, atque facultatibus, tum à futuris commodis, aliquem ad honeste factũdum, magnasq́ res consequendas adhorteris, sed & in ijs, quæ præterierunt, quosdam temporum gradus, atque interualla: nempe quod antecessit: simul extitit: & insequutum fuit. Vt si quem uita defunctum landandum suscipias, primum commode ab ijs, quæ tempore antecesserunt, nempe natione, patria, parentibusq́ commendes: deinde ab ijs, quæ cum eo simul tempore extiterunt, fortunæ, corporis, animiq́ bonis, quibus recte sit usus: postremo ea prædices, quæ demortuo ad honorem, & nominis gloriam acciderunt. Factis etiam, rebusq́ quæ non tam cernuntur, quàm intellectu comprehenduntur, & in iudicium ueniunt, adiuncta sunt ea omnia, quæ has ipsas antecedunt, simul sunt, & subsequuntur, Rem porro antecesserunt

tecesserunt, apparatus, colloquia, locus, constitutum conuiuium, & similia. Cum re sunt, pedum strepitus, murmur, hominum umbræ, & his similia. Post rem uero, rubor, pallor, titubatio, cruentus gladius, & id genus alia facti signa. Cicero, quia hunc locum præcipue ad coniecturales causas, quæ in iudicium ueniūt, pertinere putauit, ea breuiter, dilucideq́ indicauit, quæ ad facti coniecturam pertinerent: nos simul & quæ in reliquis generibus hinc sumi possunt, utcūq; aperuimus. Quare usum huius loci, quanquam alibi suo loco fusius declarabimus, hic tamen, quis in unoquoque genere sit, paucis obiter perstringamus. In laude igitur, aut contra uituperio, ubi non tam ad probandum, quàm delectandū exornandumq́ oratio suscipitur, mirabilis hinc rerum copia ducitur: dum hominem, qui ferè laudandus suscipi solet, primum à patria, à parentibus, amicisq́ laudes: deinde, si is ordo placet, alius nanque atque alius esse potest, quas opes consequutus sit: tum corporis bona attingas, robur corporis, formam, staturamq́: postremo ad animi bona, quæ imprimis laudem merētur, peruenias: quæ ut multæ, & uariæ sunt, aliæq́ in aliis, ita nemini hic oratio deesse potest. Ab his animi bonis Cicero Pompeium laudando, suasit Quiritibus, eum potissimū Mithridatico bello ducem esse præficiendum: ubi laus in suasionē uersa est. Quod si forte hic ordo minus placet, licet primum animi uirtutes laudandas suscipias, deinde ad corporis, postremo

ad Fortunæ bona peruenias. Copia hæc omnis ab adiunctis ducitur: quæ ex comparationis loco, alijsq; mirabiliter augeri potest. In suadendo autem, ubi argumentis res agitur, ad præclare aliquid faciendum aliquem adhorteris à patriæ, parentumq; expectatione: ab ipsius fortiter ante dictis, recteq; factis: ab ætate, corporis robore, facultatibus, amicorumq; opera: tum à nominis gloria, & cõmodis, quæ sit consecuturus. Iam uero causis coniecturalibus, quę in forum ueniũt, familiaris admodum hic locus est. Vt si forte cædes facta sit, ab ijs, quæ cędem antecesserunt, simul fuerunt, postq; secuta sunt, percussorē prodas. Antecedentia sunt, inimicitias eum cum interfecto gessisse, sæpeq; iurgatum, atque mortem minatũ esse. Cum re cõiuncta sunt, auditum clamorē esse, atq; interfectoris nomen sæpius incusatũ. Post insecuta sunt, solum eum ex eo ipso loco, ubi cædes facta fuit, gladio, uestibusq; sanguine cõspersis uenisse: & appellatũ de cæde, palluisse, fugamq; quæsisse. Quæ omnia, & his similia, hinc ducta, ut singula parũ, ita plura congesta, plurimũ ad probandũ uirium habent, ac penè nullũ dubiũ relinquũt. Rodolphus Agricola adiũcta in sex aut septem locos distraxit: Mihi profecto nouãdi hic aliquid nulla uisa est causa, cum præsertim & teste Fabio, hæc magis secari citra obscuritatē, natura rerum non patiatur: & apud illũ, non modo res distractæ, quæ natura cõiunctę erant, sed ne ipsa quidem locorũ nomina, ita magnã præ se differentiã ferunt. Quare

quæ

quæ ille adiacētia, cōtingentia, cōnexa, actus, locū itē, & tēpus uocat, nos cum Cicerone adiūcta uocamus.

Testimoniorum explicatio. CAP. XV.

Adiunctis nos quidem & testimonia adiecimus: quę Cicero extra rem posita, longeq́ disiuncta, extrinsecus assumi dixit. Sunt autem testimonia, diuina & humana. Diuina nunc rectè Saluatoris nostri, Prophetarū, Euangelistarū, Apostolorumq́ dicta, scriptaq́ uocemus: unde sumpta argumenta, suo iure plurimū in animis Christianorū ualebunt. Humana autem sunt, authoritate præstantiū uirorū dicta, iusiuraq́, testata, scripta, ut leges, instrumenta, iurata, promissa, pacta, quæstionibus expressa, rumores, aliaq́ id genus. Hęc omnia esse huius loci ab adiunctis, non minus, quàm superiora illa, nemo mediocris iudicij inficias eat. Nā iurata, testata, promissa, deniq́ omnia dicta, scriptaq́, suis de rebus, ad quas referri possunt, scripta, dictaq́ esse necesse est. Sic & euāgelia, Apostolorumq́ scripta, ad Christianos sunt referenda. Quod autem Cicero locorum numero hęc exemerit, atq́ arte carere dixerit, nulla alia causa est, nisi quod hæc orator, nō ita ut superiora inueniat, sed causæ secum adferat: quemadmodum Cicero, Archiam poëtam, ciuem Romanum esse, non tàm argumentis à se inuentis, quàm amplissimorū hominum testimonio probat. Quę causa fuit, cur & Aristoteles testimonia, ἀτέχνους, hoc est inartificiales probationes uocarit: quem Fabius, & interdum Cicero sequuti, eodem pa

cto appellarunt. Quare, cum testimonia per omnia eadem sint cum adiunctis, non propterea seiungenda putaui, quod non tam orator inuenire, quàm caussa secum ferre uideatur: cum præsertim, & suam inuentionem habeant, summaq; arte tractari uelint. Adde, quòd in laude & uituperio, inter testimonia, & adiuncta omnino nihil interest: quin tam inde, quàm hinc susceptam rem laudes, seu uituperes.

Antecedentium, consequentiũ, repugnantiumq; explicatio: quæ per omnes ducũtur locos. CAP. XVI.

SEquuntur antecedentia, consequentia, & repugnãtia: de his, quot autores, tot diuersæ sententiæ. Cicero in topicis hunc locum dialecticorũ propriũ dicit: longeq; ab adiunctis esse diuersum: quod adiuncta non semper, consequentia uero semper eueniant. Fabius Quintilianus antecedentiũ non meminit: consequẽtia autẽ adiunctis copulat: esseq; interim naturæ, interim tẽporis dicit. Repugnãtia uero eiusmodi exẽplo indicat, ut quo à cõtrarijs differãt, planè nescias. Agricola, qui proxime hanc rem ex professo tractauit, antecedentia, consequẽtiaq;, temporũ ordine uult esse distinguẽda: minimeq; peculiares locos habẽda: quòd sparsa per omnes inueniãtur: nullũq; hinc, nisi ex alijs locis ductum, sumatur argumentũ: accõmodatissime autem naturæ, proprietatiq; contingentiũ accedere posse. Cum igitur alij aliter hæc tradiderint, in re quidem obscura, sed eadem utili, quantum in nobis est, demus operam, lumen ut ijs uel qualecunque

adsera

adferatur. Quodsi igitur Ciceronem sequamur, necessum est, totum hunc locum cum Boeo, qui in Ciceronis Topica scripsit conditionalem esse dicamus: argumentumq́ʒ ab antecedenti duci, si proponas aliquid, & quod hoc ipsum, quod proponis, sequatur, deinde ad antecedens redeas, atque concludas: ut sit ab antecedenti. Si homo est, animal est, sed homo est, ergo & animal. Si peperit, cum uiro concubuit, sed peperit, quare cum uiro concubuit. Hic proponis aliquid, & quod inde sequitur: nempe, si homo est, animal est: deinde ad id, quod proposuisti, redis, atque concludis: sed homo est, ergo & animal. A' consequenti uero argumentari, si quid proponas, & quod inde sequatur, deinde hoc ipsum, quod sequitur, iterum sumas, atque concludas: ut si peperit, cum uiro concubuit: sed non cum uiro concubuit, ergo ne peperit quidem. Hic Agricola non tam locos Ciceronem, quàm potius certas quasdam argumentandi formulas praescripsisse, meo quidem iudicio non male disputat. Siquidem ex locis quod ducitur, statim quas uires habet ostendit, citra ullam, quam hic uidemus legem, nunc conclusionem, nunc antecedens repetendi. Porro Fabius, uir acerrimi iudicij, adeo hanc seruitutem non probauit, ut ne meminerit quidem: dicatq́ʒ consequentia, quo nomine & antecedentia complecti uidetur, nunc naturae, nunc tempo ris esse. Quid? an non ipse Cicero, qui in Topicis haec nihil commune habere cum adiunctis disputat,

de oratore ad Quintum fratrem, ea consequentia esse exemplo declarat, quæ ipsam rem sequuta sunt adiuncta signa. Quare huius pace nobis licebit, rem late patentem, non arctius, quàm ipsa postulet contrahere. Sunt igitur antecedentia, consequentiaq;, quæ sparsa per omnes locos, partim naturæ, partim temporis sunt. Naturæ autem uocamus ea antecedentia, consequentiaq;, in quibus temporis gradus, quem ipsa præ se ferunt nomina, non deprehēditur: sed positis antecedentibus, naturaliter consequens sequatur. Quæ huius generis sunt, ab omnibus locis trahas. A' definitione, quæ genere & differentijs constat, atque adeo ab adiunctis petitur. Si homo est animal rationale, turpem uoluptatē non sequitur. Si iustitia est uirtus suum cuiq; tribuens, rectè à bonis iudicandum est. Si perfidia est malum, non est fallendum. A' partibus: Res est, quæ fundamento, parietibus, tabulatis, tectisq; constat, ergo domus est. A' nominis: Iupiter est iuuans pater, ergo mortales iuuat, & non perdit. A' coniugatis: Compascuus ager est, quare compascere licebit. A' genere: nulla arbor est, ergo nec platanus: nulla ars, quare ne rhetorica quidem. A' specie: si homo est, animal est: si dies est, lux est. A' simili: si patri pietas debetur, debebitur & matri. A' contrario: si iniquitas malum, æquitas bonum erit. Ab adiunctis, non omnibus, sed ijs, quæ citra temporis ordinem, cum ipsa re maximè iuncta sunt, cohærentq;: ut, si homo est, animal risibile est: palluit

palluit, ergo timuit. A' caussis item, quę nullum temporis interuallum habent: ut, sol fertur supra nostrum hemisphærium, quare dies est. Ab effectis: Dies est, ergo sol fertur supra hemisphærium nostrū. Sic & comparata tibi hæc suppeditent. Possunt autem magna ex parte conuerti: quam caussam nō nullis fuisse puto, cur hæc antecedentia, & quæ hic naturaliter sequuntur, uno nomine consequentia appellarent. Temporis uero antecedentia, consequentiaq; sunt, cum ex temporis interuallo, quod ipsa uolunt nomina, ex antecedentibus consequentia, & hinc uicissim illa indicamus, & confirmamus. Locos & hæc plures habent: maxime tamen proprios, adiuncta, caussas, & effecta. Antecedentia ab adiunctis istiusmodi sunt: ferro ante petijt, mortemq; minatus fuit, quare & cædem fecit. Cum uirgine sæpe collusit, solusq; cum sola aliquoties inuentus, quare & demortuæ partum suum esse nō negabit. A' caussis: Datum uenenum insciens hausit, ergo & morietur. Hæc ex ijs, quæ antecesserunt, postea facta prodo, atque confirmo. Consequentia autem ab adiunctis, hoc pacto sumas: Diducti uerbis inter se non consistiterunt, quare sceleris consilia agitarunt: Res ablata domi ipsius inuenta est, quare furtum fecit: In pedes se coniecit, salutemq; fuga quæsiuit, ergo cædem fecit. Ab effectis: Hausto poculo statim concidit, mortuusq; est, ergo uenenum bibit. Ostendimus utcunq; antecedentia, consequentiaq;, sparsa per omnes locos, partimq; na-

turæ esse, cum absq; temporis gradu, ex antecedentibus naturaliter aliquid consequatur: quod genus ferè & conuerti possit: partim temporis, cum iuxta ipsorum uim nominum, temporis interuallo, ex antecedentibus consequentia, & hinc uicissim illa comprobamus: quibus, qui uolet, probet q;, & illa Ciceronis, quorum supra meminimus adijciat. Repugnātia restant, quæ sunt secum quasi pugnantia: ut, Cœlius cum literarum studiosus sit, turpi amore non capitur. Repugnant namq;, literas, & uoluptatem sequi. Fabius repugnantia eadem esse, quæ contraria, exemplo declarauit. Verum hoc interest, omnia quidem cōtraria repugnantia, sed non cōtra omnia repugnantia, contraria dici posse. Dissimilia namq;, atque adeo differētia, quæ non secum è diametro pugnant, ut contraria, sed collata modo sese non ferant, hoc item nomine ueniunt. Quare, quanquā hi loci, quod sparsi per reliquos proprij uideri non possint, seorsum tamen tradi, & quasi plures uias ad unam, eandemq; inuestigandam rem munitas monstrari, nihil uetabit.

Caussarum & euentorum explicatio. CAP. XVII.

CAussarum locus, qui latissime patet, sequitur. Sunt porro causæ, quæ efficiunt aliquid, quod adeo ferè abesse non potest, ut nisi appareat, causa esse, dici q; nequeat. Harum autem aliæ naturaliter, necessarió q; efficiunt: ut sol exortus est, quare dies est: ignis est, ergo comburit: natum est, ergo mo-

rietur. Aliæ non necessario, ut uirginem sæpe alloquitur, quare amat: in studia literarum incubuit, ergo doctus. Hic animaduertendum, materiam, instrumentum, locum, tempusq́, efficiendi per se naturam habere propemodum nullam, sine ijs tamen ipsis, fieri omnino nihil posse. Neque enim sine materia, instrumentoq́, ne dicam loco, & tempore, domus extrui, aut quicquam fieri potest. Verum locus, tempusq́, interim tamen & per se efficiant, ut si locum paludinosum pestis, & tempus longum ruinæ ædium causam dicas. In causis item, quæ non necessario, naturaliterq́ efficiunt, finis etiam, cur aliquid fiat, spectandus est. Ea porrò omnia, quæ animi humani præmeditatione, consilioq́ fiunt, finem suum destinatum, utilem, honestum'ue spectant: qui, quanquam effectu, usuq́ sit postremus, ipsa tamen agentis destinatione, institutioneq́ primus est, efficiensq́ causa appellandus: ut nauigat mare, & cum uitæ periculo merces auchit, nempe ut rem faciat, feliciorq́ inde uiuat: domum extruit, non certe alium in usum, fi nemq́, quàm ut inhabitet: literas discit, ut de rebus tam diuinis, quàm humanis rectè iudicet. Effecta quę sint, ex causis, unde sequũtur, apparet. Natura nanque hæc ita coniuncta sunt, ut altera sine alteris esse nequeant: & ut causæ effecta, ita hæc uicissim illas indicant, produntq́. Vt, dies est, quare sol est supra hemisphęrium nostrum. Hic ab effectis causam ostendo. Solis nanq́ cursum, supra hemisphærium no-

strum, causam dici esse, certum est: Emoritur, quare & natum fuisse constat. Loci hi à causis, & effectis, omnibus, siue dicturi scripturi'ue sint, summam copiam suppeditant: plurimusq; horum, in omni rhetorices genere usus est. In laude nanque, aut contra uituperio, quantam hinc copiam poetæ, historici, rhetoresq; sumūt? In suasorijs item, dum aut ab utili, honesto, necessario, possibili, facili'ue argumenta trahimus, an non à causis efficientibus ductis argumentis persuademus? Quanquam autem ex his, utilia maxime, atque honesta, à fine effectisq; sumi uideantur, si ad res suas gestas, unde manarunt referas, tamen, si ad agentem accommodes, cuius animum ad agendum, suscipiendumq; negotium primum impulerunt, causæ efficientes, hincq; sumpta argumenta, à causis efficientibus ducta putabuntur. Necessitudinem uero, possibilitatem, facilitatemq;, cōficientes causas esse satis liquet. Iam uero in iudicio, quot hinc argumenta petūtur, dum à causis, effectisq; criminando, nunc factum conuincimus, nunc iniquum impiumq; ostendimus. Sed hæc suo loco indicabuntur.

Comparationis expositio. CAP. XVIII.

POstremus, latissimeq; patens comparationis locus est: ubi maiora minoribus, & contra minora maioribus, paria paribus comparantur. Plurimus huius ubique usus, maximeq; obuius est, in coniectura,

ctura, definitione, & iuris quæstione. Coniectura à maiori: Si de patris uita cogitauit, & de nepotis cogitare non dubitabit. A' minori apud Ciceronem pro Archia poeta: Etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis, gratuitò ciuitatem in Græcia homines impertiebantur, Rheginos credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scænicis artificibus largiri solebant, id huic summa ingenij prædito gloria noluisse: Ex pari: Qui ob rem iudicandam pecuniam accipit, & ob dicendum falsum testimonium accipiet. Definiendi hinc ratio quæ sit, supra ostendimus. De iure si quæratur, ita à maiori probetur: Si furem nocturnum per leges occidere licet, qui domi deprahensum uulnerauit, nihil peccasse credetur. A' minori: Si parentibus, unde in lucem editi, educatiq; sumus, præstanda pietas est, maxime ipsi Deo, cui, cum uitam, tum ipsius animæ immortalitatem, salutemq; debemus. A' pari: Quæ pietas patri, eadem & matri debetur. Exempla item huc pertinent: quæ sunt res gestæ, aut ut gestæ, ad persuadendum accommodatæ. Ducuntur autem à maioribus ad minora, & hinc uicissim ad illa. A' maiori: Si reges suos Tarquinios Romani nondum Christiani, quod inuitæ Lucretiæ pudicitiam eripuerint, urbe, regnoq; deturbarunt, idem hoc flagitium, in priuatis ciuibus, & Christianis, non est ferendum. A' minori, apud Ciceronem in Catilinam: At uero uir amplißimus, P. Scipio Pon-

tifex maximus, Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipub. priuatus interfecit, L. uero Catilinam, orbem terrarum cæde, & incendijs uastare cupientem, nos COSS. perferemus? Ducuntur item à simili, & dissimili, & contrarijs, quorum locorum, cum supra exempla posuerimus, & uel hinc, quæ istocum natura sit pateat, breuitati hic studebimus: cum præsertim, plures huius loci species sint, quàm persequi facile, aut poterimus, aut opus sit. Comparantur nanque, alia numero, dum unum pluribus, pauca bona, mala'ue multis, diuturna breuibus, & id genus alia conferuntur: ubi, quid quibus anteferri debeat, nemo non uidet. Alia specie: ubi ea omnia, quæ per se expetuntur, ijs antesecuntur, quæ propter aliud: ut salus, cum per se expetatur, melior medicina est, quæ ob hanc expetitur. Conferuntur hic & innata aduentitijs, à natura accepta uitia, uirtutes'ue assumptis, integra corruptis, iucunda iniucundis, honesta utilibus, facilia difficilibus, totum partibus, rara uulgaribus, necessaria non necessarijs, efficientia non efficientibus, nihil indigentia indigentibus, animi bona, uirtutesq́, omniaq́ quæ in nostra potestate sunt, ijs, quæ Fortunæ telis sunt exposita, stabilia caducis, publica priuatis, ab optimis laudata, cum ijs, quæ à pluribus. Atq; hæc omnia, aliaq́ id genus, quanquam partim nouam, propriamq́ faciem ostentent, maiora tamen, minoraq́ esse, aut similem uim habere deprehendun tur. Si

tur. Similia autem, paria'ue, nullos in significando gradus habere, ipsa testimonio sunt nomina. Quare hoc in uniuersum sit edictum, ex hoc comparationis loco, in omnibus rhetorices generibus, tam ad ornandum, delectandumq́;, quàm ad fidem argumentis faciendam, copiam peti maximam.

Omnes ad unum locum unde manant referri posse, & cur diuersa nomina sumant. CAP. XIX.

Explicatis locis omnibus, ut nulla præterea sedes quærenda sit, unde ad fidem, copiamq́; sumas, quo horum natura, uisq́; magis pateat, intuendum nobis, quæ inter hos cognatio sit, quæ tanta est, ut ad unum adiunctorum locum, unde manant, omnes referas: quod eo ipso, quo expositi sunt ordine, ostendemus. Rem igitur ipsam, totumq́;, quod nisi adsit, nihil est de quo tibi oratio esse potest, si definitione, quæ genere & differentijs constat, firmissimaq́; est, explicare uoles, ab adiūctis sumas necessum est, quo id præstes. Vt si hominem definias, dicasq́; animal esse, nihil præterea, quàm substantiam quãdam esse, quæ ei cum omnibus animantibus communis est, significasti. Quare ab ijs, quæ ei propria insunt, accidunt q́;, erit definiendus, ut à cæteris animantibus, brutisq́; secludatur, solusq́; constituatur, hoc pacto: homo est animal rationale, risibile, mortale. Insunt autem homini hæc propria, acciduntq́;, ratio, risus, ipsaq́; mortalitas; quæ eadem ipsi & adiuncta sunt

omnia. Eodem pacto, si hominem partes, membraq; enumerando definias, hinc te definiuisse puta. Sunt namq; sua cuiq; membra, adiuncta maxime. Quin & etymologia uocabuli, & uicinus huic coniugatorum locus, hinc cadunt. Accidit namq; maximo Deorũ, adiunctumq; est, à mortalibus eum Iouem, quasi iuuantem patrẽ dici: & iusto item, sua recte facta, unde nomen accipit, sunt adiuncta. Genere autem, & specie, totum id de quo agitur, significatur, cuius hic adiuncta explicantur: quod, ut diximus, si absit, nihil est de quo oratio suscipiatur. Iam & similitudinis, dissimilitudinis, contrariorum, comparationisq; locus hinc oritur, omnemq; copiam sumit. Siquidem ea, quæ rei de qua agitur, sit homo, adiuncta sunt, aut inter se conferendo ostendis, modo similia esse: ut si qua impietate in patrem, eadem postea illo demortuo & in matrem extitisse dicas: modò dissimilia: alterum ex liberis natu maiorem uix filium agnoscit, alteri nimium indulget: modò contraria: coniugem suam principio plurimum amabat, eandem postea odit maxime. Hinc maiora, minora, paria'ue quę sint, satis liquet. Hic porrò eiusdem hominis facta, quæ ipsi adiuncta sunt, conferũtur. Aut ex huius, de quo dicis hominis externis, corporis, animi'ue bonis, malis'ue, atq; adeo factis omnibus, quæ huic adiuncta sunt sumis aliquid, cui, quod foris est, externæq; personæ adiunctum est, comparas: atq; ostendis id, aut simile, aut dissimile, aut contrarium, aut maius, aut

minus

minus, aut denique par esse: Vt si eius, de quo dicis opes, tantas esse dicas, quantæ Crasi illius olim apud Romanos fuerunt. Sumpta hæc ab adiunctis similitudo est. Nam sua utrique bona sunt adiuncta, quæ collata similitudinem præ se ferunt: & inde hoc nomen accipiunt. Hinc, cum omnia supra abunde exemplis sint declarata, & cætera satis liquere arbitror. Quid de antecedentibus, consequentibus, repugnantibus dicemus? quæ cum ut demonstratum est, sparsa sint per omnes locos, qui ab adiunctis oriuntur, & ipsa simul hinc nasci, nulli dubium esse potest. Restat caussarum, & euentorum locus: qui item, ut cæteri, ab adiunctis nascitur. Sunt autem cuique sua facta, animique bona, & uitia, adiuncta maxime: quæ tamen ipsa, in causas & euenta conuertuntur, cum à causis euenta, & hinc uicissim illas ostendimus. Vt si honestatem ipsam, causam Cæsari nostro fuisse dicamus, cur contractis maximis copijs, armatus in Turcam processerit. Decebat namque Imperatorem, suorum salutem armis, aduersus infestissimum hostem tueri. Sic & iram, causam esse dicamus, cur alter alteri uulnus inflexerit. Et Naso, desidiam Aegisthi causam fuisse dicit, cur factus sit adulter.

Quæritur Aegisthus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Facta igitur omnia, animorumque uirtutes, & uitia, ijs, quorum ea sunt, adiuncta sunt maxime: quæ tamen in causas, & euenta commutantur, cum ab animorum

morum uirtutibus, uitijs'ue, ut caussis, quæ euenerint bona, mala'ue, facta indicamus. Porro in suadendo, ubi de futuris adhuc, agendisq́ rebus agitur, eadem hæc adiuncta in caussas conuertuntur. Vt si quemquam, ad faciendum aliquid adhorteris ab ætate, opibus, amicorum numero, & potentia. Sunt autem huic, cui suades, adiuncta hæc omnia, ætas, opes, amicorum multitudo, & potentia. Verum, cum hinc argumenta ducis, & ad faciendum hominem impellis, eadem hæc, caussarum nomen accipiunt: atque id, quod fiet, quò diriguntur omnia, euentum appellabitur. Ostendimus breuiter, ex uno adiunctorum loco, reliquos omnes emanare. Quod autem loci, diuersa nomina sumant, inde est, quod hinc nati, alibi aliam faciem, uimq́ ostendant. Hæc de locis illis, unde tam dialectici, quàm rhetores, reliquiq́ omnis generis scriptores, omnia sumant necessum est.

GERARDI BVKOLDIANI DE INVENTIONE ET AMPLIFICATIONE ORATORIA LIBER SECVNDVS.

Quid genus demonstratiuum, & quæ huius cum cæteris cognatio sit. CAP. I.

ESTAT igitur, ut ad tria illa rhetorices genera, unde digressi sumus reuertamur: atq; in singulis, quæ hinc inueniendi, amplificandiq; ratio sit ostendamus. Demonstratiuum itaq; genus id esse diximus, quo præterita præsentiaq;, nunc laudamus, nunc uituperamus. Plurimum hoc genus commune habet cum suasorio, adeo, ut alterum alteri sæpe coincidat. Siquidē ita ferè fit, ut quæ laudamus, hæc ipsa & suadeamus: & contra, quæ suademus, propemodum & laudamus. Itaq; oratio Ciceronis pro lege Manilia, quanquam magna ex parte nil nisi laudem Pompei contineat, suasoriȷ tamen generis est. Neque enim orator ad laudandum Pompeium, sed ad persuadēdum Quiritibus uenit, eum rectè Mithridatico gerendo bello Imperatorem præfici, qui tot tantisq;, tum animi uirtutibus, tum sæpius spectata cognitaq; feliciter administrandi belli scientia, unus tantum eniteret, omnibusq; antecelleret.

leret. Itaque laus hic in suasionem est uersa: contraq; hæc in illam potest. Quare de genere iudicaturus, quis rei scopus sit, quò argumenta orator dirigat, imprimis spectabit. Induit & naturam generis iudicialis. Sæpe nanque in clarissimorum hominum laudibus inuenias aliquid, quod nisi purges, multorum animos turbet alieneté. Vt si Cæsaris nostri multas præclaraś res gestas oratione laudandas suscipias, excusandum forte erit Romam oppidanis nihil grauius timentibus captam direptamq;: non eius id iussu, qui tum longius abfuit, sed aut Ducis, aut militis imperio abutentis, & ad prædam audioris culpa factum. Quemadmodum autem laus sæpenumero defensionem, ita illa uicissim laudem accersit: & ad suum quasi corpus melius uestiendum sumit. Quod ipsum cum alibi passim apud Ciceronem uideas, tum in oratione pro Archia poeta: quæ cum iudicialis sit generis, ut qua uatem apud iudices defendat, summis tamen laudibus humanitatis ibi studia uexit. Verum nulla propemodum oratio est tam certi generis, quæ ex alijs non aliquid assumat, suiq; corporis faciat.

Certa laudari seu uituperari oportere.
CAP. II.

HOc item huius generis proprium, capita rerum quæ laudabuntur certa ferè esse oportere, alioqui non ad laudandum, sed aut ad suadendum, aut ad defendendum uenit orator. Incerta enim dubiaq;

laudem

laudem mereri in animis hominum omnino nullam possunt. Quòd si forte dubijs incertisq́ argumentis lucem adferat, iam aut suasoris, aut defensoris personam sumit. Quanquã nihil uetat, quod & diximus, inueniri nonnulla in laudibus posse, quæ interim recte probentur, interim defendantur, modò rerum pondera firmamentaq́ certa esse constet. Quid? nulla igitur in hoc genus quæstio, nullusq́ status incidit? Non equidem id omnino disputo. Nam quanquam ea natura laudis sit, ut uera esse uelit, fieri tamen posse minime nego, ea interim quæ pluribus probentur, paucioris, forte doctiores, in dubium uocare posse: & contra, quæ apud hos laudem mereantur, multitudini minus probari: atque ita uel omnes status, coniecturalem, definitiuũ, iuridicialem, in hoc genus incidere posse: cum & de certissimis quæri, nihil omnino uetet.

Res omnis generis, quæ cernantur tangantúrue, seu intellectu comprehendantur, laudari aut uituperari. CAP. III.

POrro præterita, instantiaq́, atque adeo omnia quæ nunc laudamus, nunc contra uituperamus, res sunt omnis generis, quæ aut cerni tangiq́ ut homo, equus, urbs, flumen, aut animo intellectuq́ cognosci atque percipi possint ut facta, dictaq́, uirtutum item uitiorumq́, tum artium uaria genera, ut prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia, eloquentia, medicina, architectura, scientia rei militaris, aliaq́

id genus multa. Vitia autem quæ ſint, hinc cognoſci facile poſſunt: nempe iniuſtitia, luxuria, inuidia, & cætera. Ipſius item Dei laus, quanquã quid huic aut noſtra laude accedat, aut uituperio adimatur, non ui deo, tota huc pertinet. Rerum autem quæ cerni tangiq; poſſunt, primas partes homines tenent; qui cum cæteris animantibus brutis rebusq; mutis ratione & ſermone, tum multis alijs animi naturæq; dotibus antecellant, laudem imprimis ſibi uendicant. Laudamus igitur præcipue perſonas, urbes, portus, loca, & his ſimilia: præclare item facta, dictaq;, quæ cum uirtutibus coniuncta atq; inde orta eſſe conſtat. Iam & iuxta uirtutes arteſq;, aut in certis hominibus, aut ſeorſum ſuis ipſas laudibus exornamus.

Qui hoc in genere autores uerſentur.
CAP. IIII.

LAtiſsime autem genus hoc demonſtratiuũ patet: plurimiq; in hoc uel diuerſi generis autores uerſantur. Neq; enim ij modo, qui oratione perpetua rẽ quampiam laudandam ſumpſerunt, ſed & heroici uates, hiſtoriciq; omnes. Quid enim aliud in Iliade Homerus agit, quàm ut Græcorũ gloriã, ulciſcendi uiolati ab Alexãdro hoſpitij, raptæq; Helenæ cauſſa ad Troiã uenientiũ, decemq; hic annos pugnantiũ, diuino carmine immortalẽ redderet. Neq; tamẽ ingenioſus uates ita ſuis lenocinatus eſt, ut quácunq; urgerẽt, Troianorũ ut ignauorũ imbelliũq; hominũ fuga cædesq; ſit facta. Vtrobiq; fortitudinẽ ignauiamq; eſſe uoluit.

uoluit. Nihil in Hectore Troiano requiras, quod ad fortissimum & ad agendum promptissimum ducem attineat. Thersitem contra Graecorū Principū unum non modò ignauissimum, sed & ipsa corporis forma capitisq; figura pene monstrum introduxit. Alexandrum autem ipsum effeminatiorem quàm fortiorem nobis depinxit. Achillis contra uirtutem quis Graecorum omnium aequauit? quem non fortissimum modò, sed ipsum belli fulmen, hostiumq; terrorem esse cecinit. Iam uero reliquarum maximeq; uariarum uirtutum uitiorumq; quae non in alijs atq; alijs simulachra nobis exhibuit? Agamemnonem potentia quidem, rijsq; quae à fortuna ueniunt bonis insignem, nempe omnium Principem constituit: sed ad placeraq; obeunda, eundem hunc, prudentem minus circunspectumq; : ut qui nec hominum Deorumq; iram tanti penderet, ut unicum mancipium ipsam Briseida patri suo Apollinis sacerdoti repetenti reddendam putaret, numenq; reconciliaret. Non uniuersorum Graecorum, quos quanquam sui fratrisq; gratia arma sumpsisse, & ad Troiam uenisse intelligeret, peste tamen ab irato Apolline immissa emori passus est. Nō ipsius Achillis, cuius unius omnium eum summam militiae felicitatem, fidemq; sanctissimam in eum diem expertus esset, non modo tamen eum temere à se abalienauit, sed propemodum hostem fecit. Non denique ab irato Apolline, cum in uniuersos Graecos, tum in suum ipsius caput grauiora pericula

timuit. In Nestore autem sene quantam prudētiam, quantamq́ eloquentiam uidemus? Quid de Vlysse dicam? qui armis multum, eloquentia plurimum ualuit: & ubi res non tam uim, quàm technas poscebat, ad sfruendum dolum uersutissimum & accommodatissimum ingenium habuit. In Aiace autem Telemonio bellicam quàm eloquentiæ laudem maiorem cognoscimus. Gradus etiam eloquentiæ in Principibus esse uoluit. Vlysi sublime illud dicendi genus tribuit: quem rerum & uerborum copia, supra quàm dici potest locupletem, nec tam orātem, quàm fulminantem introduxit. Nestori autem ipsi genus mediocre, cui quidem tum suauem, tum copiosam splendidamq́ orationem tribuit: adeo, ut huius ab ore melle dulciorem orationem fluxisse memoriæ proderet. Menelao breue laconicumq́ assignat genus: cuius oratio, quanquam breuis, nec exquisita rerum uerborumq́ copia instructa flueret, dilucida tamen, & ad cuiusq́ captum perquam accommodata. Iam uero in Odyssea quantum nobis fortitudinis, continentiæ, ueræq́ ad omnes fortunæ casus patientiæ, & propemodum omnium animi uirtutum exemplum Vlyssem proposuit? Hic dum à bello decem annos mari errat, adeo animum non abiecit, quin, ubi res posceret, suam, suorumq́ salutem uel armis protegeret: & cum ad Cyclopis antrum deuenisset, claususq́ ibi deuoratis sex socijs periculose teneretur, forti animo ingenioq́ sibi suisq́ excæcato Polyphemo

phemo salutem quæreret. Hic Calypsus Circesq; blanditias elusit: effœminatisq;, & in bestias, quia in uenerem procliues rationem ducem non sequerētur, commutatis socijs, infractum animum solus tenuit: solus ad inferos descendit: cognitisq; hic quæ uoluit, ad superos redijt. Has easdem autem uirtutes & in huius coniuge Penelope quantas uidemus: ut nescias, in hoc'ne, an in illa magis admirari debeas. Nam decem annos dum ad Troiam pugnabatur, non modo castissimam uitam duxit, sed ueræ pudicitiæ, coniugalisq; amoris de se exemplum uniuersis præbuit. Deinde capta Troia, omnibusq; reuersis ad suos unoquoq; Principibus, cum suum diutius emanere cerneret, nec certò nuntiari ubi gentium aut mortem obierit, aut impeditus moram traheret, non modò multis expetentibus nemini nupsit, sed pudicum & inuiolatum corpus ingenij artibus, cum uiribus non posset, in uigesimum usque annum reseruatum suo demum redeunti Vlyssi læta restituit. Nam cum à procis, nobilissimis potentissimisq; suæ gentis iuuenibus, undiq; ad se confluentibus, ad nubendum indies magis ac magis solicitaretur, remq; suam familiarem, quæ uel sola res magnum ad maturandas nuptias momentum esset, dilapidarent, & parum consilij, minusq; præsidij in suis domi, Laerte iam decrepito, & Telemacho tum adolescentulo, positum animaduerteret, ut simul animi curas qua posset arte leniret, simul honestam procis nuptias suas differendi,

inq;

inq; plures dies protrahendi excusationem afferret, ne aut mortuo suo Vlysse contempsisse quenquam, aut tandem redeunte polluta à quoquam deprehenderetur, telam texendam suscepit ad conficiendum Laertiiam è senio ægre uitam trahenti ταφήϊον: quo confecto, promittit & se demum desituram de sui cõiugis reditu sperare, atque in nouum matrimonium concessuram. Verum dum sola de sui Vlysis reditu bene sperat, quantum interdiu cõfecit, nocte rursum abscidit: unde intelligi poterat, ad solas animi curas utcunq; mitigandas, & honeste potius proferendas, quàm maturandas nuptias hanc sumpsisse operam. Quid hic deum immortalem aut de fœmina admirabilius, aut ad coniugalem fidem sanctius, aut deniq; ad summam animi uirtutum laudem non dico dici, sed omnino excogitari à uate potuit? Sed quæ interim Clytemnestræ in suum absentem coniugem fides extitit? hæc contra, pugnante ad Troiam Agamemnone suo marito nõ modo turpissime cum Aegistho rem habuit, sed insuper adultera cum adultero de uita coniugis cogitauit: Troiaq; redeuntem fœdissime trucidauit. At quorsum hæc tendunt? quò spectat oratio? eò certe, ut patescat, utrunq; hoc Homeri poëma in demonstratiuo constitutum genere: nihilq; hic nisi aliorum uituperia, aliorum laudes contineri: & quasi quoddam speculum rerum humanarũ esse. Quod de Homeri poematis diximus, idem de Vergilij nostri Aeneide potest: ubi cum multis magnisq;

Fortunæ

Fortunæ corporisq;, tum maximis animi laudibus, quæ solæ propemodum uerequ existimandæ sunt, Aeneã suum uexit. Quæ enim uir ille capto Ilio complures annos mari patienter tulit, & deinde terra strenue fortiterq; gessit, summis prosequutus est laudibus. Quo autem ordine utercu uates id fecerit, suo dicetur loco. Iam & historiographos in hoc uersari genere cui dubium esse potest: qui si hoc nomine appellari uolent, res gestas, non secus ac gestæ sunt, nihil falsi addendo, aut ueri reticendo, seruato temporis ordine narrabunt. Quod dum faciunt, quando recte facta cum honestate, & quæ cõtra cum uitijs sint coniuncta, fieri non potest, quin inter exponendum, eos quorum probe facta sunt laudent, quorum contra male, turpiterq;, hos uel inuiti historiæ lege cogente uituperent. An non Titus Liuius Patauinus, ut de nostris, qui in omniũ manibus uersantur dicam, egregius est buccinator uirtutum uitiorumq; Romani populi: ut qui lactea eloquentiæ copia, perpetua q; oratione, res gestas ab Vrbe condita ad sua usq; tempora, summumq; imperium perduxit. Quibus artibus, consilijsq;, populus ille modicus tenuisq; primum uiam strauerit ad summã democratiam. Deinde cum imperio unà & uitijs in animis hominũ crescentibus, eadem ipsa arma, quibus terrarũ orbem domuerat, in sua ipsorum uiscera cõuerterit: & quemadmodum multis magnisq; animi uirtutibus parsimonia, iustitia, innocentia, atq; imperandi æquitate incremẽtum

sumpserat imperium, ita contra uitijs, luxu, rapinis, priuata inuitaq; dominandi cupiditate conciderit. Quid? non Sallustius adeo corruptos sui temporis mores perstringit, ut non defuisse, uel senatorij ordinis homines dicat, qui cum Catilina de euertendo Reipub. statu coniurarint? Non defuisse, qui acceptis largitionibus sceleratissimum Iugurtham defendendum putarint? Quod de nostris, idem de Græcis censendum. Huc & Plinij nostri Secundi Veronensis historia naturalis pertinet: ubi, quanquam non personas aut facta, ut poetæ historiciq;, aut laudet, aut uituperet, sed rerum naturalium cognitionem tradat potius quàm laudet, tamen, cum citra argumentandi probandiq; necessitatem quæ rerum cœlestium terrestriumq; natura sit non sine summa delectatione doceat, huius generis eius scriptum esse negari non potest. Delectare enim sine contentione argumentisq;, cum docere uniuscuiusque sit, epidicticæ orationis proprium est. Quanquam & hunc, plærisque rebus suam amplificando adiecisse laudem, testimonio est ipsum opus. Est ubi res narrantur cum maiori delectatione, quàm amplificatione: quod ipsum Ouidius in metamorphosi rerum uariarum transformationem canendo fecit. Quinetiam huius generis sunt Satyrici, Comiciq;: quorum illi, hominum uitia uel nominatim insectantur: hi sumpto figmento uerisimili, rerum uerborumq; elegantia hoc consequuntur, ut sui uoluptate nunc lectorem, nunc

audit

auditorem spectatoremq́ retineant. Adde præcepta dantium diuersa autorum genera : rerum rusticarum: ut Maronis Georgica : Columellæ Catonisq́ scripta : rhetorices, ut Fabij Institutiones : compluraq́ Ciceronis: medicorū item, & physicorum multa: denique artium rerumq́ præcepta omnia : quæ ingredi molestum, persequi prope infinitum foret. Nec me præterit, uideri plæraq́ horum suasorij potius generis, qui rum hoc multum commune habere diximus faciem ostentare: quod præcepta, cum iciuna ferè sint omnia, paruā copiam delectationemq́ adferant, & sola rerum utilitate legantur. Verum cum ea quæ traduntur certa ferè sint omnia, citraq́ omnem probationum argumentorumq́ pugnam perpetuo orationis ductu exponantur, etiamsi nuda ieiunaq́ sit oratio, nec tam delectet quàm doceat, tamen demonstratiui potius quàm suasorij generis uideri oportebit. Neque enim Crispus Sallustius eo minus historicus est quàm T. Liuius, aut in alio atque ille rhetorices genere uersatur, quòd hic nude breuiterq́, ille copiose splendideq́ res gestas perscribat.

Quæ laudari oporteat uituperariue, ex uno adiunctorum loco sumi. CAP. V.

Diximus quæ demonstratiui generis cognatio cum reliquis esset: certa item esse oportere, quæ laudari aut contra uituperari deberent: tum res o-

mnis generis quæ cerni tangiq́ꝫ, aut animo intelle-
ctuq́ꝫ percipi posſunt, huc peruenere: poſtremo qui po
tiſſimum hoc in gene... autores uerſentur. Nunc igi-
tur, cur maxime hanc ſuſcepimus operam, quæ illis
ex locis, quos ſupra expoſuimus, hic inueniendi am
plificandiq́ꝫ ratio ſit, ſubinde proſequamur. Vnus
igitur adiunctorum locus ea omnia nobis quaſi digi-
to monſtrat, quæ laudari uituperari'ue oporteat.
Admonet enim hic, ea omnia, quæ rebus laudandis
uituperandis'ue adiuncta ſunt, quandamq́ꝫ ad has
cognationem habent, aut laudibus uehenda, aut in-
ſectanda eſſe: ubi & temporis gradus recte ſeruari
poterit. Antecedunt autem hominem, quando per-
ſonas imprimis laudari diximus, patria, genus, pa-
rentes, conſanguinei, cognatiq́ꝫ, unde laus uitupe-
rium'ue trahi poteſt. Deinde quæ fortunæ, copiæq́ꝫ
ſint dicendum erit: atque hæc quidem externa ſunt
omnia. In tribus enim generibus laudes & uitupe-
ria uerſantur: externis, corporis, & animi: quo-
rum omnium unus hic adiunctorum nos admonet
locus. Corporis igitur bona mala'ue ſunt ſtatura, fi-
guraq́ꝫ corporis, ipſaq́ꝫ ualetudo & robur, impri-
mis autem forma, quæ certiſsimus ferè animi in-
dex eſſe ſolet. Animi autem laus, ea eſt, quæ potiſ-
ſimum ſuo iure prædicari debeat. Atque hic duplex
ſe diſponendi ratio offert. Aut enim temporum ſer-
uato ordine dicendum quæ iam nati, atque in lu-
cem editi educatio, indolesq́ꝫ fuerit; quibus morum
artiumq́ꝫ

artiumq́ magistris sit usus: quantum quo in disciplinæ genere profecerit: deinde cum iam adoleuerit ætas, quæ tam domesticis priuatisq́, quàm publicis in rebus prudenter, iuste, fortiter, temperanterq́ fecerit, dixerit, tulerit'ue. Aut quod Cicero in Pompeiana fecit, uaria multaq́ facta, ad sua uirtutum genera sunt referenda. Atque hic, cum omnis uirtus posita sit, aut in cognitione scientiaq́, ut prudentia, calliditas, eloquentia, iurisprudentia, ars militaris, & reliquæ multæ & uarię labore usuq́ paratæ, aut in actione, ut iustitia, fortitudo, temperantia, commode primum laude prosequimur, quæ prudenter, callide, docteq́, tum quæ iuste, fortiter, temperanterq́, tam suis in priuatis domi, quàm foris publicis in rebus fecerit, dixerit, perpessus'ue sit. Quanquam ne hic quidem, certus ut uirtutum, cum nullus temporum ordo seruetur, erit necessum, quo minus ipsarum rerum naturæ causæq́ seruiatur. Quapropter laudaturus, diligenter apud animum expendet, quid caussa postulet: temporis'ue potius ordo in exornandis factis seruetur, an ad sua quæq́ uirtutum genera exigatur.

Quæ ab adiunctis inuenta, cæteris ex locis amplificandi ratio sit: & primum in hominis encomio patriæ laus per locos ducitur.

CAP. VI.

QVæ laudari oporteat ex uno adiunctorum loco petenda esse ostendimus: qui si certis, quas ornandas suscipis personis admoueatur, cum singulis

sua quædam fortunæ, corporis, animiq́ propria bona sint, quid in laudem adduci debeat, semper ad manus erit. Nunc igitur subinde, quibus ex locis hæc ipsa amplificari augeriq́ debeant, erit dicendũ. Neq; enim solum ex uno atque altero, sed ex omnibus illis quos supra commemorauimus locis, extendi hæc possunt. Nam cum in singulis his tribus rhetorices generibus tota uersetur rhetorica, omnium quoq; locorum in singulis usum esse negari non potest. Præcipuus autem horum usus est, definitionis, quæ hic, cum res non ieiune breuiterq́ ad faciendam fidem explicetur, sed pluribus ad delectandum augeatur exorneturq́, descriptionis nomen accipit: similitudinis item, dissimilitudinis, contrariorum, adiunctorum, testimoniorum, causarum, euentorum, comparatorum: antecedentia & consequentia per omnes sparsa locos supra ostendimus. Verum & aliorum interim creber usus est. Rarior tamen hic locorum à genere & specie usurpatio est: unde cum res petita, non tam ad amplificationem, quàm fidem ualeat, crebrior in reliquis generibus erit. Cum igitur patriam hominis laudandam esse adiunctorum nos locus admoneat, huc & reliquos admoueamus, ut quid ad copiam ex unoquoq; sumi posit, intelligamus. Descriptio ergo quæ materiam ex adiunctorum mutuatur loco, ut est ordine prima, ita huc commode primum admota, rem ipsam extendet plurimum, dum describitur, qua in natione, quo in loco, fertili an ste-

rili

rili, maritimo an campestri sita ciuitas sit: quæ & publicæ munitiones: quæ ædium frequentia, magnificentiaq́: quod genus descriptiones apud poetas historicosq́ leguntur plurimæ: adeo, ut illi augendi delectandiq́ studio uel ficta loca describenda interim suscipiant. Ab etymologia nominis item copia peti potest, si uis huius sit, aut insignis cognitaq́, aut eiusmodi, quæ dilucide sciteq́ à laudante in rem præsentem erui possit: ut si quis inter laudandum Bononiæ uocabulo, elisa m litera, bona omnia indicari dicat. Voluisse id indito hoc nomine urbis aut primum conditores, aut auctores significare, cum hinc summa agrorum longe lateq́, hinc beatissima surgentis Apennini fertilitate, tum amnium partim agros foris irrigantium, partim intrò multiplicem ad usum labentium copia maxime insignem locum uiderent. Commode huc adiunctorum locus adhiberi posset, qui rebus, de quibus agitur adiunctus est maxime, omnesq́ harum circunstantias, quas περιστάσεις illi uocant uel solus suppeditat: quæ deinde, per reliquos ductæ locos, incrementum sumunt maximum. Verum, cum & ea quæ descriptio ob oculos posuit, hinc sint petita, nihil uetat & hæc primum, antequam plura inde ducantur, reliquis ex locis dilatare. Augebis igitur à simili, si tuum hunc, cum maxime notę urbis insignisq́ fertilitatis agro conferas, ostendasq́, in producendis frugibus, uino, oleo, rebusq́ cæteris, similem per omnia in utroq́ dexteritatem. A' dissimili

muli, hanc tui hominis urbem patriamq́ duplici circummunitam fossa, tum lata, tum profunda, aggereq́ intermedio altius educto, mcenibus autem, propugnaculisq́, cum altissimis, summaq́ industria ad arcendam uim factis, tum interiori aggere ad summum usque addensatis firmatisq́: illam uero, una modo obmunitam fossa, mcenibusq́ utcunq́ quidem firmis, sed nullo siue loci uitio, siue oppidanorum negligentia, aggere suffultis corroboratisq́. A contrarijs: huius urbis regiones omnes latissimis distretas uicis, illius arctissimis, huius mundissimis, illius immundissimis, hic ædes magnificentissimas, ibi casas humillimas, hic plerasq́ omnes lapide euectas, ibi argilla lignoq́ compactas cerni. Possunt quidem hæc, & à caussis extendi: sed ad adiunctorum locum reuertamur.

Diuisio studiorum factorumq́ patriæ in sua uirtutum genera. CAP. VII.

VT autem ea, quæ oculis exposita cerni tangiq́ possunt amplificanda sint ostendimus: nunc subinde & ea, quæ intellectu comprehenduntur, ipsa uidelicet patriæ studia factaq́ in sua uirtutum genera distribuamus: & singula deinde per locos ducamus. Primum igitur ipsa prudentiæ facta honore uerborum extollenda erunt: quod forte humanitatis studiorum scholas instituerint, conseruentq́ undecunq́ doctissimos accersendo professores, hosq́ liberaliter alendo: quod æquissimas leges ad suæ ciuitatis

uitatis consuetudinem rationemq; ciuibus præscripserint, suamq; Rempub. optime constituerint, atque in futurum firmarint: quod item frumento, sale, cæterisq; rebus omnibus, quarū sæpe penuria premere ciuitates soleat, tot tantasq; copia comparatis præpositisq; ita sibi in futurū prospexerint, ut nec bello obsidionem, nec pace annonam grauiorē fore propemodum timeant. Atque hæc inter narrandum, à loco, & tempore, tum testimonio uicinarum gentium, alijsq; huius loci circunstantijs augenda erunt omnia. Deinde ad iustitiæ studia facta'q; ueniendum: quæ suum cuiq; tribuit, & erga deos religio, erga parētes pietas, creditis in rebus fides, in moderatione puniendi, imperandiq; æquitas uocatur. Neque enim minimū laudis meretur, religionem uulgo sancte conseruare: suumq; parentibus honorem haberi: dareq; per magistratus operam, ut creditis in rebus fides seruetur, & impostur æ ita puniantur, ut nec remissior pœna peccandi licentiam præbeat, nec uehementior iudicis sæuitiam arguat. Tum subinde dicendum quæ fortiter gesta, aut intra mœnia animaduersa certorum hominum flagitijs, Rempub. eaq; quæ recta sunt defendendo, aut foris fusis sæpius pugna hostibus imperij fines proferendo. Atque hic, non modò eorum qui in magistratu fuerunt, sed & priuatorum fortiter facta patriam ipsam honestant: ut Horatiorum, Lucretiæ, Horatij Coclitis, Mutij Scæuolæ. Postremo spectemus, quæ sint studia facta'q; temperantiæ: quæ cum

posita sit in ijs quæ absunt non inhoneste expetēdis, atq; ijs quæ in nostra potestate sunt recte honesteq; utendis, maximi ad laudem momenti est, consuetudine patria, publicis priuatisq; in negotijs temperanter continēterq; uixisse: aliena non appetiuisse: suisq;, non ad luxum turpemq; uoluptatem usum fuisse. Hæc ab adiunctis, unde & plura quidem possent, sumuntur omnia: quæ propterea sua in uirtutum genera, non numero, sed rerum pondere distribuenda puto, quod in urbium encomio, quarum sæpe quòd diutissime steterunt, longa annorum serie innumera ferè præclare extant facta, temporis ordinem sequi, præsertim non in harum, sed personæ laudibus, tum infinita, tum perplexa dubiaq; oratio esset. Harum autem uirtutum omnium exempla, prisca illa nobis Romana respub. uel sola suppeditet. Qua in urbe humanitatis studia magis uiguerunt: ijsq; cum premia, tum maiores honores habitī: ubi principes Reipub. uiri, maximiq; Imperatores, aut ipsi Græcorum academias longis itineribus discendi studio petierūt, aut illos ad se Romā rerum uerborumq; magistros pertraxerunt: ubi sæpe literatis quidem, doctisq;, sed ijsdem tamē nouis hominibus summi magistratus mandati: maximum imperium concreditum. Neq; enim magis maiorum imaginibus, quàm eruditioni uirtutiq; aditum patere ad Reipub. gubernacula prudentissimi homines uoluerunt. Prudenter autem rerum à Romanis gestarum, quæ innumeræ sunt, egregius

unde

unde exēpla sumas buccinator est T. Liuius. Quod genus est, ciuium multitudinem pro cuiusq; facultatibus in classes distributam, ut numero, copijsq; cognitis, pro re familiari Reipub. quisq; penderet: tenuioribus, quos proletarios uocarunt, sola liberos educandi cura esset. Descriptas item Græcorum leges ad huius urbis rationem mutatas, atq; ciuium oculis expositas, ut non extra mœnia ius quærerent, sed domi ob oculos positum discerēt. Sed quid multa de hac, quæ tali summa & propemodum diuina in ijs fuisset, quî deum immortalem in orbem terrarū imperiū adepti fuissent? Quantum autem ueteribus Romanis iustitiæ studium, in deos, hominesq; fuerit, alterum sacerdotum collegia, cærimoniæq; à Numa rege institutæ, sanctæq; per multa secula conseruatæ declarant: alterum, cum alia multa, tum Saguntinorum in ultimis terris hominum, in fide persistentiū labor ærumnæq;, maxime æquum in se moderatūq; Romanorum imperium fuisse testantur. Fortitudinis autem peo innumeris, Brutum, Manlium, Fabiumq;, in exemplum adducamus: illi in magistratu cædis filiorum suorum autores spectatoresq; esse maluerunt, quàm Rempub. ab ijs uel leuiter læsam uideri: hic cum cunctando, pugnaq; abstinēdo, non Romæ modò apud omnes, sed & à toto suo ipsius exercitu odiū sibi conflasset maximū, maluit fortiter ferēdo sui nominis existimationē, quàm Rempub. in discrimen adduci. Iam uero temperantiā, continētiamq;, quæ gens pluris fe

cit: quæ luxũ turpitudineq́; magis odit: ubi agricultura parſimoniaq́; maximã laudem meruit: & nonnunq; Conſul, Princepsq́; Reip. in agro appellatus, à labore ad curiã ſit deductus: ubi puberes filij cũ parẽtibus, generi cũ ſoceris, in balneũ deſcendere, quia res laſciua & inuerecunda putabatur, pãtrio more prohibebãtur. Sed hæc ipſa ab adiũctis ducta ꝓſequamur.

Primum prudentiæ factum per locos ducitur.

CAP. VIII.

CVm igitur plurimũ referat, in reliquã totam uitã recte degendã, quibus à teneris imbuamur, commode primũ iuuentutis ſtudia ſi bona intelligimus, laudamus augẽdo ab ijs, quæ huc ſpectant circũſtantijs: quarum omniũ idem hic nos locus admonet, ab autoritate, doctrina, numeroq́; profeſſorum: ab autoribus, ipſisq́; quæ docentur rebus: ab auditorũ item, ſi lubet numero, alijsq́; id genus circunſtantijs. Atq; hic eorum prudentiam, quibus autoribus ſcholæ primum inſtitutæ ſint, ſiue Princeps ſenatus'ue fuerit, imprimis prædicabimus: quæ ut eluceat, cernaturq́; quaſi ob oculos poſita, à cauſis, euentis, cõparatisq́;, explicãda res erit maxime. A' cauſis: uidiſſe prudentiſſimos homines, ea eſſe literarum ſtudia, quibus, cum Rerũpub. ſtatus, tum ipſa religio cõſeruaretur: imprimisq́; Reipub. intereſſe, iuuentutẽ in ijs, quàm rectiſsime uerſari: ut hinc lecti in ſenatores, iudicesq́;, illi rogati in Senatu ſententiam prudenti oratione, inſtructaq́; exẽplis, quæ hiſtoria ſuppeditat, ſuæ Reip. quę

declin

declinanda sequenda'ue sint edoceant: hi legum boniq; & æqui scientia, suum cuiq; adiudicent: scelera flagitiaq; animaduertenda putent. Reliqui autem, quibus publica non demandantur munera, cognitione rerum humanarum, atque adeo uirtutum uitiorumq;, suis in rebus priuatis honeste, iusteq; uiuant; liberorum uitam ita instituant, ut eos in uiros abeãt, qui si fieri potest, non modo sibi, suisq;, sed & Patriæ olim, multisq; utiles ciues inseruiant. In communia utem positam religionem, cuius conseruandæ uniuscuiusq; interest maxime, puram synceramq; uulgo per probos doctosq; concionatores retineant: quæ recte culta, cum tantum in animis hominum ualeat, ut uel sine legibus honeste iusteq; uiuatur, leges autẽ sine hac, paucos in officio retineant, quòd illæ, delata modo conuictaq; crimina puniant, peccandi autem sæpe & in occulto mutoq; loco occasio detur, sancte seruandam hanc esse, dubitari non debet. Hæc porro illos pro sua prudentia uidisse neglectis literis labefactari omnia, conuulsaq; secum ruinam trahere: quod ne committeretur, publiceq; & priuatim bene uiueretur, institutis scholis rebus humanis optime consultum prospectumq; uoluisse. Ab euentis: Plerosq; igitur omnes senatores, quod literas historiasq; teneãt, consilio prudentiaq; Rempub. administrare: cauere, ne quid detrimenti capiat. Iudices autem scientia legum, dare operam, ne cuiquam sua, aut ui, aut iuris prætextu inique eripiantur. Quæ omnia, si additis

personis, factisq; demonstrentur, narrenturq;, mire augebitur oratio. Multitudinem autem ipsam, quòd literarum beneficio magna ex parte humanior sit facta, moderatum æquumq; imperium ferre didicisse: tumultus odisse. Vniuersos autem, in id incumbere potissimum, ut per bonos doctosq; uiros, religio seruetur: imprimisq;, quod iudicare melius possint cauere, ne quis pro suo arbitrio affectuq; aliud, quàm pium sit, concionando diuulget. Iam & uicinas gentes hoc ex studio fructum cepisse maximum. Fateri enim, quos huc erudiendos misissent liberos, doctissimos accommodatissimosq; Rerumpub. rectores rediisse. Quare studium hoc, urbisq; nomen, apud exteras gentes magnum sanctumq; haberi. Atq; hic nationes urbesq; has enumerando incrementum sumet oratio. Restat comparatorũ locus, ubi maiora minoribus, aut hæc illis, similia similibus, dissimilia dissimilibus, contraria contrariis conferri possunt. Hoc itaque ex loco, qui late patet, & plura membra locos'ue habet, mire orationis corpus dilatari potest. Primum: si nostrę urbis studia, & inde Reipub. profecta commoda, cum aliarum gentium urbiumq; studiis conferẽdo, ostendamus nostra superiora omnia, siue numero professorum discipulorumq;, siue spectata horum eruditione editisq; in lucem ingeniorum monumentis, siue deniq; felici beataq; administratione Reipub. à doctis uiris, religione, legibus, cæterisq; ciuilibus rebus optime constitutæ conseruatæq;

tæq;. Deinde à simili laus copiaq; parabitur: si cum celeberrimis omnium academiis, quæ aut sunt, aut fuerunt, nempe Græcorum nostram conferamus, doceamusq; paria nostra, aut omnia, aut plæraq;. Neq; enim semper Platones Aristotelesq; extitisse: qui uulgus philosophorum, ita multis passibus præcurrerunt, ut qui acutissimi uisus essent, quò tenderent ipsa quidem oculorum acie uix assequerentur. Tum à dissimili: illos magno docuisse: quare non tenuioribus, sed solis diuitibus aditum ad musarum antra patuisse: hic multa magnaq; constituta professoribus stipendia ex ærario publico liberaliter quotānis numerari, tenuioribus iuxta ac ditioribus musarum patere fores: illos suis conclauibus inclusos, solis sibi studuisse, parumq; aut nihil Reipub. unde abhorrebant aut opera, aut consilio utiles extitisse: nostros & ad communem utilitatem sua accommodare studia, eò comprimis pertinere arbitrantes, ut inde Reipub. fructus redeat quàm maximus. Postremo à cōtrariis: illos, dum alii omnia peccata paria uideri contenderunt, perinde esse gallum gallinaceum, aut hominem interfici, alii deos nullos esse, alii esse quidem, sed inferiora curare minime, plures mundos uideri, quę item natura tribuisset, naturaliterq; fierent, in iis pudorem nullum esse oportere, quare in publico cacare, nudumq; incedere honeste fieri, alii honestum uirtutemq; ipsam summum bonum, alii ipsam uoluptatem credi uoluerunt: hæc aliaq; id genus paradoxa

subinde

subinde noua, atque à communi sensu aliena diuulgando Rempub. conuulsisse. Nostros uero, iis quæ natura præscribat, communisq; sensus probet, suas literas accommodantes Rempub. religione legibusq; cōstituisse. Illos metum deorum in animis hominum minuisse: nostros auxisse. Illos à Repub. maxime fugisse: nostros administrandam suscepisse. Illos cōmunem sensum damnasse: nostros probasse.

Secundum prudentiæ factum ex locis amplificatur.

CAP. IX.

Iisdem ex locis, & præscriptas ciuibus leges ad suæ urbis morem proprias, quod secundum prudentiæ factum fecimus, dilatemus. A' causis: Magnam semper incommodorum uim huic ciuitati attulisse, orta controuersia, ciues foris domo procul de iure quærere: iudices patronosq; conciliare: atque illorum fidei litem causamq; committere, quibus compo sita damno, tracta autem diutius emolumento esset maximo. Quæ ne mala ciues grauarent amplius, ipsorum ad consuetudinem moresq; leges esse descri ptas: semperq; omnibus legendi copiam fieri: ut nu ris controuersia omnino aut nulla existat, aut si qua interim oriatur, domi, non foris interpretem quærant. Ab euentis: Incredibilem ex eo facto in animis multitudinis suum erga magistratum amorem esse generatum: Omnes uulgo ferre, fatenturq;, eam ordi nationem in rem multorum esse maxime. Neq; enim eos subinde, quibus domi res amplior est tenuiores

ciues

ciues longius domo in ius uocare, forisq́ malam causam per subornatos homines tueri, trahendoq́, ubi illos res defecit obtinere, quam domi iam aperire pudeat. Vereri enim uniuersorum in se odia, si scriptis, omnibusq́ cognitis legibus domi in conspectu iudicum ciuiumq́ id defendendum suscipiant, quod parum æquũ patroni clamitent, magistratus intelligat, uniuersi ciues improbent. Comparatione autem rem uarie augeas, si hoc senatus principis'ue factũ in conscribendis legibus, cum alijs præclare prudẽterq́ factis conferas: forte auctione ditionis, oppidiq́ alicuius adiectione: ostendasq́ hinc plus commodorum quotidie pluribus ciuibus, tum laudis ab ijs suo magistratui redire, quàm ex ista finium propagatione. Vectigal nanq́ quod inde quotannis obueniat, totum propemodum in ipsius oppidi munitiones defensionemq́ expendi: hac autem legũ præscriptione indies aliorũ atq́ aliorũ ciuiũ, in eum usq́ diem rem omnẽ in aduocatos expendentiũ fortunis bene consulnim. Verum animaduertendũ maiora minoraq́ hic in laude, ubi non ad fidem dirigũtur, dissimiliũ quidem naturã induere, sed hoc interesse, dissimilia etiã ea habenda, in quibus gradus excessusq́ non deprehendatur: ut si dicam alterũ optimis legibus Remp. cõstituisse, alterũ cum exercitu foris rem felicissime administrasse. Hic in alterutro gradus excessusq́ nondum apparet: quem si uerbis inesse declaro, maius hic minusq́ credi oportet. A' simili item copiã petas, si cum urbe

k aliqua

aliqua celeberrima,& codẽ pacto quod ad leges attinet,summa cum laude proxime firmatã nostrã hanc conferas:ostendasq; parem utrobiq; in diligẽter conscribendis legibus magistratus Principis'ue prudentiam extitisse. Quin & a dissimili, si ijs cũ oppidis conferas,ubi quòd propriũ ius scriptũ nondum habeãt, foris ciues de iure quærere disceptareq; non sine magna rei familiaris iactura cogũtur. Nostros, si qua de iure cõtrouersia nascatur,aut per se introspecto expositoq; suo iure litem statim cõponere, aut domi suos apud iudices populũq; sententiæ auditorẽ,testemq;, tum modicis & ferè nullis expensis, tum minime longo tempore litigare: illos à suis,quibus causa cognita est,ad exteros proficisci:ijs sæpe multumq; dare: causamq; interuallo temporis iterũ atq; iterũ,quod interim excidat non uacuis manibus aperire . hic procul domo,dum alter patriæ morẽ cõsuetudinemq;, cum scriptã nequeat, multorũ adductorũ hominũ testimonio cõfirmat,alter contra impugnat,totam sæpe ætatem & rem familiarẽ perdere. Dissimilia hæc sunt alteros suæ ciuitatis ius scriptũ habere propriũ:domiq; cum breue tempus, tum paruo disceptare: alteros foris omnia tẽporis reiq; familiaris iactura facere. A contrarijs autem hunc in modũ . hos præscriptũ certumq; ius domi ob oculos positũ habere,illos nullũ: hos apud suos maxime notos disceptare, illos apud exteros maxime incognitos litigare:hos copiarũ suarum iacturã nullã facere, illos fortunas omnes in patronos

tronos & aduocatos profundere: hos confectam eau sam statim cernere, illos temporis progressu perplexiora omnia intelligere: his subitam pacem dari, illis immortale bellum ferri.

Tertium & postremũ prudentiæ factum. CAP. X.

POstremũ prudentiæ factũ fuit frumẽto, sale, cæterisq; id genus rebus ad belli leuandæq; annonæ usum necessarijs cõuectis, longius Rep. in futurũ esse prospectũ. Quod ipsum per eosdẽ locos ad eundẽ modũ quo superiora, augeri extẽdiq; potest. Hæc de parta, quę quanq; extra psonas sit, ex huius tamẽ laudibus, is quẽ laudandũ suscipimus ornari põt plurimũ. Iustitiæ autẽ, fortitudinis, & tẽperãtię facta, quę ex locis augẽdi ratio sit, quia hĩc satis liquet, nõ psequmur.

Genus hominis ut ex locis sit extendendũ. CAP. XI.

IAm & in externis bonis genus esse diximus: quod si clarũ à maioribus accepit, ut Aeneas ab Ioue primo sui generis autore, unde illũ Ilioneus Orator, qđ apud uatem est Regi latino cõmẽdat maxime, primũ copiã petas ab adiunctis, recẽsendo quàm longo tempore, quorũ splendore factisq;, & quibus in locis illustre extiterit. Atq; hic spatiosus sese ad dicendũ cãpus aperit. Deinde à cõparationis loco, cõferendo cum illustrissimorũ hominũ genere, ostendendoq; aut nobilitate par, aut illustrius clariusq; credi oportere. Reliquis ex locis hæc res minus cõmode dilatetur. Neq; enim ex omnibus ad omnẽ rem, copiã petas. Quod si uero aut tẽporis tractu fortunæq; casibus obscuratũ

in lucem reuocauit, aut humile sua solius uirtute factisq; nobilitauit, quemadmodũ nemo laudandũ negat, ita cum nõ extra eum, quẽ laudamus, sed ex ipso profecta laus sit, non hic, sed suo loco dicẽda amplificandaq; erit. Infame autem genus nemo est tam nullius iudicij, qui prætermittendum dubitet.

Parentum laus per locos ducitur. CAP. XII.

SEquũtur parentes, cõsanguinei, cognatiq;, quorũ item laus licet extra filios nepotes'ue sit, laudati tamen & ijs quasi lumen adferũt. maxime parẽtes, qui genuisse, educasse, uitamq; suorũ à pueris ad optima quæq; instituisse putantur. Quare cum prædicandis filijs cõiunctissimi sint, atq; hinc ducta laus plurimũ ponderis adferat, horum laudandorũ quæ ijsdem ex locis superioribus ratio sit, subinde prosequamur: unde & sciri poterit, quid in cõsanguineis cognatisq; exmllendis commode fieri poterit. Cum igitur de Patria & genere dixerimus, quæ parentibus cum filijs communia sunt, ea in parentibus bona, quæ ipsorum propria maximaq; sunt, nempe animi laudanda augendaq; uidentur. Atque hæc duplicia sunt, alia cognitionis, alia actionis: illorum genus prudentia, scientiaq;: horum iustitia, fortitudo, temperantiaq; dicetur: illa posita in rerum humanarum diuinarumq; cognitione: hæc in actione & iuste, fortiter, temperanterq; factis. Vt in Iulio Cæsare præter iustitiæ, fortitudinis, temperantiæq; plurima facta, & scientiæ, utriusque uidelicet linguæ, artis oratoriæ,

astron

astronomiæ, aliarumque pulcherrimarum artium exactam cognitionem rectè suis laudibus extollas. Quapropter, si & in parentum encomio sua in uirtutum genera spargere quæque placet, non secus ac supra usum est ex locis singula amplificanda erunt. Verum temporum hic ordinem sequi forte commodius erit: nec leuiuscula, sed grauissima quæque facta omnium iudicio probata laudibus ferre atque dilatare. Quod dum fit, & liberos suos ingenue educasse, liberalitercque ad optima quæque studia aluisse, negligi non debet: quod ipsum si & per plures locos ducas, plurimum extendetur oratio. Erunt autem singula facta primum ex adiunctorū loco extendenda: quo tempore, quo in loco, qua ætate, multorum auxilio an paucorum, ab ipso solo an per subornatos homines gesta res sit. A loco & tempore Cicero Pompeium Quiritibus commendat maxime: illum in Pyratas, à quibus omnia maria, omnes nationes diu iam multumque uexabantur, extrema hyeme bellum apparasse: inrunte uere, aditis præsidiisque firmatis maritimis prouincijs suscepisse: media æstate totum confecisse. Deinde à testimonijs, quæ cur ab adiunctis non seiungamus, supra diximus, rem extendas, si hominis factum, à multis, aut paucis, doctis, aut rudibus, principibus amplissique hominibus, aut plebeis priuatisque approbatum ostendas. Tum à causis, quo consilio fecerit, publicam gloriam utilitatemque, an priuatam, suam ipsius, an amicorum spectarit. Hinc cum poetæ

historicíq; , tum rhetores ipsi , non ad probandum modò ,sed & delectandum augēdumq; sæpe copiam petunt. Cicero cum alibi passim , tum pro Archia poëta à causis , non sine summa ipsius uatis studiorumq; humanitatis laude corpus orationis plurimū ampliauit. Quæ res inquit, à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur ? quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur: & aures conuitio defessæ conquiescant : & quæ sequuntur plurima. Excursus namq; longior est , qui à causarum sumptus loco, atque adeo ab adiunctis quę in illas conuertuntur , corpus orationis mire uestit. Neque hic mirabitur quisquam excursum ex locis sumi , cum dixerimus , certumq; sit omnia inde duci, atque adeo ipsas figuras , quod suo docebitur loco. Summa autem digresssionis, quæ à causis ducitur hęc est. Propterea se uate delectari, quòd ex ῃs quæ suppeditat , literisq; quas tenet , non modò se honeste oblectet, sed & suam orationem dicendíq; facultatem augest : tum præceptis exemplisq; uirtutum , quæ à summis autoribus utriusq; linguæ literis sunt mandata, ῃsdemq; conseruantur, animum suum iam inde ab adolescentia imbuerit, & ad laudem honestatemq; sequendam præ cæteris rebus omnibus , imprimis conformarit. Vnde factum , ut neglecta sua uita , pro Repub. maximas in dimicationes , & quotidianos profligatorum hominum impetus sese obiecerit. Qui tantus fructus, si non ex studῃs rediret , solaq; inde
delecta

delectatio caperetur, tamen cum præ cæteris rebus omnibus, quæ delectationem adferant, sola literaria omnium sit temporum, ætatum, atque locorum, humanissimam liberalissimamq́; hanc animaduersionem iudicari oportere. Iam uero ita instructum Archiam esse literis, ut uel ex tempore magnum numerum optimorum uersuum faciat: Cimbricasq́; res adolescentem scribendas suscepisse: charumq́; Mario Imperatori fuisse. Mithridaticum autem bellum, non sine summa Populi Rom. laude totum conscripsisse. Atq; hic errare uehementer, qui Latinas Græcis literis anteferant: quòd hæ ubiq; gentium, illæ exiguis contentæ finibus legantur. Postremo, illum res & à se in consulatu suo pro urbis salute gestas, uersibus attigisse, atque inchoasse. Hæc sunt ferè totius excursus firmamenta causæq;, cur uati bene uelit: iudicibusq; quid facere debeant præscribat: quas et grauissimæ uideantur, & ex comparatorum loco dum sumptis inde pugnat exemplis, copiosissime instruit. Tum subinde ab euentis factum hominis adaugeas, si quantam inde gloriam utilitatemq́; Respub. aut ipse, amici'ue sint consequuti oratione persequaris: quantoq; in honore deinde uixerit: aliaq; id genus multa, quæ pro causarum personarumq́; uarietate alia atque alia erunt. Restat comparationis locus, ad amplificandum accommodatissimus: ubi nostri hominis, cum aliorum præclare factis conferendo, ostẽdas nostra, aut maiora, aut similia esse ducenda

da. Quæ in parentibus laudandi amplificandiq́ʒ ratio est, quam paucis perstrinximus, eadem in consanguineis cognatisq́ʒ putanda.

Laus hominis à fortunis per locos ducitur.

CAP. XIII.

DE fortunis quæ & externa bona sunt, subinde nobis est dicendum. Hæ autem quantæ sint, quot numero prædia, quo sita in loco, quo tempore siue dono data, siue suorum testamento legata, parentibus'ue relicta acceperit, emerit'ue, ex adiunctorum loco narrandum locupletandumq́ʒ erit. Deinde ex descriptionis loco, situm prædiorum, atque hortorũ, ad flumina seu fontes, & factas hic ad uoluptatẽ structuras pluribus licet uerbis depingas: quemadmodum Homerus Alcinoi hortum: & maxime, si is, quẽ laudas Princeps sit, urbesq́ʒ in quas imperium habet describas. Quin & huius fortunas cum aliorum facultatibus conferendo, ex comparatorum loco mire locupletabitur oratio: ostẽdẽdoq́ʒ, aut genere, numero, fertilitateq́ʒ, maiores ampliores'q́ʒ putandas, aut situ ad flumina, seu fontes, rebus'q́ʒ manu factis, atq́ʒ ad uoluptatem structuris iucundiores amœnioresq́ʒ. Quod si uero eorum, quibuscum nostras cõferimus, omnium iudicio amplissimas esse copias constiterit, pares ostendisse contenti esse possumus. Spectãdum etiam, atque cum materia deliberandum, ecqua & à dissimili contrarijs'q́ʒ copia peti possit. A' dissimili hoc pacto: nostro prædia esse agros'q́ʒ suburbanos, unde

unde certus ferè quotannis fructus redeat: illis non modò longius domo, sed & aliena in ditione sitos: ñsq; expositos fluminibus, quæ sæpius inundando sata omnia obruant atq; conuellant. A' contrarijs: nostro flumina fontesq; irrigãdo agros utilitatẽ adferre maximã, illis in sata erumpendo eademq; conuellendo incommodũ adducere summũ: huic aquarum cursum prodesse, illis eundẽ ipsum obesse: huic uoluptatem adferre, illis mœrorem tristitiamq; dare: huic uel exorto bello omnẽ ex agris fructũ redire, illis nullũ: huius prædia urbis horreum alimentumq; in hostes esse, illorum cõtra hostium in urbem: his Patriã defendi, illis oppugnari: Quod si uero Principem laudandum suscipias, potẽtiamq; eius, gentis suæ, urbiumq; genere & numero prædices, quo res maior illustriorq; fuerit, hoc magis his ex locis extendas.

Quæ corporis bona in homine ex locis amplificandi ratio sit. CAP. XIIII.

HActenus de externis bonis eius, quẽ laudamus: quæ quidem pro personarũ uarietate, alia atque alia existũt: quæ persequi, cum infinitum, tum minus fructuosum foret. Quare ad fontes ipsos ducere consilium fuit: usumq; locorũ in ijs, quæ omnibus communia sunt, laudemq; merentur monstrare: ut horũ usu cognito, pro causæ cõditione, quantã quisq; uelit morã ubiq; facere in augẽdo posset. Corporis autem bona esse diximus, staturã figuramq; corporis: ualetudinem roburq;: ipsam deniq; formã. Hæc quanq;

leuiora sunt, suam tamen laudem merentur: certaq́ interim animorũ indicia esse solent: unde Homerus, cum in Thersite garrulitatem, animiq́ uitium nobis depingi uellet, nescio quo modo non tam male facta, quàm corporis deformitatem uitiaq́ explicando, uitiosissimum ipsum introduxerit. Idem staturam grandiorem, roburq́ in Principibus magnopere prædicat: ut qui Agamẽnoni staturam magnam, cui maiestas inesset regia, tribuit: Vlyssem, illo quidem minorem, sed latissimis humeris & pectore describit. Iam uero Aiacem illum, non ambobus modò his, sed cæteris Achiuis omnibus corporis statura & robore antecellentem introduxit. Nec noster hanc in suis laudẽ neglexit: qui cum & in cęteris, tum maxime in Aenea & Tueno Principibus corporis bona laudat. Et Dareta cum alta statura, latissimisq́ humeris, quod certum uirium argumentũ esse solet, in singulare certamen produxisset, eius tamen antagonistã Entellum, uel senem, magnitudine corporis uiribusq́ adeo superiorem facit, ut illum, non secus ac qui frustra urbem, aut castellũ oppugnẽt, hunc temere infeliciterq́ aggressum dicat. Forma plus laudis meretur: præsertim in Principibus uiris, grauitas oris, maiestasq́ in uultu: hæc imprimis pondus orationi, autoritatemq́ tribuit: tantumq́ in animis Gallorum hostium ualuisse T. Liuius scriptum reliquit, ut cum urbe capta audi prædæ in principũ atria irruerent, cernerentq́ hos cum ornatu habituq́ paulo humano augustiore, tum

re,tum

re, tum maxime oris grauitate atque maiestate dijs simillimos domi sedentes, ante horum ora, sicuti Deorum simulachra uelut uenerabundi constiterint: nihilq; in hos ferro grauius facturi fuerint, nisi M. Papirius Principum unus prior iram mouisset. Atqui & hinc augendi modum, usumq; locorum explicemus. Staturam, robur corporis, orisq; decus quantū sit ubi ab adiūctis satis expresserimus, à causis & euētus deinde dilatemus. Fuisse huius maiores, homines tum insigni statura & robore, tum quadā modestia orisq; grauitate præditos; semperq; operam dedisse hunc, ut quæ à natura ad sui nominis dignitatem amplitudinemq; acceperit, certa uiuendi ratione aleret, proueheretq;: nulla ut Venus, Bacchusq; immoderatior, corporis uires uigoremq; auferret. Quare etiam ualetudine esse, ut nulla corporis imbecillitas obsit, quo minus in rebus cum grauitate agendis, suo, amicorum, & Reipub. tempori seruiat. Quinetiam comparatione rem extendas, si cum alijs amplissimis hominibus conferas: ostendasq; in hoc nostro, aut similitudinem, aut excessum esse, aut etiam dissimilitudinem: si aut proceritate, ipsoq; robore, & ualetudine, aut ipsius uultus grauitate maiestateq; multis partibus sit superior.

Quæ ratio animi bona ex locis amplificandi.

CAP. XV.

Restant animi bona, quę ut cuiusq; propria sunt, ita præ cæteris laudem mereri suo iure maxi-

mam solent. Hæc laudandi duplex uia est: aut enim ad sua uirtutum genera, ut supra uisum est, quæque referentur: sua prudentiæ, iustitiæ, fortitudini, & temperantiæ tribuendo facta: aut quod non minus commode fiat, temporum seruabitur ordo. Itaque dicendum, quî pueritiam adolescētiamque transegerit: quæ sequutus studia: quantumque in ijs & quàm breui sit assequutus. Atque hic, si forte insigne ingenij specimen, indolisque haud uulgaris bonitas eluxerit, pluribus erit uerbis extollendum: quo uidelicet tempore, quo in loco, apud quos, qua in re, alijsque id genus additis circunstantijs, quas adiunctorum locus suppeditat. Quod si forte operæpretium uideatur, & hæc ipsa per plures ducendo locos, plurimum extendas. Aetate autem iam magis inualescente, si qua scripta honesti sui studij, uoluntatisque testimonia in lucem edidit, primum qualia quantáque ipsa sint narrandum, quantúsque inde ad plures fructus redeat. Quæ item seu doctorum, seu multitudinis, seu uniuersorum de ijs testimonia iudiciáque existant. Quæ ubi ex adiunctorum testimoniorúmque loco, quem eundem esse diximus prosequutus fueris, à causis subinde augebis: quod à multis, magnique nominis hominibus, siue rogatus, siue ultro iuuandi studio ad scribendum se contulerit. Ab euentis: non modò hominum de se expectationi respondisse, sed & uicisse: nec in una atque altera, sed in pluribus nationibus ipsius scripta legi, laudarique.

Atque

Atque hic & enarrandum, quorum expectatione maiora emiserit: quibúsque in prouincijs plurimum probentur. Iam uero & huius cum probatis magnorum autorum scriptis conferas: ostendasq́; potiora multo, melioraq́; hominum consecuta esse iudicio: aut maximis summorum autorum monumentis, paria esse atque iudicari. A' dissimili etiã amplifices: si in ijs, quibuscum confers scriptis dissimilitudinem esse ostendas: ut si Hippocratis & Galeni medicorum opera, cum Pauli & Pomponij iureconsultorum scriptis conferas: illos rerum naturalium, hos ciuilium scientiam tradidisse: illos de uita, hos de fortunis solicitis bene consuluisse: illos præcepta dedisse ne morbus uincat, & æger moriatur, hos ne auarus triumphet, & suum alteri eripiat: denique illos cauisse ne ipsa præmature uita, hos ne sua cuiq; res iniuste suferatur. Hinc mire Cicero, non sine delectatione corpus orationis auxit, dissimilitudinem studiorum Murænæ & Sulpitij pluribus uerbis explicando. Hunc in modum singula quidem, tam domestica, quàm publica facta, quæ laudanda uidebuntur, seruato temporis ordine, enarranda amplificandaq́; erunt: qua ratione domi uixerit, liberosq́; educarit: ad quæ studia miserit, liberaliterq́; aluerit: quos in uiros aut abierint, aut se euasuros certam de se spem patri patriæq́; præbuerint. Quæ si persequaris omnia, ducasq́; per locos, incrementum res ipsa sumet maximum. Iam & quid commodi ipse, siue re operaq́;, siue

consilio Reipub. præstiterit. Quale est, si dum aliquando, ut sæpe, maximis de rebus bene Reipub. cõsulendum fuit, inopsq́ consilij multitudo ea facili momento sequenda putasset, quæ probata, Reipub. statum euersura penitus fuissent, hunc in concionem prodijsse dicas: & prudenti oratione, quæ ex his aut illis inceptis commoda, mala'ue Reipub. impendeãt, edocuisse: eaq́ suscipienda persuasisse, quæ cum singulis tranquillitatem, utilitatemq́, tum uniuersis nomen gloriamq́ attulerunt. Atq́ hæc aperienda, pluribusq́ uerbis ex locis alijs atq́ alijs explicãda erũt: quæ res ad ita consulendum animum potissimum impulerit: quæ si honesta, utilisq́ fuit, euenta uoots respondisse pulchrum erit. Quanta autẽ gloria emolumentaq́ inde Reipub. euenerint, quis item ad consultorem fructus honosq́ ab uniuersis uicissim redierit, copiose erit exponendum. Postremo comparationibus rem extendas: cum urbis conditoribus, aut munitoribus huius factum conferendo: & aut maius, aut simile, dissimileq́ ostendendo. Illos urbem quidem condidisse, hunc conditam prudentia sua ab exitio conseruasse: illos partim fundamenta iecisse, partim mœnia turresq́ in hostes propugnacula, non sine summis oppidanorum impensis laboribusq́ altius eduxisse, hunc unum ipsa modò ratione consilioq́, non mœnia solum, urbemq́, sed & fortunas omnium uitamq́ seruasse. Quantum etiam ciues grati uicissim postea huic honorem, gratiamq́ habuerint

rint, cum iis conferas licet, quibus ob præclarissima in Rempub. merita, non ingrati extiterunt, doceasq́; aut maiora, aut paria huic contigisse omnia. Quod si uerò is quem laudas Princeps sit, exercitumq́; duxit, præterquam quòd ex his locis omnibus, ab adiunctis quæ late patent, passimq́; usui sunt, à testimonijs, à causis, ab euentis, ex comparatione maiorum, minorum, à simili, à dissimili, à contrarijs, copiam petas, etiam à descriptionis loco amplifices maxime: cum aut stratagemata genusq́; militum, & armorum, aut urbes quas cepit, regionesq́;, & gentes, mores, aliaq́; id genus suo quæq́; loco describas. Porro rum temporis hic seruandus sit ordo, danda est opera, ut leuiora, aut omittamus, aut paucis perstringamus. Quæ uero magna sunt, & prudenter, iuste, fortiter, modesteq́; facta, laudem in animis hominum maximam merentur, per plures ducēda locos, plurimūq́; dilatanda erunt. Quæ autem laudari facta oporteat, horumq́; numerum, personæ quas laudandas suscipis, secum adferent: in quibus singulis augendis, cognitis his locis, quantam ipse uoles, moram trahas.

Vt ea ex locis augenda, quæ post mortem acciderunt.
CAP. XVI.

CVm igitur hunc in modum quæ toto uitæ cursu rectè fecit, uerbis extuleris, dilataueris q́;, non negligēdum modo excessit è uiuis, & quæ uita iam defuncto uirtutis ergò magna acciderunt. Nam cum magnis uiris dum uita manet, laudemq́; sequentibus comes

comes ſit inuidia,ſit,ut morte iam ſublatis, ereptisq́ quos nocitura ſequitur , ſeſe auertat : patiaturque mortuis,quem uiuis noluit , ſuum honorem deferri. Quare ſi & huic uita defuncto, aut tumba publice magnificentius ſit extructa,aut ſtatua erecta , aut deniq; quotannis ad ſempiternam huius memoriam, rerumq́ ab ipſo geſtarum aliquid ſtatis diebus fiat, quanta hæc ſint, quo tempore fiant, quo in loco, à quibus,quantis impenſis , quanto ſtudio, alijsq́ id genus explicatis circunſtantijs , quarum adiunctorum locus nos admonet , copioſe erit exponendum. A' cauſis item & hæc ſi uoles amplifices : quæ ipſius in Rempub.merita conſtent : cur tantum , uel emortuo honorem conſtituerint. Ab euentis hic nihil ſumas,cum explicata ex adiūctorum loco , cauſas ſuas præceſſerint : niſi propterea hæc defuncto contigiſſe dicas,ut ſtatuto præclare factis ſummo honore , plures ad imitandum pellicerentur : exponasq́ ea ita ex ſententia eueniſſe : pluresq́ honoris præmio incitatos,ipſam uirtutem ſequendo, nominis immortalitatem uenari. Quinetiam ex comparationis loco locupletari res poteſt maxime : ſi uirtutis præmia,monumentaq́ huic poſt mortem conſtituta , cum regum parentationibus,funebribusq́ honoribus conferas: atque oſtendas,ſtudio hominum ultrò hæc præſtantium illos ſuperaſſe: rerū autē magnificentia ęquaſſe. A' diſsimili item : illis à regijs , regiaq́ pecunia funebria magnificentius adornata, huic ab uniuerſo populo

pulo, æreq́ publico splendide instructa: illis, quia reges uixerunt, mortuiq́ sunt, huic quod patriæ cõseruator extitit, mortuusq́ sit, habitus est honos: illis ne regum nomen leue in animis uulgi putaretur, huic ne sua uirtuti præmia deesse uiderentur. A contrarijs: illos subditi maxime oderunt, hunc sui summo honore prosequuti sunt: illos noua constituendo uectigalia, annonam, uictumq́ communem aggrauasse agnoscunt, hunc uirtute, prudentiq́ consilio plurimum leuasse intelligũt: illos uiuos, tyrannos execrati sunt, hunc patriæ patrem conseruatoremq́ appellantes, amplexi sunt: illos post mortem, uel ab alijs honorari ægre ferentes, quantum in sua positum potestate impediuerunt, hunc contra uniuersi æquali studio, summis honoribus ultrò affecerunt. Quæ ratio sit personas laudandi, ab externis, corporis, animiq́ bonis, atq; adro ab ijs, quæ has tempore antecedunt, simul iuncta, & post insecuta sunt ostendimus. Antecedunt autem homines tempore, patria, parentes: cum ijs coniuncta sunt, fortunæ, corporis, animiq́ bona omnia: post autem insecuta sunt, habiti post mortem honores, præclaraq́ de ijs hominum iudicia. Qua autem uia singula ex locis copiose instrui augeriq́ possint, utcunque aperuimus: non quidem eo consilio, quod tantam ropiam, quanquã paucis rem perstrinximus, in cuiusuis hominis laudẽ, (quis enim finis?) temere adducendã putemus: sed ut monstrato locorum usu, pro causæ conditione quantam quisq́

m inde

inde uelit, copiã peteret. Neqꝫ enim hic cuiquã quid fieri debeat præscribimus, sed quid possit.

Eadem quæ laudandi & uituperandi hominis ratio. CAP. XVII.

POrro uituperandi quæ ratio sit, hinc facile intelligi potest. Siquidem idem ordo eademqꝫ per omnia uia in uituperandis externis, corporis, animiqꝫ malis erit sequenda. Patriam igitur, parentesqꝫ bonos habuisse, atque inde degenerasse, patrimoniumqꝫ dilapidasse, ut Catilina, tam uitium dedecusqꝫ est, quàm cui hæc mala obtigerunt. In corpore autem, si qua sit deformitas, ut in Thersite, suis erit uerbis exaggeranda: si nulla, forma uiribusqꝫ male usum fuisse, odio dedecoriqꝫ erit magno. Animo autem profecta uitia, flagitiaqꝫ, seruato temporis ordine, nisi in sua uitiorum genera spargere quequã mauis, perpetua oratione, quod in L. Pisone facit Cicero, erunt explicanda, atque exaggeranda. Quòd si forte & iam uita defunctis aliquid accidit, quo turpitudo odiumqꝫ augeatur, non erit silentio prætermittendum. Singula autem eadem ratione, qua superiora, ex locis augenda amplificandaqꝫ erunt.

Quæ urbes ex locis copiose laudandi ratio. CAP. XVIII.

VRbium laus quæ sit supra attigimus: sed cum latius pateat, quàm in personarum laude indicare operæpretium esset, quæ has laudandi atque ex locis augendi ratio sit, seorsum hic breuiter aperiamus: laudantur

dantur non secus atq; homines. Quare & huc adiun ctorum locus erit admouendus: quo admonemur, primum ea spectanda, quæ tempore præsentem urbis celebritatem antecesserunt: ut conditor, ciues&q; qui administrarunt, inhabitarunt&q;: deinde quæ ipsi sunt tempore coniuncta, ut ager, flumina, montes, mare, portus, mœnia, foueæ, tecta & ciues, qui inhabitant: postremo quæ insecuta infortunia, quibus commemorandis commiserationem mouemus, ipsis&q; euersoribus odium conflamus. Vt si quis Athenas, aut Romam, ut quondam fuit, laudet, dicat&q;, quibus artibus iam inde à primis iactis à Romulo fundamentis eò incrementum acceperit, ut non modo Italiæ urbium celeberrima, sed totius terrarum orbis caput lumen&q; extaret: & quorum deinde uitio, inertia&q; concidere, retro&q; labi cœperit. Sed cum ferè laudem sibi hæ potissimum uendicent, quarum celebritas dignitas&q; in omnium posita oculis elucet maxime, quæ has ab ijs quæ tempore antecedunt, simul&q; iuncta sunt prædicandi uia sit, indicabimus.

Vrbis laus à conditore, per locos ducitur.

CAP. XIX.

Conditorem igitur commode primum ex descriptionis loco, atq; adeo ab adiūctis describemus: unde cognosci potest, quæ ipsius potentia, & præsertim quæ animi uirtutes, prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia&q; fuerit. Deinde à causis ent augen-

dum; cur eo in loco urbem locarit: quæ si maritima, fertiliq́ue in agro posita sit, eo nimirum consilio fecisse dicendum, ut hinc mari, hinc agro magna uis hominum ali sustentariq́ue posset. Tum euenta erunt explicanda: quanta iam inde à condita urbe hominum multitudo, uictum hic, quomodo, & quàm facile quærat. Postremò conferendo hanc cum aliarum urbium agro, situq́ue, mire rem extendas: ostendendoq́ue huius agrum, aut fertiliorem, aut certe parem esse, nullaq́ue in re deteriorem. Dissimilitudinem autem ex situ forte colligas: hanc maritimam, illas esse campestres: huc cum terra magna, tum nauibus maxima onera aduehi: illuc plaustris modò res asportari. Iam & actus in primo illo urbis conditore spectandos esse, adiunctorum idem nos locus admonet. Quòd si igitur legibus & religione Rempub. nouam primus bene constituit, à causis extendenda res erit: eo nimirum consilio fecisse, ut iuste, pieq́ue uiueretur: & quos lex non posset, religio in officio retineret. Deinde euenta explicanda erunt: qui mores, ex eo usque tempore iuste, modeste, pieq́ue uiuentium, tum uniuersorum, tum singulorum extiterint. Quæ omnia si ut gesta sunt copiose exponas, incrementa fumet oratio, maiora quidem, si quæq́ue & ex comparatorum loco dilates. Præter hæc, si quid recte instituit, considerandum: ut si idem simul cum urbis primordijs literarum belliq́ue studia erexit; *illis* ut animi diuinarũ humanarũq́ue rerũ cognitione imbuerentur, his ut

his ut suas suorumq; fortunas tueerentur. Consilia ubi exposueris, euenta inde ab urbe condita enarranda erunt: quot quantosq; uiros undecunq; doctissimos, & quo quemq; tempore tulerit: quæ cuiusq; eruditionis testimonia scripta extent. Atque hæc subinde comparando dilatabuntur maxime. Hunc in modum & quæ interim belli studia, & fortia facta extiterint, prosequendum erit: quæ nunc uniuersorum, nunc singulorum militiæ fortitudo, uirtusq;, & quo tempore, quo in loco cognita perspectaq; sit. Atque hic non solum ex comparationis loco, si uoles, quæq; uarie extendas, sed & personas describas: consiliaq; faciendi aperias. Breuiter quæ ratio urbes laudandi ab ijs, quæ tempore præcesserunt, usumq; hic locorum ostendimus. Verum, si ut sæpe de conditore, bonisq; eius institutis nihil certi in medium adferre potenmus, solumq; in confesso sit urbem uetustam esse, semperq; ferè incrementum sumpsisse, nihilominus quorum id administratione uirtuteq; contigerit, narrandum erit: quæ nunc singulorum, nunc uniuersorum prudenter, iuste, pie, fortiter, temperanterq; facta extiterint, quo Respub. nomen uiresq; acceperit. Atque hic singula cuiusq; facta, ex adiunctorum loco copiose, omnibus expositis circunstantiis enarrari, personæq; describi possunt. Tum quæ causę iam uniuersos, iam singulos ad faciendum impulerint dicendum. Varie autem per comparationem unumquodq; amplifices, dum aut excessum, aut simi-

litudinem, aut dissimilitudinem, aut denique rerum pugnantiam, contrarietatemque ostendis.

Vrbis laus ab iis, quæ huic simul tempore coniuncta sunt, & primum ab aëris temperie per locos ducitur. CAP. XX.

Restant ea persequenda, quæ urbi quam laudamus, simul tempore sunt coniuncta. Hic primũ spectandum, quo in climate, cœliq́ parte sit posita, unde aëris temperies cognosci potest. Neq; enim parum refert, languidioribus, an feruentioribus, seu temperatis solis radijs sit subiecta: ut sunt ferè omnes hæ, quæ inter Cancri Vrsæq; circulos sunt positæ. Deinde dicendum erit de agris, qui adiacent: de fluminibus, stagnis, piscinis, montibus, ipsoq; mari, si aut uicinum est, aut urbem alluit. In ijs autem omnibus ea, quæ fructuosa amœnaq; sunt laudibus uehẽda esse idem qui omnium, adiunctorum nos locus admonet. Siquidem agros fertiles, fluuios piscosos, nauigabilesq;, montes uitibus consitos, tum mare nauibus frequentatum, hoc ipso quòd fructus uoluptatesq; maximas adferant, & urbis nomen dignitatemq; imprimis conseruare dubium non est. Spectari item potest, in ora'ne an meditullio prouinciæ sit posita: quod genus circunstantias copiosè Græci, ut quos uerba non deficiunt, persequuntur: præsertim Menander rhetor, qui de laude seorsum sen pta reliquit. Verum dum hic in laudando ex loci positione circũstantias, quod infinitum est studiosè prosequitur, eorum

rum quæ omitti minime debuiſſent, quæ uidelicet publicæ munitiones, interiorq́ꝫ ciuiũ ſtructura eſſet, ne meminit quidem. Atqui nos ad locos, atque adeo ipſos ad fontes laudaturum ducimus: unde quantum pro ſuo quiſq; arbitrio uolet, hauriat. Nam cũ urbium ad laudem pertinentes circunſtantias explicare infinitum ſit, quod unicuiq; ferè, præter diuerſa hominum ſtudia, rationemq́ꝫ quærendi uictus ſua quædam propria à natura ſint attributa, alijs nempe aurifodinæ, alijs thermæ, alijſq; alia id genus innumera, cognito adiunctorum loco, in hoc inſtructus ſit, ut ſciat, quæcunq; præterita præſentiaq; ſplendorem urbi, commodum'ue, ſeu proprium, ſeu cum cæteris commune adferant, laudari oportere: quæ per reliquos deinde ducta locos, augeantur plurimum. Poſtremo igitur de publicis munitionibus, interiorisq; ciuium ſtructura, & ipſis ciuibus erit dicendum. Hæc igitur ab adiunctis miniſtrata, copioſe erunt ſingula omnibus enarratis circunſtantijs explicanda: & per reliquos ſubinde locos ducenda, amplificandaq́ꝫ. Itaque ſi in bono climate ſita ſit ciuitas, primum aëris temperies, cœliq́ꝫ clemẽtia, & temperata ſub ipſa ſolſtitia dierum noctiumq́ꝫ longitudo, pluribus erit deſcribenda. Deinde à cauſis hæc erunt locupletanda. Non enim aut ſolis ignibus, aut ſeptentrionalibus frigoribus nimis eſſe ſubiectam: ſed in medio poſitam, hinc frigora, hinc æſtum fugiſſe; unde & illud dierum noctiumq́ꝫ ſuo tempore nec maius, nec minus iuſto

iusto incrementum: quorum alterum sub Arcto, alterum sub solis cursu positis accidit. Ab cuctis: quare homines nulla aeris intemperie impediri, quo minus toto anno uictum domi & foris quaerant: omniaque in agris felicius prouenant. Accedit eò, & ipsa ingenia, coeli beneficio praesentiora, perspicacioraque reddi. Et haec quidem omnia multis explicari possunt. Postremo & ex comparatione petenda copia est: ut si hanc auram salubriorem hominibus, maturescendisque frugibus accommodatiorem declares, quàm eius, quacum confers urbe. A' simili autem extendas, si cum ea urbe conferas, cuius positum pluribus notum, maximeque probatum uides. Hunc in modum si uoles, & dissimilitudinem repugnantiamque collatione aperias. Quòd autem hac uia, ordineque ex locis amplificandi cōmode utamur, tamen cum & aliter recte fiat, nemo sibi hic legem praescribi putabit. Nam postquam ex adiunctorum loco, qui omni rei de qua agitur adiunctus est maxime, quae uoles ob oculos posueris, deinde ex comparatione copiam sumas: & si magis augere uoles, subinde à causis augeas licet. Verum id aliter atque aliter fieri posse, in uniuersum sit dictum uolo: adeo, ut saepe dum uno in loco longiorem moram trahimus, plures interim alij ex suo aliquid, uel antequam inde digredimur communicent.

Laus urbis ab agris, fluminibus, publicis item munitionibus, tectis, ipsisque ciuibus, per locos ducitur.

CAP. XXI.

Haec

HAec de aëris temperie; de agris subinde dicendum: de fluminibus, stagnis, montibus, piscinis, & ipso denique mari, aut uicino, aut urbem alluente: quantaque ex singulis utilitas uoluptasque capiatur, ab adiunctis copiose erit exponendum: nunc ea ipsa describendo, nunc aut classicorum autorum, si fieri potest, aut uicinarum gentium testimoniis confirmando. Atque hac uia res quidem ipsa mire augeatur. Quod si uero magis hæc extendi uoles, singula celeberrimis urbibus comparando, ostendes hanc, siue agri ubertate, siue fluminum copia uoluptateque, siue denique ipso maris usu aliis longe superiorem, aliis certe per omnia parem esse iudicandam. Iam & de publicis urbis munitionibus, tectisque dicendum: quantaque sit fouearum, aggerum, murorumque altitudo, latitudoque erit describendum: quis portarum, turrium propugnaculorumque numerus: quæ magnitudo firmitasque: quot bellicis machinis rebusque ad arcendam uim accommodatis, sint omnia referta. Hæc ubi pluribus exposita uerbis, descriptaque fuerint, à causis est augendum: cur foueas, mœnia, aggeresque, ita duci ponique placuerit: quo consilio hac distantia, hoc in loco, turres propugnaculaque locarint: cur tantis sumptibus, tot tantisque laboribus eò omnia euexerint, nempe ut quàm minima manu hostiles incursiones, impetusque sustinendo propulsandoque, uitam foetunasque suas defensarent. Atque hic subinde euenta narrabuntur: quorum hostium im-

n petum

petum, oppugnationesq́, quo, & quanto tempore fortiter sustinuerint: furorem fregerint: discedere demum cum ignominia pauci plurimos coegerint. Quin & postremo comparatione omnia maiora ampliorać reddas, maximis munitissimisq́ urbibus hanc, aut munitione per omnia parem docendo, aut multis etiam partibus superiorem. Atque hæc & à uicinarum gentium testimonijs, præclarisq́ regum, atque magnorum hominum iudicijs dilatari possunt. Tecta autem ciuium frequentiora, magnificeq́ extructa, tum plateas, forać ad hominum usum latiora, diuorumq́ templa augustiora esse, quod non parua laus sit: ut quæq́ maxime excellunt, ita pluribus erunt uerbis ornanda, hominumq́ de ijs testimonia iudiciać adferenda: tum cum uicinis pulcherrimisq́ ciuitatibus conferenda, quo ipso, aut parem, aut longe maiorem huius celebritatem magnificentiamq́ edoceas. Quod si lubet, & hæc ipsa ex alijs locis licet extendas. Restat de ciuibus esse dicendum: horum iam uiuentium, cum de uita defunctis dixerimus, quæ studia, qui mores, quæ præclare facta existant spectandum. Commode autem quæq́ in sua uirtutum genera spargas: & sua prudentiæ, sua iustitiæ, quæ erga deos religio, erga parentes pietas dicitur, sua item fortitudini, temperantiæq́ asignes. Cæterum cum supra in Patriæ laudibus laudandi hæc amplificandiq́ rationem ostenderimus, quæ insistenda hic uia sit, inde peti potest. Hæc de urbium

laudi

laudibus, unde quæ uituperari oporteat, res nempe contrarias, facile colligi potest.

Quæ facta ex locis copiose laudandi sit ratio.
CAP. XXII.

Acta ornandi, & amplificandi quæ ratio sit, subinde intueamur: in quibus laudandis uituperandisq; cum & rhetores, tum maxime historici heroicique uates uersantur. Temporis autem seruato ordine laudari oportere ipsa nobis præscribit ratio: poteris tamen id, quod suo loco dicetur, de industria mutantibus. Præcipui autem hic loci sunt, causæ & euenta: quanquam alij omnes, qui supra, & huc adhiberi possint: expositisq; primum causis, deinde quæ euenerint explicentur. Quare Vergilius postquam paucis proponendo, musasq; inuocando, hominum animos sibi beneuolos attentosq; reddidit, causas statim commemorat, cur Aeneam Iuno insignem pietate uirum, tot labores periculaq; adire coegerit.

Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni
Carthago: Italiam contra: Tyberinaq; longe
Ostia: diues opum, studijsq; asperrima belli.
Quam Iuno fertur, terris magis omnibus unam,
Posthabita coluisse Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, iam tum tenditq; fouetq;.
Progeniem sed enim, Troiano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ uerteret arces,

Hinc Populum late Regem,belloq; superbum
Venturum excidio Lybiæ:sic uoluere Parcas.
Id metuens: ueterisq; memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis.
Ner dum etiam causæ irarum,sæuiq; dolores
Exciderant animo:manet alta mente repostum
Iudicium Paridis:spretæq; iniuria formæ:
Et genus inuisum,& rapti Ganymedis honores.
His accensa super,iactatos æquore toto
Troas relliquias Danaûm,atq; immitis Achillis
Arcebat longe Latio: multosq; per annos
Errabant acti fatis,maria omnia circum,
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

His irarum Iunonis ē causis, quæ infortunia Aeneæ Troianisq; euenerint, dum complures annos mari errare, & deinde in Latio bellum gerere coguntur, Poeta subinde fusissime narrare occipit: & uix duodecim libris absoluit.

Vix ē conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant,&c.

Sic & ante hunc in utroque suo opere Homerus primum caussas, deinde insecuta canit euenta. Hunc in modum & T. Liuius secundo suscepti à Pœnis in Romanos belli, antequā euenta resq; gestas enarrat, causas primū dicit, quod uidelicet Sicilia Sardiniaq;, illa nimis celeri rerū desperatione Romanis concessa, hæc fraude ab illis intercepta esset: tum quod Annibal,cū puer adhuc esset,à patre Amilcare Imperatore aris adm

aris admotus iurasset, & se quàm primum per ętatem posset, hostem fore Romanis. Quin & Sallustium idem facere, ipsius argumento est historia. Quid? non igitur aliò hic causarum locus ualet, quàm ut causas rerum, quæ euenerunt, quod ab his autoribus factitatum esse uidemus, primum exponendas esse sciamus? Est profecto multiplex huius, passimq́ue, nec certo in loco usus: cum nunc præcedant, nunc suos sequantur euentus. Nam quanquam primæ quædam, principalesq́ue summæ rerum causæ sint, quas nosse principio lector auditor'ue cupit, tamen cum subinde aliæ atque aliæ actiones casusq́ue existant, & ipsorum alias atque alias causas esse constat: unde si inter narrandum obiter amplificetur, mire orationis extendetur corpus. Quare Cicero, cum suarum se laudum minus grauem scriptorem fore intelligeret, uideretq́ue L. Luceium Q. F. insignem sui temporis historicum bellum ciuile scribendum suscepisse, scripta ad eum epistola, omnibus petit modis, suas ut res exemplo Græcorum seorsum perscribat, atque in se ornando historiæ leges negligat. Posse autem inde, si à continentibus suis scriptis se iungat, & à causis, euentis, adiunctisq́ue amplificet, quoddam corpus confici. His porro ex locis augeri rem oportere, L. Luceium admonet, dum causas, consiliaq́ue rerum suarum, casus etiam & euenta explicanda esse scribit. Adiuncta autem sunt, tempus, testimoniaq́ue Luceij, quem ea, quæ suo iudicio laudanda putaret ornare, quæ contra ui-

tam dilucide enarrasse, quàm facta ubique mora omnia ob oculos posuisse uideantur: hic fusissime, ille modo quodam usus: id quod is facile animaduertet, qui cognitis locis & amplificandi ratione, utrunq; cum iudicio legit. Sed hac de re suo dicetur loco: nūc quòd uolumus, usum locorum augendiq; rationem in celebrandis factis diligentius, & ad cuiusq; magis captum indicemus. Vnum igitur factum, si orationē laudandum sumamus, sit Theodosij Imperatoris, quod insigne maxime gymnasium Bononiæ instituit, primum ex descriptionis loco, atque adeo ab adiunctis ipsum describamus: unde ingenium, moresq; Principis eluceant: & causæ tam honesti & utilis facti, quasi per transennam appareant. Fecit id & T. Liuius principio historiæ suæ de secundo bello punico: ubi pluribus Annibalem depingendo, animiq; bona uitiaq; plurima exprimendo, qui cum uiro Romanis futura res esset, lectorem statim instruit. Secundum hæc, ab adiunctis res ipsa erit explicanda: quantis & unde sumendis fructibus, qui in professores expenderentur, hanc scholam adornarit confirmaritq;. Deinde à causis: cur hoc in loco, & tot tantaq; stipendia professoribus constituerit: ut certe hinc, in reliquam totam Europam qui recte Rempub. administrarent, docti mitterentur. Tum ab euētis mirum in modum augeas, si quæ interea loci emolumenta, aliæ aliæq; nationes hac ex academia & ceperint, & quotidie capiant persequaris: qui quibus in locis hinc missi, siue cogni

cognitione rerum humanarum physicarumq́ utiles Reipub. extiterint, siue legum scientia quid æquum & iniquum esset edocuerint, siue denique medicinæ beneficio laborantibus opem tulerint. Postremo ex comparationis loco quantam uoles copiam sumas, factum hoc, aut cum alijs ipsius, aut cum aliorum Imperatorum præclare factis conferendo.

Exemplum facta ex locis amplificandi apud Ciceronem.

CAP. XXIII.

INterdum factum laudamus & dilatamus, nõ tam ferè à causis, & quæ has sequuntur euentis, sed saltem ex adiunctorum & comparationis loco: id quod Cicero fecit, gratias Cæsari agens, ipsumq́ laudans, quòd Marcello ignouisset. Postquam igitur exordium à tempore, eiusq́ quo dixit diei circunstantia duxisset, clementiam sapientiamq́ Cæsaris ab adiunctis statim laudat, ornatq́: nempe à sua, totiusq́ Senatus lætitia, factum hoc probantis: & propterea de Repub. subinde melius sperantis. Aspergit & paucis obiter laudem Marcelli: quod ipsum, & ex hoc ipso loco est ductum: & eò ualet, ut clarius illustriusq́ factum eius reddatur, quod præstantissimo amplissimoq́ uiro ignouisset. Deinde ex comparationis loco Cicero amplificat: & confert hoc Cæsaris factum cũ maximis eius bellis, rebusq́ gestis: quibus omnibus iure anteferri oportere, pluribus ostendit. Porro hac in comparatione orator tantam moram trahit, dum interim ab adiunctis circunstãtias admiscet, ut omnia

quæ

quæ ad laudem pertineant, totaq; oratio, nisi quod pauca ad finem aliò spectantia adiecit, hoc solo ex loco uestita, amplificataq; deprehendantur. Quare quantum hoc ex loco res extendi possit, cum plurima apud Ciceronem exempla, tum hoc studioso perspicuum esse potest.

Exemplum rei ex locis amplificandi apud T. Liuium historicū, breuiterq; eisdē explicādi. CAP. XXIIII.

Hinc autem quis locorum usus, quæ laudandi amplificandiq; ratio sit, quanquam satis liquere putem, tamen non abs re fuerit, & hæc ipsa in historia, classicisq; autoribus paucis indicare. Narraturus T. Liuius cōtra Romanos res ab Annibale gestas, ut statim intelligi posset, qualis is esset, qui tantum in discrimen Romanum nomen adduxerit, primum ipsum Ducem ex descriptionis loco depinxit his uerbis: Missus Annibal in Hispaniam, primo statim aduentu omnem exercitum in se conuertit. Amilcarem sibi redditum ueteres milites credere: eundem uigorem in uultu, uimq; in oculis, habitum oris, lineamentaq; intueri. Deinde breui effecit, ut pater in se minimum momentum ad fauorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diuersissimas, parendū, atq; imperandum fuit. Itaq; haud facile discerneres, utrum Imperatori, an exercitui charior esset. Neq; milites alio duce plus confidere, aut audere: plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilij, inter ipsa pericula erat. Nullo labore, aut corpus fa-

,, tigaci, aut animus uinci poterat. Caloris ac frigoris ,, patientia par: cibi potionisq; desiderio naturali, non ,, uoluptate modus finitus: uigiliarum somniq;, nec ,, die, nec nocte discriminata tempora: id quod agen- ,, dis rebus superesset, quieti datum. Ea neq; molli stra- ,, to, neq; silentio accersita. Multi sæpe militari sagulo ,, opertum humi iacentem inter custodias stationesq; ,, militum conspexerunt. Vestitus nihil inter æquales ,, excellens: arma atque equi conspiciebantur. Equi- ,, tum peditumq; idem longe primus erat. Princeps ,, prælium inibat: ultimus conserto prælio excedebat. ,, Has tantas uiri uirtutes ingentia uitia æquabant: *in-* ,, humana crudelitas: perfidia plus quàm punica, ni- ,, hil ueri, nihil sancti, nullius Dei metus, nullum iusiu- ,, randum, nulla religio. Hactenus mores, ingeniumq; describsit: quæ quidem omnia ab eo, qui rem nude explicare uoluisset, omitti potuissent. Subijcit autem ,, ex adiunctorum loco: his uerbis: Cum hac indole ,, uirtutum ac uitiorum triennio sub Asdrubale Impe- ,, ratore militauit, nulla re, quæ agenda audendaq; ,, magno futuro duci esset, prætermissa. Hæc quidem, cum illud tempus præcedant, quo belli dux decla- ratus est, omitti potuissent. Quæ sequuntur ex ad- iunctorum, seu qui inde nascitur causarum & euen- torum loco sumuntur: cur uidelicet Annibal in susci- piendo bello, nihil prolatandum arbitretur: & dum Sagũtinos petit, in Olcadum fines exercitum ducat. sic ille: Cæterum ex quo die dux est declaratus, ue- lut

iut Italia ei prouincia decreta, bellumq; Romanum ,, mandatum esset, nihil prolatandum ratus, ne se quo- ,, que, ut patrem Amilcarem, deinde Asdrubalem cun ,, ctantem casus aliquis opprimeret: Saguntinis infer- ,, re bellum statuit. Quibus expugnandis, quia haud ,, dubiæ Romana arma mouebantur, in Olcadum fi- ,, nes prius ultra Iberum ea gens in parte magis, quàm ,, in ditione Carthaginensium erat, induxit exercitum: ,, ut non petisse Saguntinos, sed rerum serie finitimis ,, domitis gentibus, iungendoq; tractus ad id bellum ,, uideri posset. His demum subijcit ruenta, gestæq; rei ,, narrationem. Carteiam urbem opulentam, caput eius gentis expugnat, diripitq;: quo metu perculsæ ,, minores ciuitates, stipendio imposito imperium ac- ,, ceperunt. Victor exercitus, opulentúsque præda, ,, Carthaginem nouam in hyberna est deductus. Ibi ,, large partiendo prædam, præterita cum fide exol- ,, uendo, cunctis ciuium suorum sociorumq; animis ,, in se firmatis, uere primo in Vacceos motum bellum. ,, Nuda hæc satis narratio est: nisi quòd obiter petitas ,, ab adiunctis circunstantias inserat nonnullas: quod genus sunt, urbem esse Carteiam opulentam, & suæ gentis caput: tum exercitum opulentum præda de- ductum esse. Prosequitur autem narrationem tem- poris, cuius mentionem facit, seruato ordine. Her- ,, mandica & Arbacala Cartorum urbes, ui captæ. ,, Arbacala & uirtute, & multitudine oppidanorum ,, diu defensa. Ab Hermandica profugi, exulibus Ol- ,,

„ cadum priore æstate domitæ gentis, cum se iunxis„ sent, concitant Carpentanos: adortiq; Annibalem „ regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine „ agmen graue præda turbauere. Pura hæc, nudaque sunt omnia: nisi quòd ab adiunctis est, oppidanorum uirtute, & multitudine, Arbacalam diutius esse defensam: neque procul Tago impetum in Annibalis agmen esse factum. Quæ sequuntur, paulò copiosiora sunt. Nam & consilia Annibalis aperit, propterea amnem trancientis, ut in transitu fluminis hostes inuaderet: & causas ferociæ hostium Carpentanorum, tum sua multitudine, tum fuga Annibalis minus timentium. Atque hic Liuius, & à suo obiter testimonio amplificauit: dum inuictam aciem dicit, „ si æquo certaretur campo: sic ille. Annibal prælio „ abstinuit: castrisq; super ripam positis, cum prima „ quies silentiumq; ab hostibus fuit, agmen uado tra„ iecit: ualloq; ita producto, ut locum ad transgredien„ dum hostes haberent, inuadere eos transeuntes sta„ tuit: equitibus præcepit, ut cum ingressos aquam „ uiderent, adorirentur. Peditum agmen in ripa ele„ phantes quadraginta disposuit. Carpentauorum „ cum appendicibus Olcadum, Vacceorumq; cen„ tum millia fuere. Inuicta acies, si æquo dimicare„ tur campo. Itaque & ingenio feroces, & multitu„ dine freti, & quòd metu discessisse credebant ho„ stem: id morari uictoriam rati, quòd interesset a„ mnis: clamore sublato, passim, sine ullius imperio,
quà

quã cuiq; proximum erat, in amnem ruunt. Hacte-
nus consilia causasq; exposuit, quibus subijcit euen-
ta: nempe infelicem Carpentanorum pugnam, &
deditionem. Et hæc quidem ipsa, satis à circunstátijs,
quas explicat, illustrat his uerbis: Et ex parte altera „
ripæ, uis ingens equitum in flumen immissa, medioq; „
alueo, haud quaquam pari certamine concursum. „
Quippe ubi pedes instabilis, & uix uado fidens, uel, „
inermi equite, equo temere acto perverti posset. „
Eques corpore armisq; liber, equo uel per medios „
gurgites stabili, comminus eminusq; rem gereret. Pars „
magna flumine assumpta: quidam uerticoso amni „
delati in hostes, ab elephantis obtriti sunt. Postremi, „
quibus ingressus in suam ripam tutior fuit, ex uaria „
trepidatione cum in unum colligerentur, priusquam „
ex tanto pauore reciperent animos, Annibal agmine, „
quadrato amnem ingressus, fugam ex ripa fecit: ua- „
statisq; agris, intra paucos dies Carpentanos quoq; „
in deditionem accepit. Hunc in modum, reliqua toto
corpore alia magis, alia minus, ut quæq; res postulat,
his ipsis ex locis extenduntur. Rariores autem com-
parationes sunt: locus in hoc præsertim genere, omni-
no ad ornatum amplificationemq; accommodatissi-
mus: unde poetis, rhetoribusq; copiam sequentibus
crebrior, historicis, ne ad ornandum magis, quam ad
narrandum orationem sumpsisse uideantur, minus
familiaris. Porro Sagunti oppugnationes, excidiúq;,
quod proxime sequitur, pluribus adiectis perstasi-

 bus

bus copiosissime explicatur. Verum hæc ipsa Liuiana, ex locis aucta, amplificataq; nuda, omni ornatu, quasi uestitu spoliata, ob oculos ponamus: unde quid inter ieiunam, necessariamq; narrationem, & copiosam locupletemq; intersit, cognosci potest. Missus Annibal in Hispaniam, postquam mortuo Asdrubale dux belli est declaratus, Saguntinos bello petit. Quod dum facit, in Olcadum fines exercitum ducit. Carteiam urbem expugnat, diripitq;. Minoribus deinde ciuitatibus metu subactis, exercitum Carthaginem nouam in hyberna deducit. Hic large prædam partiendo, præteritaq; cum fide exoluendo, cunctis ciuium suorum, sociorumq; animis in se firmatis, uere primo in Vacceos motum bellum. Hermandica & Arbacala Carteiorum urbes, ui captæ. Ab Hermandica autem profugi, exulibus Olcadum, cum se iunxissent, concitant Carpentanos: adortiq; Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine agmen turbauere. Annibal autem traiecto amni, temere insequentes hostes ad centum millia partim equitatu in flumine oppressit, partim in fugam conuertit: uastatisq; agris, & Carpentanos paucos intra dies in deditionem accepit. Breuis hæc, nudaq; narratio est, quam ut uir ille eloquentissimus ex locis locupletarit, iam uisum est.

Nullis nõ ex locis heroicos uates augere. CAP. XXV.

IAm uero quanto heroici uates nullis non ex locis omnia magis illuminent, & quasi depicta ob oculos

los ponant, hic spectemus. Cum T. Liuius narrationem rerum ab urbe condita, ab excidio Troiano ordiatur, paucis Aeneæ in Italiam nauigationem, & bella ab eo in Italia gesta enarrat: in quibus describendis, quantam Vergilius moram trahit? nunc loca, personasque describendo: nunc alijs atque alijs orationes tribuendo: nunc explicatis omnibus circunstantijs, copiose res narrando: comparationibusque dilatando: adeo, ut hæc ipsa, quæ ille paucis, uix duodecim absoluat libris. Non enim ante, quàm res tota exposita oculis sit, progreditur. Quare & ante pugnam, eorum, qui arma sumpserunt catalogum adijcit: ducum nomina, copiasque recenset: in quo tamen Homerus, quanto deum immortalem hoc nostro est uberior? Hic, antequam in pugnam ireutr, non satis esse putauit, Græcorum omnium Principum nomina, regna, & quantas quisque copias adduxisset, fusissime recensuisse: insuper & senes Heroas in mœnia turresque ducit: inde oculis totum hostium exercitum perlustrare: accersitamque Helenam de unoquoque Græcorum Principe percunctari: ut ex ea, quæ probe nosset, & quæ cuiusque forma, statura robur corporis, ingeniumque esset, cognosci posset. Nec hac modo copia, uno altero'ue in loco est usus, sed facta ubique mora, omnia fusissime extendit: & quasi penicillo depicta ob oculos ponit. Quare huius poëma, omnium maxime loquentem picturam esse recte dixerimus.

Eadem uituperādi, quæ laudādi ratio. CAP. XXVI.

Quæ

QVæ autem facta reprehendendi ratio sit, ex laude facile intelligi potest: cõtraria nanq; omnia uituperari debent. Quod si forte plura numero flagitia existant, temporis commode seruatur ordo: quod Ciceronem scriptis in Vatinium, & L. Pisonem orationibus fecisse uidemus. Hæc de personarũ, urbiũ, factorumq; laude: unde & quis cæteris in rebus laudandis, atq; extendendis, quas persequi infinitum foret, locorum sit usus, colligi facile potest.

De dispositione, ipsoq; exordio: & unde locorum sumatur. CAP. XXVII.

IAm uero cum ita natura comparatum sit, ut copiose inuenisse nihil sit, nisi & hæc ipsa recte disponamus: quæ & hoc in genere collocandi ratio sit, paucis perstringemus. Summis rhetorum placuit, quatuor orationis constituere partes: Exordium: Narrationem: Confirmationem: & Epilogum. Exordio auditorum animos esse conciliãdos: & quasi uiam ad ipsam causam esse sternendam: id autem commode fieri, si ipsos apud quos dicimus, nobis beneuolos, dociles, attentosq; reddamus. Narratione autem ipsa, quæ uolemus exponenda esse atque docenda. Confirmatione subinde, nostra omnia quibus poterimus argumentis, firma certaq; esse facienda: & aduersariorum obiecta diluenda. Postrema parte, epilogo ipso, pondera rerum esse repetenda: affectusq; mouendos. Hæc ita fieri oportere, cum summorum hominum præcepta, tum ipsa nobis ratio præscribit.

Verum

Verum hic in laude, ubi non dubia confirmanda, sed certa laudanda extollendáque erunt, nihil tertia illa parte confirmatione opus erit. Quinetiam, si aut unius, aut plurium personarum multas, præclaréque res gestas describendas susceperis, ipse omitti epilogus potest. Neque enim heroici uates, historicíque, quæ pluribus enarrarunt, repetenda sibi, claudendáque esse arbitrantur: adeo, ut exordium interim omittatur. Nam Cæsar res suas gestas, statim à Galliæ descriptione narrare cœpit. Sed hunc excusat, & quod de se ipse scripsit, ubi scribendi causas consiliáque aperire forte inuidiosum fuisset, & quod commentarios, capitáque saltem rerum suarum literis mandauit, ut qui uellet, hæc ipsa postea fusius splendidiúsque tractaret. Cum igitur exordio sternenda uia sit, ad ea, quæ sumus dicturi, ut beneuole, intelligenter, attentéque audiamur, sæpéque uel rebus iam copiose inuentis nondum quod commode sumas appareat, unde duci debeat, erit indicandum. Porro beneuolentiam, aut à personis, aut à rebus esse petendam, rhetores passim docent. Alia autem nonnulla, unde præterea duci uis receptum Fabius uidit, partim personis, partim rebus attribuit. Verum plurima sunt, quibus animi moueri, beneuoliíque nobis reddi possunt. Nam & à meritis nostris id consequimur: unde Cicero exorsus suam ad Quirites orationem antequam iret in exilium: ab officio, unde pro Archia poeta: à tempore, unde pro M. Cœlio,

& Marcello : à loco, unde pars exordij pro Deiotaro: ab ipsis item, quas causæ aliæ alias, & subinde nouas adferunt circunstantijs, quæ certis tradi præceptis nequeunt. Quare pro Milone, ab ipso armorum habitu est exorsus. Quæ cum ita sint, & hæc captandæ beneuolẽtiæ ratio, ab illis, unde omnia, quos supra exposuimus generalibus locis recte petatur. Itaque unus adiunctorum locus, omnium horum, quæ tradiderunt, & plurium quidem nos admonet. Neque enim hæc solum dicenti adiuncta sunt, unde beneuolentiam captet, suum ipsius officium, & meritum, aliaq; id genus à se sumpta, auditores item ipsi, tum aduersariorum, eiusq; pro quo perorat persona, sed & tempus, locusq;, in quo dicit : & ipsa denique causa : quæ cum alia alias latebras, recessusq; habeat, introspiciẽdi dicturo omnes diligenter erunt; eaq; elicienda, quæ ad exordium emerendumq; fauorem accommodata putet. Itaque Cicero Deiotarum defensurus, ab his causæ circunstantijs, quibus se moueri dixit, uarie sibi Cæsaris animum conciliauit. Primum à persona Deiotari, qui rex præter morem in uitæ discrimen uocatus esset : Deinde à perpetuis regis in Remp. Romanam meritis : tum à crudelitate, atque indignitate accusantium: tum à persona Cæsaris, in sua ipsius causa iudicis: Postremò à loci, in quo dixit insolentia. Quare & nobis hoc in genere incepturis, quæ ad comparandum fauorem pertinebunt, ex adiunctorum loco petenda erunt;

qui pro

qui pro rerum ornandarum, uituperandarum'ue uarietate, subinde alia atque alia suppeditabit. Vt si forte amplum & Principem uirum laudaturus uenias, huiusq; magna perpetuaq; in eos, apud quos dicturus es merita constare intelligas, commode ab huius meritis principium sumas in hanc sententiam. Non uereri te, quin aequas tibi aures praebituri sint, huius de laudibus dicturo, cuius in eos, cum perpetua, tum maxima merita constare uideas. Quin & ab eorum uicissim in hunc declarato saepius officio exordiaris licebit in hunc modum. Gaudere te, amplissimum, fortissimumq; uirum, apud eos laudandum suscepisse, quos pro multis summisq; in se meritis, maximos uicissim honores huic detulisse, officiáque praestitisse non ignores. Quod si & huic ipse debeas, hinc incipias licet. Ingratum te ciuem fore, nisi rum, quibus posses laudibus ornares, quem cum uniuersi ob plurimas singularesq; uirtutes maximi pendant, imprimisq; praedicent, tum te omnium maxime oportere, cuius aut hortatu, aut beneficio, literarum studia ingressum, ea quae dicendo posis, consequutum intelligas. A' loco item exordium ducas. Laetari te, de celeberrimi hominis bene gestis rebus, eo ipso in loco; dicturū, ubi nō modo ipsius uita, fidesq; sanctissima satis spectata, sed & multa pro Repub. praeclare facta, omnibus cognita perspectaq; essent. A' tempore ita exorsus est Cicero pro M. Marcello. Diuturni silentij P. C. quo eram his tēporibus usus,

 non ti

non timore aliquo, ſed partim dolore, partim uerecundia, finem hodiernus dies attulit: idemq́ initium, quæ uellem, quæq́ ſentirem, meo priſtino more dicendi. A' ſententia etiam aliqua principium ſumere licet. Si uirtus in animis bonorum plurimum ſemper ualuit, is omnibus laudibus uehendus extollendúſque erit, qui à teneris ita uitam inſtituit, ut iam adulta uirilíq; ætate, in omni uirtutum genere maxime claruiſſe, cognitum ſit atque perſpectum. Titus Liuius ſcripturus res Romanorum ab urbe condita, beneuolentiam ſtatim captauit ſuas in ſcribendo uires extenuando, eleuandóq;, præ illorum ſplendore, qui ante ſe ſcripſiſſent. Omnium horum unus adiunctorum locus nos admonet: & plurium quidem, quàm hic enumerari aut poſsint, aut debeant. Atque hic animaduertendum eſt, hæc ab adiunctis ſumpta, ut cætera, & reliquis ex locis extendi atque augeri poſſe. Atqui & ex alijs ordiri licebit locis. An non exordium hoc Ciceronis pro Deiotaro, cuius iam mentionem fecimus, ſi diligentius introſpiciamus, totum à cauſſarum euentorumq́; loco ſumptum nos fateri neceſſum eſt? Siquidem ſuæ perturbationis Cicero, timorisq́;, qui ſibi dicturo euenerat, cauſas complures adfert. Primum à perſona regis capitis accuſati: Deinde à perpetuis eius in Romanos meritis: tum ab accuſatorũ & crudelitate, & indignitate: tum à perſona Cæſaris in ſuo ipſius negotio iudicis: Poſtremò à

loci

loci insolentia, ubi dicere non consuesset. His de causis Ciceroni animi perturbatio, timorq; euenerat. Quare, quanquam non male dicimus à personis hic, atque adeo ab adiunctorum loco captatam esse beneuolentiam, sunt namq; dicenti adiuncta hæc omnia, personæ eorum omnium apud quos dicit, tempus item, & locus, causæq; circunstantiæ: tamen, cum ut supra diximus ab adiunctis tum causarum euentorumq; locus nascatur, cum causæ ad euenta, & hæc uicissim ad illas referantur, rectius, magisq; proprie, à causis & euentis, quàm ab adiunctis petitum exordium esse dicemus. Quin & Ciceronis pro lege Manilia, & C. Rabirio exordis, à causis & euentis sunt ducta. Ibi cur ita acciderit, ut ante eum diem è rostris ad populum non sit concionatus causas plures, ut honestas, ita ad emerendum fauorem maxime accommodatas adfert: hic facti sui, cur ad defendendum uenisset patronus, causas commemorat, cum uenustam suam cum C. Rabirio amicitiam, tum ipsius dignitatem, tum humanitatem, tum deniq; perpetuam suæ uitæ consuetudinem. Quid? an non & ex comparationis loco pro domo sua ad Pontifices principium his uerbis duxit? Cum multa diuinitus Pontifices à maioribus nostris inuenta atque instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quod uos eosdem, & religionibus deorum immortaliũ, & summæ Reipub. præesse uoluerunt: ut amplissimi & clarissimi ciues Remp. benegerendo, Pontifices religiones sapienter in-

terprætando, Rempub. conseruarent. Hic orator, hoc ipso, quòd nihil præclarius à maioribus inuentum atque institutum dicit, cum multa diuinitus inuenerint instituerintq́ꝫ, quàm Pontifices & religionibus deorum, & summæ Reipub. præesse uoluisse, mirum in modum ipsorum sibi animos cociliat. Ducuntur & ex definitionis loco. Siquidem à sententia insignioři sæpe exordimur: quæ ferè uires suas inde sumere solet: & Cicero ex descriptionis loco in Catilinam est exorsus. Rempub. Quirites, uitamq́ꝫ omnium uestrum, bona, fortunas, coniuges, liberosq́ꝫ uestros, atque hoc domicilium clarissimi imperij, fortunatissimam pulcherrimamq́ꝫ urbem, hodierno die deorum immortalium erga uos summo amore, laboribus, cōsilijs, periculisq́ꝫ meis, ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam, & uobis conseruatam ac restitutam uidetis. Sed & ex reliquis locis omnibus hæc trahi possunt: quod nisi hinc liquere putarem, persequi non grauarer. Quare cū illis ex locis omnia ad fidem, amplificandum, affectusq́ꝫ mouēdos, quod suo docebitur loco ducantur, & hæc exordia, quibus dum conciliamus motum hominum animis adferimus, inde petēda esse nemo dubitabit. Quod autem rhetores à personis nostris, aduersariorum, iudicum, ipsaq́ꝫ causa sumenda esse scriptum reliquerint, remq́ꝫ latissime patentem exiguis terminis circūscripserint, inde esse puto, quòd in iudicio dicturos, quibus ferè solis scribebant, hinc commode ducere, & posse, & solere

lere intelligerent. Ad hos igitur locos tanquam fontes ducendi sumus; unde cum omnia, & hæc quoque sumi oportet: & hoc quidem magis, quòd his in generibus, ubi à iudice nihil petitur, liberiora sint exordia; interim nulla. Neque enim abalienao, aut parum æqui conciliandi hic nobis sunt animi. Sallustius Catilinarum & Iugurthini belli principia aliois duxit; illud ab officio hominis, hoc à querela naturæ humanæ: neutrum, aut captandæ beneuolentiæ, aut narrandis rebus multum accommodatum. Heroici uates, rem paucis proponendo, dociles attentosque magis, quàm beneuolos lectores faciunt; quanquam Musarum inuocatione, & id cõsequi, quod Fabio de Homero placuit, uideri possunt. Attentos autem dócilesque, quæ ferè coniuncta sunt reddimus, si magna, noua, incredibilia, seu ipsis auditoribus ad exemplũ, seu ad Reipub. religionisque statum pertinentia, te allaturum, aut his similia dicas. Itaque T. Liuius postquã beneuolum sibi, ut diximus, lectorem reddidit, attentum docilemque fecit, dum dixit, non se laborare, si quis minus credat quæ ante urbem conditam facta sint, & proxima originibus; modò spectet, quibus artibus Romana Respub. creuerit; atque ex ea, quæ exemplorum ditissima esset, quid sibi suæque Reipub. imitandum declinandumque esset, capiendum esse putet. Quin etiam id assequaris, si paucis summam rerum exponendarum complectaris, ut Homerus & Vergilius, reliquique uates principio operum suorum

faciunt

faciunt: si & statim describas: quod Cicero, ut suprà diximus, exordio in Catilinam fecit: & hic in laudandis personis, urbibus, factis, cæterisque rebus non incommode fiat: si item diuidas: & quo ordine dicturus sis aperias: atque id ipsum, aut principio facias: ut Cicero pro A. Cluētio. Animaduerti iudices omnē accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur, inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tantummodo consuetudinis caussa timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re, lege est hæc quæstio constituta. Aut postquam exordio animos hominum iam tibi conciliaueris. Cicero pro lege Manilia, causa iam breuiter exposita, quòd ita rerum natura poscebat, diuisione usus est. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de Imperatore deligendo esse dicendum. Huncin modum si hominem ornaturus uenias, primum te de externis eius bonis, patria, parentibus, & fortunis, deinde de corporis, forma, & ualetudine: postremo de animi bonis, uirtutibus, & recte factis dicturum esse dicas. Porro attentio atque docilitas, non ex locis, quemadmodum beneuolentia, petenda est: propterea, quòd dum beneuolos facimus, motum animis adferimus: quod ipsum ex locis petatur necessum est: attentos autem, dociles que, uel hoc solo reddimus, quòd quas res, quantas, quàm utiles, & quo ordine dicturi sumus, saltem proponamus, atque

atq; indicemus. Hæc de exordijs: quibus ubi auditorem, lectorem'ue præparauerimus, res ipsa erit exponenda.

De narratione,& cur Homerus & Maro à fine narrare cœperint. CAP. XXVIII.

IN narrando igitur quæ copiosè inuenimus, commode temporis ordinem sequimur: & quidem quo supra in personarū, ubium, factorumq; laude, atque amplificatione usi fuimus. Cæterum licet & neglecto temporis gradu, in sua quæq; uirtutum genera, facta distribuere: & parua magnis, obscura perspicuis, iucunda tristibus, minus uerisimilia certis inserere. Quinetiam quemadmodum commodissimè à minoribus ad maiora ascendimus, ita & interim à maioribus ad minora descendere licet. Quæ collocatio est in laudando, eadem & in uituperando. Porro historicis hic minus licet: ut quibus in narrādo temporis ordo seruādus est semper. Poetæ autem nullis hic omnino legibus tenentur. Itaq; nunc à principio, nunc è medio, nunc è fine narrare incipiunt. Homerus rerum à Græcis ad Troiam gestarū narrationē à decimo demum anno, & propemodū fine laborū orditur: idem facit & in Odyssea. Hunc sequutus noster Maro, errorum Aeneæ narrationē à septimo demum auspicatur anno, quo in Siciliensibus undis iactabatur:
Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & cætera.
Temporis autem gradum Naso, in exponēda rerum

uariarum metamorphosi sequitur. Causas autem Homericæ dispositionis, ubi nec principium, nec finis conspicitur introspiciamus. Neque enim, cum ab ira Achillis, qui decimo demum anno Agamēnoni irasci cœpit expositionem incipit, aut quæ ante id tempus per nouē annos ad Troiam sint gesta, aut ipsius excidium urbis explicat. Aristoteles, cum commentatores hic ferè cæcutiant, & uatis consilium minus uideant, hanc rem scripto de poetica libello diligenter ut omnia intuetur: dicitq; à diuino id uate propterea factum, ne, dum pro magnitudine rerum copiose omnia depingi uoluit, nimis magnū opus obscurūq; redderetur. Quod si profecto seruato temporis ordine, & cætera, omnibus ut solet explicatis circunstantijs explicanda suscepisset, non Iliada, sed Chiliada scripturus fuisset. Nec finem inuenisset, si errores Vlysis, casusq;, à principio ad finem usque tam copiose, ut quinto libro cœpit ipse persequi uoluisset. Quare poeta, postquam nonnulla ipse non tam enarraisset, quàm facta mora depinxisset, cætera omnia Vlyssem ipsum Phæacum regi celerius narrare uoluit. Sequutus & noster diuini uatis consilium, postquā per paucos dies exhaustos in Siculo mari Aeneæ labores fusissime ipse expressisset, ipsum deinde ad Didonem deduxit, cui breuiter, & Troiæ excidium, & quæ per totum ipse septenniū mari perpessus esset enarraret. Quibus autem ex locis narratio sumatur supra uisum est.

De Con

De Confirmatione & Epilogo. CAP. XXIX.

COnfirmationem laus nullam habet: neque enim hic dubia, sed certa cognitaq; prædicãtur. Attamen interdum incidere nonnulla possunt, quæ suam probationem requirãt. Ne epilogo quidem, quo rerum capita repetũtur, heroici uates historiciq; utuntur. Neq; enim plures numero res repeti reuocariq; possent. Oratori autem, ad confirmãdam auditorum memoriam, augendamq; delectationem, perquã utilis. Cum autem epilogus, repetitio sit rerum ante ad laudem, seu uituperium adductarum, quibus sumatur ex locis nemini obscurum esse potest.

De Eloquutione seu Exornatione. CAP. XXX

DIximus de locis, & quæ in laude inde inueniendi, & amplificandi, tum disponẽdi ratio esset: dicendũ subinde erit de eloquutione, seu exornatione: ubi copiose inuenta, recteq; disposita, erunt exornanda & quasi quibusdam coloribus uarianda. Totum quidẽ orationis corpus, sed eude, ex locis erat sumendum: quod idem hic uestiendum, & figuris, quasi coloribus quibusdã, ut gratiã ueneresq; habeat oratio, illuminãdũ erit. Atq; hic, cum hoc ipso, quod uestiatur illustreturq;, simul & augeatur dilateturq; oratio, quibus ex locis, unde omnia sumẽda esse diximus, figuræ item affectusq; trahantur, indicabimus. Porro rebus copiose inuentis, atque dispositis, nihil perinde consequens necessariumq;, quàm siue dicturus, scripturus'ue sis, ita exornare, ut auditorẽ, seu lectorem

doceas, delectes, & moueas. Tria nanq; hæc oratorũ officia sunt: quæ ut quisq; maxime præstat, ita optimus rhetor est censendus. Docebimus autẽ, delectabimusq́;, si dilucida, numerosa, & figuris illustrata erit oratio. Mouebimus autẽ, si pro causæ cõditione, nunc leniores, nũc uehemẽtiores affectus cõcitemus. De his igitur singulis breuiter nobis dicendum erit.

De Perspicuitate, ipsaq; Periodo. CAP. XXXI.

Dilucida igitur & ꝑspicua erit narratio, atq; adeo totius orationis corpus, si cum uerbis cõstet simplicibus, atq; cõiunctis, simplicia latina sint, propria, atq; usitata: coniuncta uero recte locata, nec iusto longiore circũducta periodo. Porro latina ut sint omnia, quemadmodũ imprimis est præstandũ, summamq́; perspicuitatẽ adfert, ita id ignorãti hic serius præcipitur. Propria autem sunt, atq; usitata, illa, quibus cuiusq́; rei uis ꝓprietasq́; maxime explanatur, hæc quę à clasſicis quibusq; autoribus sæpius sunt usurpata. De translatis autem uerbis, quæ & gratiã habent maximã, mox suo dicetur loco. In cõiunctis dãda est opera, ne aut asperos habeãt cõcursus, ut si dicas, rex Xerxes, durũ id quidẽ, lenius autẽ minusq́; asperũ erit, si inseras aliquid in hunc modũ, Rex autẽ Xerxes: aut ipso uocaliũ cõcursu quãdã hiantiã atq; disiũctionẽ: ut baccæ æneæ amœnisſimæ impendebãt: aut nimiã eiusdẽ literæ repetitionẽ: quale est: O' Tite tute Tati tibi tãta Tyrãne tulisti. Hæc aut his similia uitia, dilucide dicturis scripturis'ue, magnopere fugiẽda erũt. Dãda item

da item in contextu opera est, ne minus significantia, plus significantibus uerbis postponantur: sed hæc illis: ut Cicero in Antonium. Tu inquit istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate. Hic si uerborum ordo inuertatur, cum insurgere debeat oratio, ridicula, minusque dilucida collocatio foret. Quinetiam commodissime uerbis sensum claudimus: inest enim ijs maior quædam uis, quæ in claudendo consistendoque, animis hominum imprimitur maxime: quemadmodum Cicero his in Antonium uerbis: Vt tibi necesse esset, in conspectu populi Ro. uomere. Hunc si ordinem inuertas, uerbumque transferas, minus uirium habebit oratio. Verum si durius forte uerbum existat, & hic, ut passim, numeris erit seruiendum. Plurimum ad perspicuitatem momenti, & in ducenda periodo positum est: quæ si longius ducatur, quàm uno spiritu pronuntiemus, periculum, ne minus auditor intellectu sequatur. Hanc Cicero de oratore, quatuor hexametrorum uersuum modo dicit constare. Verum id de iusta & mediocri, cum sæpe ultra citraque consistatur, accipiendum est. In breuiori ambitu, ne breuitas aures defraudet, in longiori, ne obtundat danda opera erit. Constatur autem commatis & colis periodus. Comma, quod nostra lingua incisum est, id esse dicimus, cum in dicendo, sententia omnino imperfecta breuem moram facimus: quæ & in scripto, quo res magis dilucida exsistat, notari solet. Colon autẽ est, quod membrum

nos dicimus, cum utcunq; perfecta sententia, moram facimus: quam & suis notis signãt scriptores. Huius rei hoc sit exemplum. Cum in amicorum urbem uenissem, nihil prius duxi, quàm mei amantissimos statim conuenire. Hic duo sunt commata, post uerbu m uenissem, & duxi, colon autem, post conuenire, ubi sensus quidem est expletus, sed tamen cui adijci commode possit: quod si fiat, excedet in periodum, quæ constat commatis & colis. Ex pluribus sæpe, & solis commatis conficitur periodus: qualis est hæc Ciceronis. Quanquam mihi semper frequens conspectus uester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est uisus Quirites, tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuiq; maxime patuit, non mea me uoluntas, sed meæ uitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. Cæsim hic dixit Cicero: quando postremũ tandem uerbum, totam complectitur sententiam. Cæsim autem & membratim idem statim pro Cluentio: Animaduerti iudices, omnem accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tantummodo consuetudinis causa, timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re lege est hæc cõstituta quæstio. Hæc periodus tribus constat membris, nempe post, partes, Iuniani, & criminum: reliqua incisa sunt omnia. Est ubi ex pluribus commatis

& colis

& colis constat: & his quidem praecedentibus, illis sequentibus. Quousq; tandem Catilina abutere patientia nostra? quandiu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? nihil'ne te nocturnum praesidium palatij, nihil'ne urbis uigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora, uultusq; mouerunt? Est ubi ex uno atque altero commate saltem constat: ut eisdem contra Rullum Tribunum plebis exordium. Commodius fecissent Tribuni plebis Quirites, si quae apud uos de me deferunt, ea coram potius me praesente dixissent. Quemadmodum ex uno commate, quòd sententia desideretur cõsici periodus nequit, ita cur ex solo membro non posit, nihil uetat: cuius rei scripta à Cicerone ad Terentiam suam epistola, nobis sit documēto. Valetudinem tuam uelim cures diligentissime. Colon id est, quod membrum nos dicimus, atque ab ijs, quae subijcit omnino seiunctum: subijcit autem. Nam mihi & scriptum, & nunciatum est, te in febrim subito incidisse. Huiusmodi periodis idē, cum & alibi passim, & scripta ad L. Luceium epistola est usus. Coram me tecum haec eadem agere saepe conantem deterruit pudor quidam penè subrusticus, quae nunc expromam absens audacius. Membrum est, atque adeo periodus: ut quae ab ijs, quae sequuntur, seclusa omnino est, atque seiuncta. Interdum singulis uerbis constat: ut, diximus testes dare

dare uolumus. Hæc, & his similia, cum undiq; libera existant, incisáq; & membra propterea dici nequeãt, quòd sui ambitus partes hæc esse intelligantur: periodos certe breues, simplicesq; quarũ Cicero, dum breuissimas duobus ex membris constare disputat non meminit, cum Aristotele appellandas esse puto. Is nanq; tertio rhetoricorum, ipsam periodum, aut ex pluribus colis, aut ex uno tantum constare dicit: quam ἀφελῆ, & μονόκωλον ille, nos simplicem & unimembrem uocemus. Verum non pugno, si quis cola, membráq; dici malit. Sæpenumero profecto simplex hæc, classicis in autoribus deprehenditur: præsertim ubi narrant. Quare non in epistolis modò, sed & in historia, ijsq; in orationis locis, ubi aut narrat, aut argumentis pugnat orator, sæpius occurret. Siue igitur breuior hæc, longior'ue existat, diligenter semper dicturis, scripturisq;, illis respirandi mora, his scripturæ nota distinguenda erit: quod si ulla alia, hac maxime re, dilucida perspicuáq; reddatur oratio. Nisi enim his discriminetur notis, obscura perplexáq; sit, ubi passim impingas, necessum est: qualem Herodoti, Thurij, cæterorumq; omnium uetustiorum, temporis uitio fuisse Aristoteles tradit.

De numeris & pedibus in oratione seruandis.
CAP. XXXII.

NVmeros etiam, pedesq; in oratione, quo magis delectet, seruandos esse autores tradunt. Huius autem rei Isocratem primum docto...n, Thrasimachiq;

chiq;

chijs & Gorgiæ, qui ante eum infeliciter inchoaſſent, reprehenſorem extitiſſe, Cicero de oratore teſtatur. Seruandos autem eſſe uolunt, cum in principio, & medio, tum maxime in fine periodi: ubi moram trahit orator. Ariſtoteles paucos admittit, heroum nempe, & duos pæonas: quorum alterum, qui ex prima longa, & tribus breuibus conſtat, ut hoc uerbum, in-cipite, initijs aptum, alterum, ex tribus primis breuibus, & ultima longa, ut hoc uerbum, domuerāt, clauſulis accommodatū eſſe tradidit. Iambū autem, quem uulgarem, & trochæum, quem κορδακικώτερον appellat, minus probat. Noſter Cicero, cui & aſtipulatur Fabius, quemadmodum quos Ariſtoteles reijcit, pe-des admittit, ita & pæonibus, quos ille maxime probauit, alios utiliores eſſe contendit. Creticum nanqꝫ, cum initijs, & clauſulis bonum, tum dichoreo, quem & ditrochæum uocamus, optime cludi poſſe docet. Hinc ſtatim ſcriptum de oratore ad Quintum frateȓ dialogum orditur: Cogitanti mihi ſæpenumero, & memoria uetera repetenti, perbeati Quinte frater, illi uideri ſolent, qui in optima Repub. cum & honoribus, & rerum geſtarum gloria florerēt, eum uitæ curſum tenere potuerunt, ut uel in negotio ſine periculo, uel in otio cum dignitate eſſe poſſent. Principium creticus eſt; finis, cum ultimam Cicero indifferentem haberi uult, ditrochæus: ſeu trochæus & ſpondeus. Proxima item periodus à cretico incepta, & ditrochæo eſt finita. Ac fuit tempus illud, cum mihi quoqꝫ

ininum requiescendi, atq; animum ad utriusq; nostrũ præclara studia referendi, fore iustum, & propè ab omnibus concessum esse arbitrarer: si infinitus forensium rerum labor, & ambitionis occupatio, decursu honorũ, etiam ætatis flexu constitisset. Sed quos quo in loco pedes nostri locandos esse uoluerint, ostendamus. Scripto ad Quintum fratrem de oratore dialogo Cicero principijs pedes tribuit heroos, spondeũ, pæonẽ illum, qui ex prima longa, & tribus sequentibus breuibus cõstat, & creticũ. Clausulis autem choreos, hoc est dichoreum, seu ditrochæum, heroos, pæonem alterum, qui ex primis tribus breuibus, ultima longa fiat, & item creticum, qui prima & ultima longis, breuem habet mediam, assignat. Idem autem Cicero de Oratore libro, pręter hos ipsos, quibus cludendum esse uoluit, iambum etiam, & tribrachũ clausulis, ubi maxime animaduerterentur, attribuit. Porro Fabius Quintilianus hunc sequutus, nullos non pedes cadere in orationem meo quidem iudicio non male disputat: miraturq; autores certos quosdã præscripsisse: quasi essent, quos arceri ab oratione oporteret. Nam cum oratio soluta esse debeat, certis astringi pedibus non debet: quod qui ex Gręcis facere cœperunt, suo iure sunt derisi. Et ex nostris C. Carbo Tribunus plebis, ut de Oratore testatur Cicero, cum pro cõcione diceret, sæpiusq; dichoreo uteretur, strepitu clamoreq; à multitudine excitato, est interturbatus. Cæterum Fabius, dum omnes pedes in orationẽ

cadere

cadere recte quidem docet, hoc ipso mihi peccare uidetur, quòd, cum uideret Ciceronem præcepisse, proximos postremis, unum, aut duos superiores esse spectandos, nec tamen hos indicasse, ipse, qui penultimi essent, certos quosdam præscribere nobis cœperit. Nam penultimos esse quærendos, ultimis, ubi maxime numerus sentiatur liberis, non puto: neque ibi magis seruitutem, quàm hic, cum ipse præsertim nullam admittat, esse oportere. Cum igitur omnes in orationem pedes cadant, nec certis ex his sæpius sit utendum, quod de industria crebro positi, atque iterati, satient & fastidium adferant, nemo profecto in quærendis locandisque ijs solicitus erit: quod ultro ipsis, quibus animi sensa explicantur uerbis inclusi, sese nobis, uel non uocati offerant. Quare, si quod res est fatendum est, inanis propemodum omnis de ijs præceptio est. Nam cum omne uerbum, aut ex longis, & breuibus, aut ex his solis, aut illis constet, fieri non potest, quin uel rudissimi cuiusque oratio numeros pedesque habeat. Nec uero hos in Herodoto, qui nullius rei minus, atque huius curam habuit, desideramus. Equidem numerosam orationem esse oportere non negauerim, sed idem dixerim, ijs potius, quorum supra meminimus, & similibus confici: si latinis, proprijs, atque usitatis uerbis constet: si nec consonantium asperos, nec uocalium hiulcos habeat concursus: si non repetitionibus abundet: si non leuiora in contextu grauioribus postponantur, sed ut quæque

res postulet, apte omnia locentur: si non longior breuior'ue, quam conueniat, periodus ducatur: uerbisq;, nisi asperitas obstet cludatur. Quod si fit, cum uerbis, quibus mentis concepta explicamus inclusi numeri sint, hoc assequemur, ut nec numerus desideretur, nec rebus cognoscendis intentum auditorem, lectorem'ue frustremur.

De figuris, quæ duo in genera, uerborum & sententiarum sparguntur. CAP. XXXIII.

Dicendum subinde de figuris erit: quibus nõ modo amplificatur oratio, sed & exornatur maxime. Schemata autem alia λέξεως esse, hoc est uerborũ, alia διανοίας, hoc est sententiarũ, sensuumq;, tum Græcis, tum nostris placuisse uideo. Inter hæc autem, hoc discriminis Cicero tertio de Oratore, & Aquila Romanus esse dicunt, quòd uerborum figura tollatur, ipsa si uerba aut mutes, aut aliò transferas; sententiarum uero permaneat, quibuscunque uerbis uti uelis. Cum igitur schemata aut in uerbis, aut in sensu consistant, primum de uerborum schematis dicemus; quæ quòd uerbis tantum accidant, parum corpus orationis extendunt; deinde quæ sententiarũ sunt subijciemus: quibus, cum non modò oratio augeatur, sed & plurimũ exornetur, quòd non nisi ex locis fieri iam dudum docetur, quæ quibus ex locis sumpta sunt ostendemus. Singula porro ad eos, quos supra exposuimus locos, quo magis ipsorum uis declaretur exigemus.

De uerb

De uerborum figuris. CAP. XXXIIII.

INter uerborum igitur schemata, maximam gratiam habent, quos Græci τρόπους uocant. Sunt autem τρόποι, cum nunc uerbi, nunc sermonis natiua propriaq; significatio, in non propriam transfertur.

Huius generis sunt:
- Μεταφορά.
- Συνεκδοχή.
- Μετωνυμία.
- Μετάληψις.
- Ἀντονομασία.
- Ὀνοματοποιία.
- Κατάχρησις.
- Ἀλληγορία.
- Ὑπερβολή.

METAPHORA est, cum uerbi, seu nominis propria significatio, in non propriam transfertur. Fieri autem id autores dicunt, nunc uocabulorum penuria, nunc explicandæ augendæq; rei causa. Penuria dicimus, generosum equum: durum hominem: & in uitibus gemmam: pascere apes: luxuriare, & sitire agrum: gemmare uitem: & equitare eum, qui asino insidet: quæ, & his similia, alijs uerbis reddere non possumus. Explicandæ autem, atque augendæ rei causa, dicimus aliquem ira accensum: lumen eloquentiæ: belli fulmen. Atque hoc genus metaphoraeum, quando aliqua ex parte orationem extendit, ex comparationis seu similitudinis loco sumitur. Si ue enim dicas, Cicero est ueluti lumen eloquentiæ: quæ similitudo est: siue est lumen eloquentiæ, idem est. Verum quod breue, contractumq; id sit, & à nostris

breuis est similitudo uocata. Sumitur uarie metaphora: à bruto ad hominem: ut si gannire, pro ineptire, & oblatrare, pro aduersari dicas: aut contra, si uulpē, perfidum: & cygnum, canorum appelles. Sumitur & magna cum gratia ab animali, ad inanimatum: ut terris irascitur aer: & ponto nox incubat atra. Aut contra: ut, florida ætas: uiridisq; iuuenta. Ducitur & ab animali ad animal: ut si equum incedere, aut currere, quod hominum est, aut uolare, quod auium est, dicas: & pascere apes. Iam & ab animato ad inanimatum: ut si orationem fluere, & odium suppullulascere dicas. Porro summum lumen orationi adfert recte accommodata: plurimumq;, cum oratores, tum poetæ hac maxime re delectant. Danda autem opera est, ne aut dura, aut longius petita, sordidaq; sit: quali ille est usus, qui Scipionis morte, castratam Rempub. dixit.

SYNECDOCHE est admodum autoribus familiaris tropus, cum pars pro toto accipitur: ut tecta, pro ædificijs. Totum pro parte: ut apud Poetam: ingens à uertice pontus. Numerus pro numero: ut Romanus prælio uicit, pro Romani: & oratores usi sumus, de se solo Cicero dixit. Species pro genere: ut pocula Acheloia poeta pro quauis aqua dixit. Genus pro specie: ut ferrum pro gladio Continens pro contento: ut Roma olim caput rerum, pro Romani. Denicq; quotiescunq; aliud est ex alio intelligendum.

METONYMIA superiori uicina est, cum inuētorem

torem, pro re inuenta, aut cui præsidet ponimus: ut Bacchum pro uino: Cererem pro frumento: Neptunum pro mari: Martem pro bello.

METALEPSIS est, cum à causis efficientibus, effecta indicamus: ut pallida mors. Pallentesq; habitant morbi, tristisq; senecta. Morbi nanq;, & senecta, pallentes & tristes reddunt.

ANTONOMASIA est, cum breui uerborum circuitione, & descriptione, personam significamus: ut si Troiani belli scriptorem, pro Homero, & eloquentiæ Principem, pro Cicerone dicamus.

ONOMATOPEIA est nominis fictio, nobis non iuxta ac Græcis concessa. Huius generis sunt, mugitus, sibilus, & hinc uerba mugire, sibilare, conficta ex animantium uoce. Hunc in modum & personatos, laruatos, nummatos, laureatosq; dicimus: quæ quanquam à uerbis deducta participia uideantur, tamen unde cadant, uerba desiderantur. Et hoc tempore bellicum instrumentum, bombardam uocamus.

CATACHRESIS est uocabuli abusio: ut si hominis uires breues, & longum consilium dicamus. Quin & per hanc figuram, pro uirtutibus uicina uitia accipimus: dum audaciam, fortitudinem: prodigalitatem, liberalitatem dicimus.

ALLEGORIA est, cum aliud, quàm uerba præ se ferunt intelligi uolumus: hac, omissa altera collationis parte, nunc similitudinem, nunc contrarium significamus. Similitudinem hoc pacto: si ca-

nes

nes fungantur officiis luporum, cuinam præsidio pecuaria credemus? Huius generis & illa sunt, pedem conferre: pro eo quod est argumentis confutare: & iugulum petere: pro eo quod est firmis argumentis aggredi. Contrarium autem innuimus, si impium, qui patrem uerberauerit, Aeneam uocemus, quem in patrem piissimum extitisse constat. Verum hoc postremũ, Ironiam licet uocea: quã allegoriæ subiiciũt.

ΜΙΜΗΣΙΣ cognata ironiæ est, quando alterius uerba, seu gestũ imitamur: quod ferè deridẽtes improbantesq́ facimus. Hac usus figura Phædria Terentianus, Thaida suam corripit his uerbis.

At ego nesciebam quorsum tu ires: paruula
Hinc est abrepta: eduxit mater pro sua:
Soror est dicta: cupio abducere, ut reddam suis.

AENIGMA allegoriæ quoq; adiiciunt. Est nãq; perplexa allegoria: atque adeo, nisi suo loco positum, omnino uitium.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Treis pateat cœli spatium, non amplius ulnas.

HYPERBOLEN tropis attribuunt: qua quæ uolumus, nunc attollimus, nunc diminuimus. Hac figura, quanquam corpus orationis nonnihil augeatur, tamen cum ornatus is in uerbis sit, quibus grauioribus hic, quàm ueritas requirat utamur, à tropis non separandam putaui. Huius generis sunt: ferit aurea sidera clamor: uix ossibus hæret: geminiq́; minantur in cœlum scopuli. Interdum nonnihil uirium

ex

ex comparationis loco sumit: ut, Nestoris ab ore sermo melle dulcior fluebat.

ΑΥΞΗΣΙΣ superiori uicina, cum pro proprio, grauiori uerbo utimur: ut si improbū, latronem; læsum, uulneratum dicas.

Hactenus de ijs λέξεως figuris, quas τρόπους illi uocant: quæ sequūtur, grammatices præcepta sapiunt, unde petēdæ sunt. Quod genus sunt, Syncope, Epenthesis, Aphæresis, Anastrophe, Hyperbatō, Eclypsis, Aposiopesis. Hypallage itē huc pertinet, quæ poetis permittitur: & est inuersa sententia: ut dare classibus austros.

ΟΜΟΙΟΤΕΛΕΥΤΟΝ, quo & ὁμοιόπτωτον, quod in casibus fit accipitur, est quando in similes casus, seu uerba, alias'ue uoces desinit oratio: ut perditissima ratio est, amorē petere: pudorem fugere: diligere formā: negligere famā. Hoc exemplo utrūq; docetur, cum in similes casus & uerba desinat oratio.

ΑΣΥΝΔΕΤΟΝ est, quo festinātes utuntur, cū sine coniunctionibus enūtiatur oratio: ut, Ferte citi flāmas, date tela, impellite remos. Nostri Articulum uocant.

ANAPHORA est repetitio, quæ ut nūc in principio, nunc in fine, alijs atq; alijs modis fit, ita Græci uaria nomina dantes, tum πλοκὴν, tum παλιλογίαν, tum ἐπανάληψιν, tum ἀναδίπλωσιν, tum προσαπόδοσιν, tum ἀντιστροφὴν, tum συμπλοκὴν appellant. Quæ cum parum inter se differant, satis est, quoties aliquid suis de causis repetitur, Anaphoram uocare: ut, Verres calūniatorē

s oppon

opponebat: Verres de causa cognoscebat: Verres pronũtiabat. Itẽ, quis legem tulit? Rullus: quis tribus sortitus est? Rullus. quis decẽuiros creauit? Rullus.

De figuris sentẽtiarũ, qbusq; ex locis cadãt. CAP. XXXV.

SEntentiarum autem schemata sunt, quibus oratio, ueluti corpus, grãdescit & splẽdescit maxime. Inter has insigne amplificandi lumen descriptio est, quam ὑποτύπωσιν Græci uocãt: qua res, omnibus explicatis circũstantijs ita depingitur, ut non narrari, sed geri uideatur. Describũtur autem, tum personæ, quas προσωπογραφίας illi uocãt: quales sunt Annibalis apud T. Liuium: Thersitæ, & aliorum principũ apud Homerũ. Tum loca, quas τοπογραφίας uocãt, si certa sint: ut regionum, urbiũ, portuũ, aliarumq; id genus rerum descriptiones passim apud autores: si uero ficta, τοποθεσίας: ut Cumææ Sybillæ antrum apud Maronẽ: & Regia solis apud Nasonem. Tum tempus, quam χρονογραφίας dicunt illi: qualis est apud Maronem:

Vere nouo gelidus, canis rum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit:

Denique describũtur res omnis generis: passimq; autores, copiosa descriptione, res ueluti ob oculos ponũt: ut T. Liuius primo libro, cũ & alibi passim, certamen tergeminorũ fratrũ Horatiorũ, & Curiatiorũ, in medio duorũ exercituũ consessu pro imperio, summaq; rerum dimicantiũ: & noster uates Troiæ excidiũ. Nã cum paucis urbem dolo à Græcis captam explicare Didoni potuisset, equum ligneũ describit; Sinonem

dolo

dolo instructũ superinducit; quę deinde urbis flāmę, quis ruentiũ ædiũ, templorũq; fragor, qui irruentiũ resistentiumq; animi, quæ passim fugientiũ, morientiumq; species extiterit, pluribus expressit. Sumitur autē ὑποτύπωσις ex adiunctorũ loco. Neq; enim aliũde T. Liuius Annibalē nobis describere, quàm cũ à corporis, tum animi uirtutibus uitijsq; potuit; nec aliũde regiam solis Naso, quàm ex quibus rebus constaret. Quarũ personarũ, locorum, urbium, factorũ, denique omnis generis rerũ, præsertim quæ cerni, tangiq; possunt, hoc ex loco, qui omnes cõplectitur circustātias, descriptiones petũtur. Verũ uirtutes, uitiaq;, quæ cerni oculis nequeũt, à causarũ & euentorũ loco, nēpe ab ijs, quæ in animis hominũ efficiũt, cũ aliunde non intelligamus, ferè describimus. Vt si iustitiā describas, quàm hæc uirtus homines in officio retineat, nec alij alijs suũ eripiāt, alij alios lædāt, pluribus erit depingēdũ. Est nanq; descriptio, rhetorica definitio: atq; adeo per se locus: qui tamē rerum copiā sumit ab adiũctis. Hinc Naso inuidiā, & Maro liuorem ita descripsit:

Liuor tabificum malis uenenum:
Intactis uorat ossibus medullas.

Reddit enim tabidos liuor. Quod si uero quę impendeant, suisq; de causis futura sint diuinemus, & ab euentis descriptio sumetur: ut illa apud Ciceronē, cui & exprimēdę rei causa, similitudo est admixta. Quod si istum iudices, uestris sententijs liberaueritis, statim, sicut ex cauea leo missus, aut aliqua teterrima belua,

 solūta

ſoluta ex catenis uolitabit,& uagabitur in ſoro,acuẽs dentes multos in cuiusq; fortunas:in omnes amicos, atq; inimicos,notos atq; ignotos incurſans : aliorum famam depeculans : aliorum caput depugnans: aliorum domum,ac omnem familiam perfringẽs: Remp. funditus labefactans.Hic quæ euentura incommoda eſſent, ſi malum hominem ſuis ſententijs liberarent,multis deſcribit uerbis.

INCREMENTVM eſt,cum grauioribus uerbis, inſurgit increſcitq; oratio: ut Facinus eſt uincire ciuem Romanum: ſcelus uerberare: parricidium necare: quid dicã in crucem tollere? Id ſingulis interdũ fit uerbis,ut ueni,uidi,uici. Sumitur autẽ ſchema hoc ex alijs atq; alijs locis. Prius ex definitionis loco ductum eſt.Sunt nanq; conglobatæ definitiones. Poſterius ex adiunctorum loco:nempe factis, rebusq; geſtis,quæ ijs,de quibus dicitur perſonis adiacẽt.Interdum & ex comparationis loco ſumitur: ut illud Ciceronis in Verrem. Non enim furem, ſed raptorẽ, non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ,non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religioonumq;, non ſicarium , ſed crudeliſsimum carnificem ciuium , ſociorumq;,in ueſtrum iudicium adduximus.

CONGERIES, quam συνάθροισμα illi uocãt,eſt uerborũ, ſentẽtiarumq; idem ſignificantiũ coaceruatio:& eadẽ cum expolitione. Huius rei, hoc nobis ex oratione pro Ligario ſit exẽplũ. Quid enim tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat?

cuius

cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorū? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Vno hic in loco, sententiaq́ manetur: quæ alijs atque alijs, idem ualentibus uerbis inculcatur. Sumitur autem sæpius ex adiunctorum loco: sed & ab alijs potest.

SENTENTIA etiam, quam γνώμην illi uocant, ornatur oratio. Vt amicitia est, idem nolle, & idem uelle. Mors misera nulla est, sed ad mortem aditus. Sumptæ hæ sunt ex definitionis loco: sed & ex alijs possunt. A causarum & euentorum loco illud est. Obsequium amicos, ueritas odium parit.

ACCLAMATIO, quam ἐπιφώνημα uocant illi, est qua amplificamus, dictorum clausula quædam breuis, superiori figuræ omnino uicina: ut, Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Adeo in teneris assuescere multum est.

AETIOLOGIA est dictorum ratio, causaq́ subiecta: ut si postquam dixeris, pauciores id temporis mathemata sequi, causam subijcias, non posse fieri, ut ea in re sibi quisquam elaborandum putet, cui nec honorem, nec præmia satis digna constituta esse intelligat. Sumitur, quod & ipsa uis uerbi dictat, à causarum loco.

DISTRIBVTIO, quæ ab illis μερισμὸς dicitur, est qua & mire augetur exornaturq́ oratio, cū summam rei, totumq́ in partes dispartimus: ut Tota ciuitas euersa est; deiecta mœnia: portarū turriumq́

ruina impletæ fossæ: ciuium tecta, deorumque templa, partim flamma absumpta, partim manu subuersa, atque disiecta: denique omnia publica, priuataque, solo sunt æquata. Item totus monstrum est: os, humeri, uenter, manus, pedes: & cætera. Sumitur distributio à partium enumeratione, atque adeo ab adiunctis.

GRADATIO est, quæ ab illis κλίμαξ dicitur, cum à uerbis in uerba subinde grauiora ascendit oratio: ut Africano industria uirtutem, uirtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Torua leæna lupum sequitur: lupus ipse capellam. Item quæ reliqua spes libertatis manet, si illis, & quod audent, & quod libet, licet, & quod licet, possunt, & quod possunt, audent, & quod audent, faciunt, & quod faciunt uobis molestum non est? Sumitur fere ab adiunctis, & ductis: quod ipsum, & his declaratur exemplis.

CONTRARIVM, quam & contentionē nos, illi ἀντίθετον uocant est, cum pugnantibus inter se rebus dilatatur oratio: ut, In ocio tumultuaris, in tumultu solus es ociosus: in re frigidissima cales, in feruentissima friges: tacito cum opus est clamas, cum loqui opus est obmutesсis: ades, abesse uis: abes, reuerti cupis: in pace bellum quæritas, in bello pacem desideras: in concione de uirtute loqueris, in prælio per ignauiam tubæ sonitum perferre nō potes. Quo autem ex loco ducatur ipsa uox indicat.

INVERSIO est, cum quæ contra nos adseruntur, pro nobis facere docemus: ut si alter Germanos

parum

parum religioni deditos disputet, quòd in hac multa mutari uelint: alter autem, hoc ipso maxime pios esse contendat, quòd abusum tolli uelint. A' contrariorum hæc sumitur loco.

CORRECTIO est, quam illi ἐπανόρθωσιν uocãt, quæ quod dictum est tollit, atque aliud pro eo idoneum magis reponit: ut, si ille ab amicis petisset, quid dico petisset? saltem fortunam suam indicasset, suis rebus optime consuluisset. Sumitur autem ab adiunctis, nempe rerum circunstantia.

PARENTHESIS quoq;, nulli non nota, auget aliqua ex parte orationem, dum periodis inseritur. Sumitur item ab adiunctis.

ΔΙΑΣΥΡΜΟ`Σ eleuatio est, qua grauiora in nos allata argumẽta, quę diluere labor est, eleuamus & contemnimus: nihil attinere ad ea respondere, quæ nihil ad rem facerent. Eleuanda autem res est ab adiunctis, à contrarijs, alijsq; ex locis.

PRAETERITIO παράλειψις ab illis dicta, cum dicimus nos præterire ea, quæ maxime dicimus: Vt nõ dico quàm fœde à puero uitam institueris: quàm parentes uerberaueris: quàm omnibus bonis posthabitis studijs, turpissimas quasq; corporis uoluptates secutus sis. Sumitur schema, dum hominum facta insectamur, ab adiunctis.

OCCVPATIO illis προκατάληψις est, cum tacitæ obiectioni occurrimus: eaq;, quæ obijci possent, præuenientes diluimus. Sæpius hac autores utuntur: &

Cicero

Cicero usus est in Pompeiana, cũ aliâs passim, postquam à L. Lucullo Mithridatem regno pulsum dixisset, ne bellum, quod maximum uideri uoluit, cuiq; summum ducem Cn. Pompeium præfici uoluit, eleuasse uideretur, subijcit. Requiretur fortasse, quẽadmodum, cum hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum: & quæ sequuntur. Sumitur à causæ personarumq; circunstantia: hoc est ab adiunctis.

CONCESSIO est, qua aliquid concedimus, quo ea, quæ uolumus, magis aut impugnemus, aut recte facta defendamus. Cicero quidem concessit Milonem interfecisse Clodium, sed iure fecisse idem pluribus edocuit. Sumitur ut superior, ab adiunctis.

COMPARATIO grauissimum amplificandi lumen est. Quid enim comparatione non splendescit, increscitq; plurimũ? Totam ferè pro Marcello orationem, hinc instructam esse diximus. Quantam autem & pro Muræna hinc copiam sumpsit orator, iurisprudentiam cum re militari conferendo, argumento est ipsa oratio. Cum autem locus sit, supra quæ hinc augendi ratio sit, satis ostendimus. Verum animaduertendum est, nunc ad exornandum solum, nunc ad probandum nos collationibus uti.

SIMILITVDO itidem ut comparatio, nunc ornandi solum, nunc confirmandi causa adhibetur: unde & exempla cadunt, quibus eodem pacto res, modò illustramus exornamusq;, modò uerisimiliores probabilioresq; reddimus.

Prosa

PROSOPOPEIA est,cũ modo defunctis excitatis,modo Patriæ rebusq́; inanimatis personã, orationemq́; tribuimus: grauissimum schema, & ad ornandum, & ad commouendum. Cicero Patriam in Catilinam loquentem introduxit. Maro Famæ personam uerbaq́;, Naso suo de tristibus libello tribuit. Sumitur autem ab adiunctis.

INTERROGATIO Græcis ἐρώτημα, non simplex schema est, orationemq́; auget, sed cum instãdi causa plures conglobatæ admouentur: quale illud: Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? Materiam sumit ab adiunctis.

EXCLAMATIO est,quæ Græcis ἐκφώνησις,qua animi nostri dolorem indignationẽq; significamus: qualis illa Ciceronis in Catilinã: O tẽpora: ò mores: Senatus hoc intelligit: Consul uidet:hic tamen uiuit. Et hoc schema ab adiunctis res mutuatur.

SVBIECTIO est, quando quod obijci nobis potest, ipsi quærimus, & statim id subijcimus diluimusq́;:quale illud est; Quid me facere conueniret,cũ à tanta Gallorum multitudine circũsederer? an dimicarem? at cum paruа manu tum prodiremus,locum quoq; inimicissimũ habebamus. Sederem in castris? at neq; subsidiũ quod expectarem,habebamus,neq; erat quo uitam produceremus. Castra relinquerẽ? at obsidebantur. Vitam militum negligerẽ? at eos uide-

t bar acce

bar accepisse ea conditione, ut quoad possem incolumes Patriæ & parentibus conseruarē. Hostium conditionē repudiarem: at salus antiquior est militum, quàm impedimentorum. Prædicat hoc schema Cicero, ut quod multum acrimoniæ, & grauitatis ad exornandum adferat. Sumitur autem à rerum circunstantia: hoc est ab adiunctis.

APOSTROPHE est, cum ab eo, apud quem dicimus, ad alium orationem conuertimus: ita Cicero à Cæsare ad Tuberonem conuertit orationem. Habes igitur Tubero quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum: sed tamen hoc ita confitentem, se in ea parte fuisse, qua te Tubero, qua uirum omni laude dignum patrem tuum. Materiam item ab adiunctis sumit. Interdum simplex est, parumq; orationem extendit.

PROPOSITIO, quanquā Cicero inter sententiarū figuras locet, schema non est. Neq; enim quicq; exornat, sed quid dicetur, auditorem seu lectorē breuiter docet. Reddimus autē nobis attētos, & dociles, summam rei paucis proponēdo. Quare non rhetores modò, sed & poetæ principio summā euentorū, quæ pluribus expositiuri sunt, uel antequam causas explicant, paucis proponūt. Verum & toto orationis corpore, sæpe aliquid proponendum est. Titus Liuius passim ferè, rerum gestarum euentorumq; summam, breuiter proponit. Quare hoc assequitur, ut semper rerum cognoscendarum quadam uoluptate, in legendo lect

do lectorem retineat.

TRANSITIO est, cũ quid dixerimus, & subinde dicturi sumus, breuiter indicamus; ut, Satis mihi multa uerba fecisse uideor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium; magnitudine periculosum: restat, ut de Imperatore ad id bellum deligẽdo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse uideatur. De hac autem idem, quod de propositione iudico.

EGRESSIO, quam modò excursum, modò digressionem uocant, Græci παρέκβασιν, mirum in modum orationem extendit. Est autem egresio autore Fabio, alienæ rei, sed ad utilitatem causæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Excurrimus autem, nunc in personarum laudem: qualem Cn. Pompei pro L. Cornelio Balbo Ciceronis oratio cõtinet: nunc locorum, atq; regionum, ut Siciliæ apud eundem in Verrinis prædicatio. Deniq; in laudẽ omnis generis rerum digredimur. Pro Archia poeta Cicero, in commendationẽ studiorum humanitatis, à causa est digressus. Nec in harum rerum laudem modò, sed & uituperium excursus adhibetur. Sæpe prẹterea adhibetur aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi causa; ut illa T. Liuij de Lucumonis Tarquinij Romam commigrantis Patria, atq; fortuna egressio, altiusq; petita oratio. Sumitur autem ex adiunctorum loco: qui omnium horum, personarum, rerumq; ab ijs gestarum, temporum præterea, locorumq; describendorum nos admonet. Verum cum

& in locos communes excurramus, ne quis hos diuersos ab ijs, quos suprà explicuimus, quibus ut omnia, simul & hi continētur, qui sint, & unde cadant dicendum est.

Quid loci communes, & unde cadant.

CAP. XXXVI.

IN locos communes digredientes, mirum in modū orationem locupletamus. Aphthonius locum communem his definit uerbis: κοινὸς δὲ τόπος, λόγος αὐξητικὸς τῶν προσόντων ἐστὶ καλῶν ἢ κακῶν, hoc est, communis locus oratio est amplificatoria, existentium alicui bonorū, aut malorū. Dici autem ita, idem subijcit, quòd communes omnibus sint eodem in negotio uersantibus. Siquidem in proditorem, sermo omnibus idem, eam agentibus causam conuenit. Bona igitur & mala, quę hominibus adiacent, ut iustitia, prudentia, temperantia, fortitudo, innocentia, constantia, magnanimitas, misericordia, humanitas, pietas, clementia, luxuria, superbia, petulātia, ebrietas, ignauia, crapula, periuriū, parricidiū, proditio, cædes, perfidia, adulteriū, sacrilegium, aliaq; id genus innumera, cōmunes loci sunt. In his autem omnibus, & similibus, nihil dubij est. Nemo enim est, qui non uirtutes laudandas, & contra uitia uituperāda putet. Sunt & nonnulli controuersi, minusq; certi: ut testimonia, rumores, quæstiones, misericordia. Nam alter testimonijs, rumoribus, quæstionibusq; standum, alter nullam ijs fidem habendam esse disputet. Alter iudicem misericordia moueri

moueri oportere, alter in iudice misericordiæ locum nullum putandum esse contendat: ut quem non ex affectu, sed lege agere conueniat. Cicero ad Herennium, & item de inuentione, cuiusque causæ propria argumēta proprios locos uocat: quæ uero in omnes alias eiusdem generis causas, aut plærasque transferri possunt, communia que sunt, communes locos secundo de inuentione libro his uerbis appellat: Omni autem in causa, pars argumentorū est adiuncta ei causæ solum, quæ dicitur: & ab ipsa ita ducta, ut ab ea separatim in omnes eiusdem generis causas transferri non satis commode posit. Pars autem est peruagatior: & aut in omnes eiusdem generis, aut in plærasque causas accommodata. Hæc ergo argumenta, quæ transferri in multas causas possunt, locos communes nominamus. Nam locus communis, aut certæ rei quandam continet amplificationem, ut si quis hoc uelit ostendere, eum, qui parentem necarit, maximo supplicio esse dignū: quo loco, nisi perorata & probata causa, non est utendum. Aut dubiæ, quæ ex contrario quoque habeat probabiles rationes argumentandi: ut suspicionibus credi oportere, & contrà suspicionibus credi non oportere. Hic orator, non solū quid sit, sed & quando utendum doceat. Idem hac de re, in eandem sententiam tertio de Oratore his uerbis disserit. Consequentur etiam illi loci, qui quanquam propriæ causarum, & inhærentes in ipsorum neruis esse debent, tamen, quia de uniuersa re tractari solēt,

communes à ueteribus nominati sunt: quorũ partim habent uitiorum acrem quandã cum amplificatione accusationẽ: aut querelã. contra quam dici nihil solet, nec potest: ut in depeculatorem: in proditorẽ: in parricidam: quibus uti confirmatis criminibus oportet: aliter enim ieiuni sunt, atque inanes. Alij autem habent deprecationem, aut miserationem: alij uero ancipites disputationes: in quibus de uniuerso genere, in utranq; partem dissери copiose licet. Hactenus ille. Aphthonio igitur definitore, loci cõmunes sunt adiuncta homini bona & mala: Cicerone uero, qui paulo latioribus uidetur circunscripsisse terminis, argumenta quædam causis inhærentia, atque adeo aliquibus de rebus quædam hominum animis acceptæ opiniones, persuasionesq;: quæ in omnes eiusdem generis causas, aut plærasq; transferri posint: & modò omnino certæ, indubitatæq;, modò ancipites, dubiæq; existant. De certis autem, dubijsq; iam dictum est. Sunt porro omnes hi, philosophici loci: atq; adeo citra certarum personarum complexum, infinitæ theses: dandaq; opera est, ut earum rerum, in quas digrediendo amplificamus, non uulgarem cognitionẽ habeamus. Neque enim de iustitia, temperantia, luxuria, inuidia, cæterisq; id genus rebus, is probabiliter dicet, qui quantum in animis hominum hi affectus, habitusq; ualeant, minus compertum habeat. Cum igitur loci communes personis, earumq; rerum de quibus agitur, quasi neruis adhæreant, nemo dubitet

tet,omnes hos ex uno illo, quem supra explicuimus adiunctorum loco cadere: qui omnium horum, quæ rebus, de quibus dicitur, scribitur'ue, adiuncta sunt, nos admonet. Hæc de figuris, & ornamentis orationis: quæ quibus ex locis sumantur, obiter indicauimus: quod, dum de amplificatione usuq; locorum scribimus, faciundum esse putauimus: & hoc quidem magis, quòd Cicero, scripto ad filium de partitione oratoria dialogo, ubi de peroratione disputat, hæc rerum ornamenta amplificationesq;, & ex illis ipsis, unde argumenta ducuntur locis, sumenda esse, non tam commonstrauit, quàm præcepit. Adhibentur autem, non modò ad amplificandum, illustrandumq;, sed & sæpe ad faciendam fidem, motusq; animorum concitandos. Sed affectus, quanquam hac ipsa rerum amplificatione concitentur maxime, seorsum tamen de ijs paucis nobis dicendum est.

Quid affectus, quot genera, & unde ducatur.
CAP. XXXVII.

CVm in eloquutione, tria potissimũ oratori præstanda sint, ut doceat, delectet, & moueat, & de duobus primis diximus, de motu ut paucis dicamus restat. Quanquam ijs ipsis, de quibus diximus, dilucida, numerosa, figurisq; exornata oratione hoc ipsum, motus ut animis adferatur, assequamur maxime. Quem enim miserabilium, indignarũ, turpium, superbarumq; rerum, atque similium, perspicua copiosaq; descriptio non commoueat? quem nõ simi-

litudi

litudines ducant? quò non egreſsiones, comparationes, ipſæ deniq; proſopopeiæ, quacunq; modo incūbant, animos impellant? Quæ, quanquam ita ſint, dicendum tamen breuiter, quid affectus ſit, quot genera, & unde ducatur. Affectus igitur meo iudicio dici poteſt, animi motus ad iram, inuidiam, odium, metum, commiſerationem, cæteraſq; id genus animorum affectiones. Iraſcimur autem offenſi contemnentibus, iniuriaq; afficientibus aut nos, aut eos, quibus id fieri indignum putamus. Itaque iudices, partium contumacia, arrogantia, ſecuritateq;, dum ſe contemni putant, offenduntur maxime. Huic cōtrarius affectus eſt manſuetudo: qua amabiles noſtros mores, quibus nihil ineſt turbulenti, ijs ſignificamus, quos aut inuitos offendiſſe, aut facti ſui pœnitere, aut deniq; iraſcentibus humiles ceſsiſſe, locumq; dediſſe intelligimus. Inuidemus autem ſortunatioribus, & maxime æqualibus, opes, honores, magnorūq; gratiam conſequentibus: quorum de fortuna dolemus. Huic contrarius affectus eſt fauor. Nam ut inuidia animi dolor eſt ex aliena felicitate, ita fauor eadem ex re animi gaudium eſt, atq; uoluptas. Odium autem, ex turpitudine naſcitur. Nam turpes, improbos, ſceleratos, deniq; omnis generis uitia, atque malefacta odimus. Odio rurſum amor repugnat. Metuimus autem, atque timemus, aut nobis, aut nobis maxime charis impendentia mala: nempe potentium iram: iniuſtorumq; omnium, quos & uelle, & poſſe nocere

uide

uidemus. Timori cõtrarius affectus est fiducia. Commiseratio, præcipuus hic, plurimumq; in bonorum hominũ animis ualens affectus est. Nascitur autẽ ex aliorum infortunijs, calamitatibusq; : quos maxime indigna pati arbitramur. Huius rei secũdus Aeneidos liber exemplum esse potest. Quem non moueat dolis instructum Sinonem Priamo, & grandæuo, & regi tam misere imposuisse? qui hosti, unde sibi urbisq; pernicies struebatur, non modo pepercit, sed & insuper misericordia motus addidit,

Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios,
Noster eris.

Cui non Anchisæ senis, Principisq; uiri oratio lachrymas excutiat, suis quidem, dum salutis rationem haberent fugam consulentis, suam uero ipsius uitam negligentis?

–Vos ò, quibus integer æui
Sanguis ait, solidæq; suo stant robore uires,
Vos agitate fugam–
Me si Cœlicolæ uoluissent ducere uitam,
Has mihi seruassent sedes: satis una, superq;
Vidimus excidia, & captæ superauimus urbi.
Sic ò, sic positum affati discedite corpus:
Ipse manu mortem inueniam: miserebitur hostis:
Exuuiasq; petet: facilis iactura sepulchri est.
Iampridem inuisus diuis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me diuûm pater, atq; hominũ rex
Fulminis afflauit uentis; & contigit igni.

Sed plena sunt omnia affectibus, & commiseratione digna. Porro affectuum duo genera sunt: alterum πάθος illi, alterum ἦθος uocant: illud uehemens, concitatum, rapidumq́; hoc lene, mansuetum, atq; amicabile: illo uehementer commouemur, hoc persuademur: illo impellimur, hoc inducimur. Huius postremi generis est epistola Penelopes apud Ouidium ad coniugē suum Vlyssem. Tota nanq; ἠθικὴ est: ut qua beneuolum, mansuetumq́; pudicæ coniugis ingeniū, cui nihil turbulenti inest, fidesq́; erga maritum depingitur. Superioris autem generis, apud eundem Poetam Phillidis ad Demophoontem epistola est: quæ tota est pathetica. Concitatum nanq;, atq; amoris impatientissimum ingenium fœminæ, non modo conuitiantis, infamantisq́;, sed & suam ipsius uitam, modo ueneno, modo laqueo, modo undis finire uolentis introducitur. Ducuntur autem affectus, ex illis ipsis, quos suprà exposuimus locis: unde ad fidem argumenta sumuntur. Neque enim potest fieri, quod & ipsum, cum Fabius, tum Cicero non uno in loco sentit, ut aliunde motum, quàm unde fidem, hominū animis adferas. Huius rei uel una illa Penelopes epistola nobis sit exemplum: ubi, postquam proposuisset, statim ex adiunctorum loco affectus mouet:

Troia iacet certe, Danais inuisa puellis:
Vix Priamus tanti, totaq́; Troia fuit.

Deinde à causis & euentis, cōiugis animū cōmouet:

O' utinam tunc cum Lacedæmona classe petebat,

Obrutus

Obrutus insanis esset adulter aquis.
Non ego deserto iacuissem frigida lecto:
Nec quererer tardos ire relicta dies,
Nec mihi quærenti spatiosam fallere noctem,
Lassaret uiduas pendula tela manus.

Qui sequitur affectus, ex definitionis loco petitus est,

Quando ego non timui grauiora pericula ueris?
Res est solliciti, plena timoris amor.

Quin & ex cōparationis loco coniugis animū mouit.

Diruta sunt alijs, uni mihi Pergama restant:
Incola captiuo, quæ boue uictor arat. & cætera.

Postquā enim euersa Troia Græcorum Principes omnes rediße, & nymphas dijs immortalibus gratias agere, resq; gestas à suis maritis cognoscere dixisset, mire sui cōmiserationem hac collatione mouit subijciendo, cæteris omnibus quidem euersa, sibi uero soli Pergama restare: & uictorem uirum abesse. Hunc in modū non hic modò, sed & in omni scripto, atq; oratione, ex illis ipsis, unde ad fidem argumenta, & affectus sumunt. Porrò poetæ, historici, oratores, omnis denicq; generis autores mire affectus mouent, copiosa omnibus explicatis circūstantijs, quas personarū negotiorumq; attributa Cicero uocat, rerū miseratione dignarū descriptione: cuius rei, secūdus Aeneidos nobis exemplo esse liber potest. Sunt autē circūstantiæ, quis, quid, ubi, quando, quomodo, quamobrem, hoc est, persona, res, locus, tempus, modus, causa. Græci has [illegible] propterea uocāt, quòd personis, seu re-

bus, de quibus agitur, quasi circumstent. Vt si facta cædes sit, quemadmodũ non sine loco, & tempore, ita ne sine percussore quidem fieri potuit. Percussor igitur, locus, tempusq́ꝫ, quod interfectum quasi circunstant, circunstantiæ sunt; & præterea quo ordine, modoq́ꝫ res sit gesta: tum causa, cõsiliumq́ꝫ interficiendi, quod in percussore spectatur, huc pertinet. Has ergo circunstantias, si copiose omnes in persona, ut ætas, forma, ualetudo, fortuna, habitus, uox morientis, aliaq́ꝫ id genus: in loco, planus an montanus, celebris an desertus, publicus an ipsius, sacer an prophanus, atqꝫ his similia, hic, & in cæteris persequaris, mire affectus mouebis. Omnes autem circunstantias, unus adiunctorum locus complectitur: quanquam modum, & causas, ad causarum euentorumq́ꝫ locum referas: qui tamen, quemadmodum ab adiunctis nascatur, supra ostendimus. Recte Cicero de inuentione præcipit, locis communibus sternendam uiam esse ad affectus mouendos: atqꝫ ijs, antè, quàm ad commouendum descendamus esse utendum. Nam cum θέσις, nullam rem certam, definitamq́ꝫ significet, non perinde animum hominis moueat, atque ὑπόθεσις, quæ res personasq́ꝫ certas oculis subijcit. Quare communibus inductis locis, recte auditoris animum ad misericordiam nobis præparamus. Vt si de cæde facta commouendi hominum animi sunt, commode de uita humana, qui locus communis est, antè dixeris, quàm uarijs hæc fortunæ casibus, improborumq́ꝫ

borumq́ꝫ hominum telis sit obnoxia: deinde de certo homine, quàm miserabiliter sit oppressus, dicere incipias. Hæc de ipsa exornandi ratione: quæ quidem satis esse possent. Diximus enim, quibus præstetur, ut doceamus, delectemus, & motum animis adferamus. Verum cum non quæuis causa omnem amplificationem, exornationemq́ꝫ requirat, gradusq́ꝫ hic ab autoribus seruati sint, dicendum nobis breuiter erit, de dicendi generibus: ut cognito, qui quibus, & quo in genere magis rhetoricati sint, nos de ijs, & melius iudicemus, & felicius imitemur.

De tribus dicendi generibus: & qui quo in genere autores uersentur. CAP. XXXVIII.

TRia uero dicendi genera sunt: humile, quod & subtile, mediocre seu floridum, sublime, quod & graue, atq́ꝫ grande uocant. Humile genus, oratio est pura, latina, & quotidiano sermoni proxima: nulli, nisi breuiter dilucideq́ꝫ explicandæ rei deseruiens: nullisq́ꝫ, nisi in uulgari usu positis ornata figuris. Quare hoc in genere, nullæ descriptiones: nullæ cõparationes similitudinesq́ꝫ, nisi breuissimæ: nullæ omnino prosopopeiæ: nusquam excursus: lociq́ꝫ communes: denìq́ꝫ nihil earum figurarum, quibus oratio extendi exornariq́ꝫ solet. Hoc in genere uersantur Ciceronis officia: eiusdemq́ꝫ epistolæ: quanquam inter has, nonnullas exornatiores deprehendas. Terentianæ comœdiæ. Fabiana item, Ciceronianaq́ꝫ de rhetorica præcepta. Iam & Cæsaris Sallu-

stijsque historiæ: quanquam hi pleniores uideri possunt: hic in exordijs concionibusque, ille toto quidem orationis corpore: ut qui passim sui similis est. Nam quanquam rerum à se gestarum historias propterea commentarios inscripserit, ut qui uellent post se magis extenderent, exornarentque, ita tamen omnia enarrauit, ut nihil fere auxisse, sed parum omisisse uideri possit. Quandoquidem à causis, consilijs, loco, tempore, reliquisque id genus circũstantijs, tum breuibus regionum, locorumque descriptionibus, habitarumque orationum capitibus, & rerum ponderibus ita narrationem locupletauit, ut quidem transcurrisse, sed omnem tamen rem ostendisse intelligatur. Huc & Maronis Bucolica, denique narrationes, confirmationes, confutationesque plæræque pertinent.

Mediocre genus est, ubi oratio copiosior, sententijs figurisque ornatior instruitur, quàm uulgaris loquendi usus requirat. Hoc in genere Maronis Georgica ponenda sunt: ubi rusticandi præcepta quæ dedit, ita uerborum rerumque ornamentis illustrauit, ut legendi cognoscendique tædium omne sustulisse uideatur. Hoc item in genere & Ciceronis plæraque omnia de philosophia scripta uersantur: & nõnullæ orationes: ubi non omni amplificandi genere exarsit: qualis, ut & ipse testatur, pro lege Manilia oratio est. Præterea huius generis Ouidianæ epistolæ sunt: & eiusdem uatis plæraque omnia: & Titi Liuij decades. Nam hic plus cæteris, consilia, causas, euenta, simi

ta,similitudines,comparationes,digreſsiones, deſcriptiones,loci,temporis, aliarumq́; rerum circunſtantias,concionesq́; crebriores,copioſioresq́; admiſcendo,hiſtoriam ſuam exornauit. Atqui hic tamen ita ſe gerit,ut hiſtoricum ſe meminiſſe uideri poſsit: cuius officium eſt,res geſtas dilucide, & quanta fieri poteſt cũ delectatione enarrare: nõ facta ubiq; mora, omni amplificandi genere exardere. Itaque & in concionibus,argumentis eſt denſior, quàm rerum ornamentis copioſior. Cuius rei, cum & plæræq; aliæ, tum Q. Fabij Maximi de Pu. Scipionis in Africam traiectione oratio,nobis argumento eſſe poteſt.

Sublime genus,quo pedem figentes,omni uerborum rerumq; copia utimur: quo uerbis translatis, ſuperlatis,deniq; omni ad fidem, motumq́; animorum figurarum, amplificandiq́; genere, orationem noſtram exornamus. Hoc in genere plæræq; Ciceronis orationes ſunt conſtitutæ. Quanquam nulla ferè oratio ſit, ubi non ſpeciem aliquam, præſertim in narrationibus,& confirmationibus,mediocris, & interim ſubtilis illius generis deprehendas. Verſantur & in ſublimi charactere Vergilius noſter, & Homerus. Verũ apud hos,non modo graue illud, & ſublime,ſed & modo mediocris,modo ſubtilis illius generis ueſtigia reperias. Nam modò breues, modo mediocres,modo graues atque ſublimes conſpiciuntur: ut iure hos in omni genere eloquẽtiæ clariſsimos extitiſſe dicamus. Grauis huius, & ſublimis generis,

eiuſmo

eiusmodi apud Ciceronem exemplum est. Nam quis est uestrum iudices, qui satis idoneam possit in eum pœnam excogitare, qui prodere hostibus patriam cogitauit? quod maleficiũ cum hoc scelere comparari? quod huic maleficio dignum supplicium potest inueniri? In ijs qui uiolassent ingenuam, matremfamiliâs constuprassent, pulsassent aliquem, aut postremo necassent, maxima supplicia maiores nostri consumpserunt, huic truculentissimo ac nefario facinori singularem pœnam non reliquerunt? Atque in alijs maleficijs ad singulos, aut ad paucos ex alieno peccato iniuria peruenit, huius sceleris qui sunt affines, uno consilio uniuersis ciuibus atrocissimas calamitates machinantur. O feros animos: O crudeles cogitationes: O derelictos ab humanitate homines. Quid agere ausi sunt, aut cogitare potuerunt? Quo pacto hostes reuulsis maiorum sepulchris, deiectis mœnibus, ouantes irruerent in ciuitatem? quomodo deûm spoliatis templis, optimatibus trucidatis, alijs arreptis in seruitutem, matribus familiâs, & ingenuis sub hostilem libidinem subiectis, urbs acerbissimo concidat incendio conflagrata? qui se non putant id quod uoluerint ad exitum perduxisse, nisi sanctissimæ patriæ miserandum scelerati uiderint cinerem. Nequeo uerbis consequi iudices indignitatem rei: sed neglig̃ẽtius id fero, quia uos mei non indigetis. Vester enim uos animus amantissimus Reipub. facile edocet, ut eum qui fortunas omnium uoluerit prodere, præcipitem

pitem perturbetis ex ea ciuitate, quam iste spurcissimorum hostium dominatu nefario uoluit obruere. Hinc porro, quę huius generis uis, copiaq́; sit, cogno sci potest. Non autem committendum, ut si res priuata, leuisq́; sit, omni figurarum affectuumq́; genere exardescamus. Sublime nanq; genus, leua priuataq; ferè respuit: maiora grauioraq́; se digna putat. Homerus tria hæc genera tribus in Principibus nobis proposuit, Menelao breue, Nestori mediū, Vlyssi sublime assignās. Verum & inter hæc rursum, media esse animaduertendum est. Inueniuntur enim sæpe, quod inter tenue & mediocre, & inter hoc rursum, & sublime, medium cursum seruet: quod is animaduertet facile, qui locorum usum, & amplificādi ratione tenet.

De actione & memoria. CAP. XXXIX.

Scripturis nobis de locis, & amplificatione oratoria, ipsa præscripsit ratio, quinque illas rhetorices partes, inuentionem, dispositionem, eloquutionem, actionem & memoriam breuiter simul esse explicandas. Nam communibus illis dialecticorū rhetorumq́; locis explicatis, non solum quæ inde amplificandi au gendiq́; ratio esset, quod quemadmodum in laude, & in reliquis subinde generibus sumus ostensuri, indicandum erat, sed & ut copiose inuenta disponēda, atq; ita figuris exornāda essent, ut siue ad dicendum uenias, siue ad scribendum te conferas, docere, delectare, & commouere possis. Itaq; cum de tribus prioribus, quæ præcipuæ sunt diximus, de reliquis

duabus, dicenti modò necessarijs, actione & memoria, subinde dicendum erit. Decora igitur actio, pronuntiatioque, quarum illa in gestu, hæc in uoce posita atque eadem est, res dicenti tam necessaria, ut nonnulli clari homines palmam huic dederint. Nec hercle immerito: quid enim copiose inuenisse, beneque disposuisse, tum nullis non figuris exornasse profuerit, nisi decens, rebusque accommodata actio, pronuntiatioque, hæc commēdet omnia? Verum cum foro, ubi regnare solebat, iam explosa sit eloquētia, & ne illi quidem omnes, qui tum foro probabantur, nostris id temporis placere gestus possint, prudenti cōsilio, pro loco, & tempore, caussæque & auditorum respectu, moderanda hæc erunt omnia. Nusquam gentium à ueteribus pedum supplosionem acceptam esse puto: & in brachiorum iactu, plus apud Italos, quàm Germanos dicturis permittitur. Quare hac de re in præsentia, nihil mihi præterea præcipiendum uidetur, quàm ut quisque, antequam ad dicendum prodeat, diligenter secum expendat, quæ actio, pronuntiatioque conueniat: ne quid secus, quàm caussa & locus postulet, indecore fiat. Hoc uitiū, forte à circulatoribus acceptū, quis deum immortalem non suo iure rideat, nonnullos hoc tempore, non tam dicere quàm canere? Huius rei, adeo non apud Romanos, autoresque ullum uestigium reperias, ut Iulius Cæsar, ne carmen quidem canendum, nedum prosam orationem putaret: diceretque, si legis cantas, si cantas peccas. Nam quos

à can

à canente minime, à legente numeros, temporaq; acci pias commode. De memoria quid dicemus? qua qui caret, ut ad nullam penè rem, ita ne ad dicendum quidem erit accõmodatus. Iuuari tamen arte & hanc posse autores uoluerunt: si per loca, & quædam simulachra, aliaq; id genus signa animis impressa, rerum recordaremur. Quæ in remi niscendis rebus, ut fortasse aliqua ex parte memoriam iuuerunt, ita qui hac ipsa ratione singula uerba in memoriam reducere co nati sunt, quod nonnulli Græci fecerũt, duplici cura ipsam onerarunt. Diligens ad rem cogitatio, exercitatioq;, si qua res alia, plurimum certe hãc iuuabit.

GERARDI BVKOLDIANI DE INVENTIONE ET AMPLIFICATIONE ORATORIA LIBER TERTIVS.

Quid genus suasorium, & qui hoc in genere uersantur. CAP. I.

OSTQVAM communes illos dialecticorum rhetorumq; locos explicuimus, quæ inde in genere demonstratiuo inueniendi, & amplificandi, deinde copiose inuenta disponendi, tum omnia hæc figuris illustrãdi, augendiq;, postremo memoriter pronuntiandi ratio esset ostendimus: idem & in suasorio hoc genere seruandus est ordo: ut patefiat, & hic in suadendo omnia, siue ad fidem breuiter, siue ad copiam, affectusq; mouendos adhibeãtur, eisdem illis ex locis sumi oportere. Suasorium genus, quod βουλευτικὸν illi, nos & deliberatiuum appellamus, esse diximus, quo ea, quæ futura sunt, cupimusq; seu nolumus fieri, suademus aut dissuademus. Versamur & hoc in genere, dũ petimus, hortamur, dehortamur, consolamur, admonemus, eaq; docemus, quæ perplexiora argumentis confirmãda sunt. Nam reliqua, quæ certa non tam fidem, quàm expositionem desiderant, superioris generis sunt. Itaq; Ciceronis

ceronis de philosophia scripta, ubi res probationibus aginir, huius potius quàm superioris generis, quicum multum commune habere suasorium hoc supra diximus, uideri possunt. Quin & Ciceronis nonnullæ orationes, & epistolæ propemodum omnes, huius sunt generis: ut quibus aut suadet, aut contrà dissuadet, petit, commendat, hortatur, aut dehortatur, consolatur, admonet, aut his similia facit, quę huc spectant. Ouidianæ item epistolæ, denique omnium illorũ scripta, qui in ijs, quæ diximus occupati sunt, hoc in genere uersantur.

Diuisio & explicatio eorum quæ suaderi, seu contrà dissuaderi oporteat.

CAP. II.

POrro futurorum, atque adeo expetendorum omnium, quæ suademus, alia honesta sunt, alia utilia, alia necessaria, alia aut ex duobus modò superioribus honestis atque utilibus, aut ex tribus his honestis, utilibus, atque necessarijs permixta. Honesta sunt, quæ, quia per se laudabilia pulchraque uidentur, non emolumento aliquo, sed solo sui amore animos hominum alliciunt: ut uirtutes omnes: quarum genera sunt prudentia, iustitia, fortitudo, & temperantia: quæ singulæ, quò d late pateant, plures suo complectuntur gremio. Siquidem prudẽtia memoriam, intelligentiam, & prouidentiam: Iustitia religionem, pietatem, creditis in rebus fidem, gratiam, uindicationem, obseruantiam, & ueritatem: fortitudo magni-

ficentiam, fidentiam, patientiam, & perseuerantiam: Temperantia continentiam, clementiam, & modestiam continet. Cauendum hic maxime, ne uicina uirtutibus uitia, nobis imponant. Nam fortitudini audacia, perseuerantiæ pertinacia, iustitiæ acerbitas, religioni superstitio, denique alijs alia uicina sunt uitia. Vtilia quæ sint, satis liquet, nempe ea omnia, quæ fructum nobis, utilitatemque adferunt. Necessaria autem ipsa, partim absoluta sunt, partim cum quadam adiunctione. Absolutæ necessitudines sunt, quibus resisti nulla ratione potest, quo minus fiant: ut quodcunque natum est, necesse est aliquando emoriatur: & quodcunque manu factum est, temporis tractu depereat. De his sanè, non multum attinet dicere: quod uel nolentes, repugnantesque trahant. Reliquæ quæ cum adiunctione sunt necessitudines, aut honestatis, aut incolumitatis, aut rerum fructuosarũ utiliumque, rationem habent. Honestatis, ut si suadeas obsessis ciuibus, necessum esse urbem ut defendant, datamque Principi fidem seruent, modò probi atque honesti haberi uelint. Incolumitatis, ut si suadeas Saguntinis, quod Alorcus fecit, necessum esse, ut Annibale uictore ita uolente, relicta urbe, fortunisque omnibus, cum singulis uestimentis eò abeãt, quò Annibal iuberet, modò incolumes esse & uiuere uelint. Rerũ fructuosarum, ut si suadeas Principi, necessum esse cum hoste ut congrediatur, nisi exuri agros, abduci pecora, captiuos trahi colonos perpeti uelit. Non me præterit

rit, nonnullis placuisse, necessarium in suasorias non incidere: propterea, quòd de ijs quæ simplices & absolutæ necessitudines essent, nihil opus esset dicere, quòd uel inuitos cogerent: & reliquæ omnes, quas adiunctionem, hoc est faciendi causam habere diximus, honestatis utilitatisq́; quæstione continerentur. Verum mihi ad cõmunem sensum & loquẽdi usum, uel magnorum hominum exemplo de ijs hic ita dicere libuit. Permixta autem ex duobus modò honestis atque utilibus, sunt libertas, gloria, amicitia, & his similia: quæ nõ modò honestate ipsa, sed & suo quodam utilitatis fructu, nos alliciunt atq; ducunt. Quæ uero ex tribus illis, honestis, utilibus, atque necessarijs permiscentur, eiusmodi sunt, tueri patriam, religionem, literasq́; conseruare. Nam honestũ est urbẽ, leges, libertatemq́; à maioribus acceptam tueri: utile fortunas suas, publicaq́; & priuata omnia, sine detrimento conseruare: necessarium, per ignauiam non committere, ut hoste irrumpente, omnia in eius ueniant potestatem: ut ciuium tecta, deorumq́; templa incendijs deleat: uirgines constupret: uiros alios trucidet, alios captiuos trahat. Eadem de religione, & literis conseruandis dici possunt. In his item omnibus spectandum, quid fieri posit, & quàm facile posit. Nam frustra honestum, utile, atque necessarium esse dixeris, si per difficultatem fieri nequeat. Posibilitas autem atque facilitas, à rerum, de quibus dicitur natura, circũstantijsq́; ducitur: nempe auxilijs, facultatibus

tibus, loco, tempore, aliisq; id genus pro caussa subinde nouis atque nouis.

Quæ igitur suademus sunt:
- Honestum.
- Vtile.
- Necessarium.
- Possibile.
- Facile.

Atque hinc facile colligi potest, quæ sint dissuadenda: nempe his contraria, turpia, inutilia, impossibilia, difficilia, quę plurimum laboris & periculi habēt.

Quæ suadentur aut dissuadentur ab adiunctis quidem non male, sed potius à caussarum & euentorum loco sumi posse. CAP. III.

CVm igitur hæc sint quæ suademus & dissuademus, uidēdum subinde, quibus ex locis eorum, quos supra explicuimus cadant. Ostendimus supra, unum adiunctorum locum ea omnia nobis suppeditare, quæ laudari, & contrà uituperari debeant: qui idem & hic, quæ suaderi, dissuaderi'ue oporteat, subministrare poterit. Nam quemadmodum ibi honeste, utiliterq; facta laudamus, & quæ contrà turpiter, inutiliterq; facta sunt uituperamus, ita hic, ad honeste, utiliterq; faciendum, animos hominum suadendo impellimus: & contra turpia, atque inutilia, dissuadenda ducimus. Ibi recte facta ab adiunctis, qui locus omnium temporum est laudamus, hic adhuc facienda, quæ recte fructuoseq; fieri putamus suademus. Itaque honesta utiliaq; illi maxime, cui sequēda esse

esse uolumus, sunt adiuncta. Necessaria quoque ei maxime adsunt, uicinaque sunt, quem urgent atque impellunt. Iam & posibilitas, facilitasque, an non hinc colligitur? nempe à parentum, amicorumque opera, ab ipsius ætate, ualetudine, copijs, facultatibusque, à loco item, & tempore, & similibus circunstantijs, quæ pro causa aliæ atque aliæ semper existũt, eique cui suademus adiacent adiunctæque sunt maxime. Hæc ita esse negari quidem nulla ratione potest. Verum cum ita natura comparatum sit, ut nemo aliquid fieri uelit, aut suscipi nolit, sine causa, à causarum & euentorũ potius loco, quem ab adiunctis nasci diximus, suadere nos, atque dissuadere uideri possumus. Nam honestas, utilitas, necessitas, ipsaque faciendi posibilitas, atque facilitas, causæ sunt, quæ animos hominum ad faciendum stimulant, atque impellũt: ipsa autem laboris negotijque susceptio, euentum est putandum. Et quanquã dignitas, atque cõmoditas, post ipsum demũ factum capiantur, tamen cum hæc sperata hominũ animos ad agendum incitent, causæ efficientes, eaque quæ fiunt, euenta effectaque sunt putanda. Licet enim rerum, quæ fiunt, finis sit honestas utilitasque, quod cõmoda post facta primũ sentiãtur, suscipiendarũ tamen, causæ ante extiterunt. Quare omnia hęc, honesta, utilia, necessaria, posibilia, facilia, quæ suademus, & his contraria quę dissuademus, recte quidem ex adiunctorũ loco, qui cõplectitur omnia, sed proprie magis à causis & euentis, quæ inde nascũtur cadere dicimus. Adiũcta enim

in causas conuertuntur, cum ad faciendũ aliquid, animos hominum impellũt. Sed harum rerum exempla subijciamus. Quod si Principibus & ciuitatũ gubernatoribus suasurus uenias, imprimis esse prospiciendum, literarũ ut studia conseruẽtur: primũ commode ab honesto probes. Vnum hoc esse literarũ munus, à Dijs immortalibus hominibus datũ, quo cęteris pręstare brutis possint, cognitis literis, mentis concepta, nunc splẽdida longaq; oratione explicare, nunc stilo mandare, modò aliorũ scripta de Rep. administrãda, modò de religione cõseruãda legẽdo, cognoscẽdoq;, optime sibi in futurũ cõsulere: rerumq; publicarũ status feliciter retinere: qua uel sola re, ut maxime cęteris animãtibus antecellere, ita Dijs immortalibus, pxime accedere uideri possunt. Ab utili: literis animos hominũ natura ferociores ad humanitatẽ effingi, atq; excoli: fieriq;, ut cũ quisq; literarũ beneficio suũ officiũ quod sit intelligat, suũ dignitate præcellẽtibus honorem tribuat, & Reipub. Principibusq; quod debet, haud grauate pendat. A' necessario: futurũ breui, si literæ negligantur, ut homines omnino obbrutescãt, ipsaq; religio, & Reip. status, atq; adeo diuina humanaq; omnia quæ his conseruantur labefactata concidant. A' facili: Posse iam eos facile his rebus cõsulere, sua si præmia, suosq; honores rectis studijs cõstituãt: & amice monendo, iubendoq; dent operam, ut ij, in quos imperium habent, suos ad literarum studia liberos alant. Hic itaq; omnia hæc, dignitas, cõmoditas,

necessit

necessitudo, facilitasq́ꝫ, causæ Principibus sunt, cur in conseruanda literarum studia incumbant.

Quæ ab adiunctis seu caussis inuenta, ad maiorem animorum motũ cæteris ex locis amplificandi sit ratio: & primũ honestũ per locos ducitur. CAP. IIII.

QVæ suaderi aut contrà dissuaderi oporteat, & quibus ex locis cadãt diximus: dicendũ est subinde, & quibus ex locis hęc ipsa amplificãda sint, atq́ꝫ extendẽda: quod ex omnibus fieri potest. Nam cũ in singulis his generibus tota uersetur rhetorica, omniũ & locorũ incidet usus. Animaduertendũ autem, cum omnia hic ad faciendã fidem dirigãtur, amplificationẽ esse, quæ motu animorũ fidem faciat. Hanc Cicero de Partitione oratoria, nũc uehementẽ quandã argumentationẽ uocat, nũc grauiorẽ quandã affirmationem, quæ motu animorũ conciliet in dicendo fidem. Quod quidẽ nõ de superiori, sed de his rhetorices generibus, ubi ad fidem spectãt omnia, dici recte potest. Amplificãdi autem quæ hic ratio sit, exẽplis declaremus. Suadeamus Cæsari nostro, ut infestissimũ, & cõmunẽ omniũ Christianorum hostem Turcã Asiaticũ, Græcia, quam post hominũ memoriã occupatã tenet rursum depellat. Causæ autem pellendi hostis & hic sunt, honestas, utilitas, necessitas, quæ quidem omnes nullæ essent, si præ difficultate res fieri minus posset. Quare & possibilitas ab ipsius potentia, & sociorum Principũ auxilijs petenda est: quæ & ipsa exposita, causa Cæsari expellendi hostis erit. Hæc autẽ singula

ex alijs atq; alijs locis explicanda, atq; exaggeranda erunt. Nam si paucis modò, ut in superiori de conseruãdis literis exemplo, perstringantur, non ita magnã fidem, animorumq; motũ faciant: exaggerata ualent: ut maior uis hominũ, quacũq; incumbat impreſsionẽ facit, atq; perrũpit, ita & hæc amplificata, secũ uel inuitum trahunt. Primum itaq; ex adiunctorũ, seu qui inde nascitur ex caussarum potius loco honestas, ratioq; pellendi hostis explicanda est: decere eum, qui Cæsar Princepsq; Christianorum omnium creatus sit, in id omnium maxime incumbere, ut is hostis repellatur, qui ex Asia ueniens, totam Græciam inuaserit: Christianam religionem oppresserit: leges proculcarit: omnem Græciæ statum, & Christianum conuictum sustulerit: atq; pro his, luxum Asiaticum, libidinum genera multa, fœdaq;, imperium uero in omniũ uitam atq; fortunas maxime intolerabile inuexerit: nec modò eo contentus sit, quod totam Græciam oppressam occupet, deuastarit subiugaritq; Pannoniã: & in Germaniã usq; uictor perrexerit. Huius furorẽ quamprimũ reprimi, audaciã frenari, quid magis Cæsarem, cuius fidei cõmissa sunt omnia decere potest? quid Christiano Principi honestius? Imperatori ad gloriã, & sempiternã nominis memoriã consequendã maius? Sed cum hæc nuda minus, amplificata autem ad motũ animorũ plurimũ ualeãt, adiunctorũ locus introspiciẽdus est: qui psonis & rebus de quibus agitur adiunctus, rerũ nobis copiã suppeditat: præteritaq;

taq; præsentia & futura, unde hic suadendum, intuē da esse nos admonet. Ex his autem non quæuis sine delectu, sed ea saltem sumenda sunt, quæ honestam pellendi hostis causam Cæsari præbent. Ex prætere to igitur Cæsari adiuncta sunt cum sua dicta factaq;, tum ea, unde hic maxime suadeas, quæ ipsi & à suis pellendi Asiatici hostis causa ad gloriam, & ab hoste ad ignominiam acciderunt. Gloriosum autem, amplumq; Cæsari, omnium eum Principem, & Romani imperij Imperatorem aduersus infestissimum hostem esse creatum: ignominiosum uero, breui tempore tantum in Europa imperium Turcam esse consequutū: eiusq; uires indica magis ac magis in Christianorum omnium perniciem inualescere. Itaque primum hic copiose exponas, quæ crudeliter, impieq;, ex quo primum in Europam uenit, egerit: quo milite, & technis Græciam oppresserit. Atque hic & ex descriptionis loco ipsa depingi prouincia poterit: quot urbes, & quàm potentes, quoq; in loco positas habeat: qui hominum mores, religioq; ante hostis incursum fuerit. Quo autem maior & insignior sit, magisq; integros mores, & puram religionem habuerit, hoc grauior Cæsari eam recuperandi, omniaq; suo loco restituendi causa uideri debet. In exponendo autem, ut quasq; urbes ceperit, temporis seruandus est ordo: omnibusq; circunstantijs locorum, temporum, rerumq; gestarum explicatis, copiose quæq;, quo miserabiliora uideantur erunt enarran-

da: quod in ijs, quæ proximis his annis gesta sunt, dum totam Pannoniam deuastat, & in Germaniam usque uictor penetrat, faciendum erit maxime. Recentiora enim mala magis hominum animos commouere solent. Itaque pluribus exponendum, qua tyrannide omnia egerit: quàm late omnia deuastarit: castella euerterit: urbes incenderit: infantes, senesq; trucidarit: mediæ autem ætatis homines, alios ad libidinem, alios in miseram perpetuamq; seruitutem captiuos abduxerit: denique diuina, humanaq; omnia proculcarit. Atq; hæc & ex comparationis loco plurimum extendi possunt, si nationes, urbesq; deuastatas, aut occupatas, religionem item, moresq; hominum qui fuerant, cum nostris conferendo ostendas, aut paria, aut maiora melioraq; nostris fuisse omnia. Quin & magna imposita uectigalia, superbumq; in uictos imperium insignius reddas, cum illorum seruitute romparando, quibus superbe crudeliterq; imperatum esse constet: & hæc quidem suo quæq; loco sunt facienda. Postquam autem amplificando hūc in modum miserabiliora omnia, indignioraq; reddiderimus, sui Cæsarem officij admonebimus, quem cum omnium Principem, Romaniq; imperij Imperatorem eo consilio creatum esse intelligamus, ut Christianam Rempub. atque conuictum ab hoste crudelissimo defendat, diuinaq; & humana omnia integra conseruet, ereptaq; recuperet, imprimis hinc admonendus erit, ut quæ hominibus ipsum Imperatorem creandi

creandi causa est potissima usa, eadem et & pellendi hostis honestissima uideatur. Iam si quid huius dixerit, promiseritq́, non erit praetermittendum. Ex factis autem ipsius, nihil fere praeterea huc adferas, nisi ut adhorteris, rem inceptam non abjciat, & semel sumpta in Turcam arma, non ante, quàm pulsus fugatusq́ ille sit deponat. Huiusmodi sunt praeteriti temporis adiuncta, unde suadeas. Praesentis uero temporis ea sunt omnia, quae Caesari ab hoste, suisq́ subditis accidunt atque fiunt. Quaecunq́ igitur animo hostis agitet, moliaturq́ in Caesaris, Christianorumq́ omnium perniciem, aut arma in belli usum parando, aut milites copiasq́ contrahendo, copiose omnia consilia, causasq́ explicans, erunt exponenda. Quod si uero contractas copias esse constet, armorum militumq́ genus ex descriptionis loco depingi, & per comparationem deinde extendi augeriq́ potest. Hunc in modum & ab ijs, quae à subditis fiunt, commouendus est animus. Itaque dicendum, quae uniuersorum uota, quantaq́ expectatio sit, eo duce, atque Imperatore, recuperandam Pannoniam & Graeciam esse: finem miseriarum, calamitatumq́ omnium propemodum futurum. Atque hic eorum omnium, qui summo in periculo, aut seruitute uiuit, opemq́ Caesaris unicam suam putantes implorant conditio, luctusq́ pluribus erit explicandus. Iam & fratris Ferdinandi, summo in periculo constituti honesta, & pia petitio, fidem fraternam in crudelissimum hostem

hoſtem implorantis: quem ſuæ, ſuorumq́ꝫ ceruicibus, cum maximis copijs imminentem proſpiciat. Poſſunt autem hæc & exemplis ex cõparatione maiorum, minorumq́ꝫ adductis, dilatari maxime. Quod ſi uicinis & amicis, ſuam in periculo opem expetentibus officium omnino deferendum putet, quanto magis fratri plurimum laboranti ſuccurrendum eſſe ducet? Et ſi intelligat, Alexandrum illum magnum, & Romanos, non religionis ſuæ conſeruandæ cauſſa, & aliqua in Deos pietate, ſed ſola dominandi cupidine, & augendi nominis gloria inductos in tot, tantasq́ꝫ dimicationes periculoſe ſe conieciſſe, & aliena interim appetiuiſſe, quanto honeſtius erepta modo ſibi repetenda eſſe putabit, ad quod eũ & religio, & in Deum fratremq́ꝫ pietas inuitat maxime? Futuri autem temporis adiuncta ea ſunt, quæ turpia, ignominioſaq́ꝫ Cæſari, ſi hoſtem negligat, magna uero, amplaq́ꝫ ad nominis gloriam ſi ſumptis armis reprimat, euentura eſſe uideantur. Siquidem in foribus hæc eſſe uidentur, ut oppreſsis uicinis gẽtibus, religionẽ, omnemq́ꝫ Chriſtianæ Reipub. ſtatum penitus hoſtis euertat: luxum autem, & libidinem Aſiaticam in hæc loca inuehat. Atque hic copioſe deſcribi, quæ rerum diuinarum, humanarumq́ꝫ confuſio futura eſſet, quæ ſeruitutis libidinumq́ꝫ ſpecies. Quin & ex contrariorum loco rei indignitatem exaggeres, affectusq́ꝫ moueas, ſi his in locis homines nunc pijſsime uiuere, mox impijſsime uicturos eſſe dicas; nune ſumma in liberta-

te, pro

te, propediem maxima in seruitute: nunc honestissime, mox turpissime; nũc optimis legibus moribusq́; bene constitutam Rempub. habere, breui omnibus ĳs spoliatam, scelere, rapinis, omniq́; uitiorum genere inquinatissimam habituros. Quæ omnia, ut misera, maximeq́; indigna futura essent, ita imprimis excitare Cæsaris animum debent, honestissimeq́; caussæ uideri, cur is, unde hæc immineant, quamprimũ pellendus sit atq; fugandus. Iam uero contra si hostem reprimat, quantam nominis gloriam, omniumq́; gentium fauorem, & gratulationem, maxime eorum, qui in seruitute, aut metu seruitutis uixerunt consequuturus sit, erit exponendũ. Quin & commoda ex fugato hoste ad Cæsarem redirent: ut cui eæ gentes omnes, quæ iam Turcæ, uectigales essent futuræ. Verũ nondum de utilitate nobis oratio est. Quod si igitur uoles, & hæc ex comparationis loco extendas plurimũ, si hanc ipsius de Turca futuram uictoriam, cum maximorum quorunq; Romanorum Imperatorum rebus gestis conferas, atq; ostendas, magnitudine rerũ, hominumq́; gratulatione aut parem, aut multo etiã maiorem fore. Quemadmodum honestum ab adiunctis præteriti, præsentis, futuriq́; temporis tractandũ, cæterisq́; ex locis ad motum animorum extendendũ sit, paucis perstrinximus. Atq; hic quidem & ex minoribus illis locis, copiam petere licuisset: ab etymologia nominis: & à coniugatis: ut cum & Augustus dicatur, uirtute efficiendum ei esse, ut augendo imperium,

rium, minus inuidiosum hoc nomen uideri possit. À coniugatis: cum nullis non in rebus suam in Deum pietatem semper declararit, non esse ei committendũ, ut ferendo Turcã nostrã proculcare religionẽ, minus pius existimari possit. Verũ cum hi loci, & maioribus illis adiunctorũ caussarumq; locis, ut supra annotauimus cõprehendãtur, hinc iuxta argumẽta, copiamq; petendi rationem sæpius ostendere, nihil attinet.

Vtilia ut ex locis extendantur. CAP. V.

Diximus de honestate, dicendũ subinde est de utilitate: quæ quibus ex locis cadat, diximus, nẽpe ab adiũctis seu causis. In has enim adiuncta, & ex reliquis ducta locis dũ suademus, aut dissuademus, conuerti solent; quod iterare sæpius non grauor, quo locorum natura magis patefiat. Dicendũ igitur, Cæsari maxime fructuosum fore, si recuperata Græcia, atq; Pãnonia, omnes eas nationes urbesq; uectigales ipse habeat, quæ in præsentia Turcarũ regi pendũt. Atq; hic ex descriptionis loco regiones, urbes, portus, uectigalia itẽ quot, quãtaq; sint, additis caussis describi possunt. Eadẽ hæc omnia & ex cõparationis loco latius spargas, si cũ Italiæ, Hispaniæ, & maximis aliarũ nationũ uectigalibus cõferas, atq; probes, aut paria, aut maiora duci oportere. Quin & ex testimoniorũ loco, quæ cõparãdo extuleris cõprobes: si aut uniuersi, aut ij, qui his de rebus iudicare possunt idem sentiãt. Docendũ item, harũ nationũ adiectione eò uires eius incrementũ capere, ut non modo in Europa, sed ne in

Asia

Asia quidem, atque Aphrica, quenquam metuat: quod ipsum eadem ratione & per locos duci potest.

Necessarium ut per locos ducendũ. CAP. VI.

Necessitudo item ex adiunctorũ loco cadit. Quid enim homini magis adiunctũ, ac id, quod ipsum cogit? Sed ut superiora, & hæc in suadendo in caussarum uertitur locũ: estque faciẽdi caussa ipsa necessitas. Necessum igitur Cæsarẽ in id totis uiribus incũbere, ut Asiaticũ hostem Europa quãprimũ expellat: qui, ex quo Græciã inuasit, oppressis subiugatisque uicinis gẽtibus, sui imperij fines semper proferat: hocque dies noctesque cogitet, hoc agat, ut armis, uel inuitis omnibus totius Europæ imperiũ cõsequatur: & unus rerũ omnium Dominus, Princepsque existat. Atque hic copiose explicandũ, quantũ regnum totam Pannoniã proximis annis deuastarit, subiugaritque: & in Germaniam usque armatus descenderit: quam, si qua uia suo adijcere regno posset, serius in eũ arma sumi. Describenda autem res erit ex descriptionis loco, Romani imperij occasus, omnium Christianorũ seruitus, religionis legumque interitus. Denique ea omnia mala, quę nisi maturæ his rebus prospiciatur euentura uideantur, pluribus erunt enarranda: exemplisque, quæ plurimum in hoc genere ualent, & ex similitudinis comparationisque loco sumuntur, corroboranda. Iulium Cæsarem, cum Galliam prouinciã Senatus permissu plures annos obtinuisset, tantos inde spiritus uiresque sumpsisse, ut cum postea quæ uellet per Senatum

obtinere non posset, sumptis armis Principem orbis terrarum Senatum oppressent: eamq; democratiam, quæ omnium longe maxima fuit, in suam monarchiam conuerterit. Cuius crescentem potentiam si obseruassent, & in tempore fregissent, dignitatē suam Senatus, summumq; imperium retinuisset: nec uniuersi ciues, ab uno fracti, domitiq; fuissent. Nihil initio Regibus olim, magnisq; ciuitatibus minus periculosum esse potuit pyratis illis, marinis prædonibus, qui tamen dum negligebantur, ferebanturq;, eò numero uiribusq; creuerunt, ut non Regibus modò, urbibusq;, sed terrarum dominis ipsis Romanis terrori essent: cogerētq; eos, Duce Cn. Pompeio, quem bellicæ rei expertissimum habuerunt, in dubium belli euentum, maximumq; rerum discrimen secum descendere. Quare & necesium esse, crescentem Turcæ potentiam mature frangere, ne nostra negligentia aliquando præualescat.

Possibilitas ut ex locis sit amplificāda. CAP. VII.

POssibilitas etiam ex adiunctorum loco ducitur: quæ & ipsa hic ut cætera, in caussas conuertitur. Sumitur enim à Cæsaris potentia: à gentium ipsius multitudine, & uirtute: à peditum, equitum, armorumq; genere: à loco item, & tempore, alijsq; id genus circunstantijs. Itaque ex descriptionis loco, quanta natio Germania, quæ uicina est, quàm bellicosa, quanta & quàm potens Italia, atque Hispania, cæteræq; omnes sint, multis erit explicandum.

Nulla

Nulla enim Europæ gens est, nulla natio, quam non pietas, periculumq; in communem hunc hostem armare debeat. Iam & ex comparationis loco possibilitas, atq; adeo facilitas, magis eluceat. Turcam Græciam modò armare, nostrum uniuersam Europam: illum auro Asiatico, nostrum lacertis ualere. Conferendus & noster, cum hostili exercitu, robur corporum: genus armorum: belli scientia: & militis in pugnando fides. Et cum Germano ferè milite agenda res sit, quæ gens hac exercitatior? quæ corporum robore ualidior? quæ armorum genere instructior? quæ denique ipsa in pugnando fide sanctior, incorruptiorq; adduci ab hoste potest? ut quæ non fugere, sed aut uincere, aut in uestigio moriens, fidem suo Principi exoluere soleat. Statarium militem cum instabili, grauem armaturam cum leui, ordinatam atq; instructam aciem, cum confusa multitudine esse concursuram. Quin & ex eodem hoc loco exemplis possibilitatem aperias. Pannoniæ modò Regē suis ipsius uiribus nixum, omnem Turcarum impetum sæpe sustinuisse: & tandem, non tam horum uiolentia, quàm suorum fraude circumuentum cecidisse: tantū abesse, ut consentientis Germaniæ uires, Italiæ, reliquarumq; nationum lacertos feliciter experiri, & ferre possint. Proximo anno, cum ad Viennam Cæsari nostro pugnam hostis denunciasset, & eò quantis potuit copijs uenisset, certior per exploratores de nostris copijs factus, fugam inde maturauit: quod,

nisi suis rebus desperasset, fecisset minime: ubi cognitum, nullam rem militem nostrum magis execrarim, quàm oblatam prædam fuga hostis sibi ereptã fuisse. A` loco etiã possibilitas ostendatur. Cæsarianis enim hostem propemodum circuncinctum teneri: hinc Siculis, atque Italis: hinc Germanis; illos classe, hos terra aggredi posse.

Exemplum copiose ex locis suadendi apud Ciceronem pro lege Manilia. CAP. VIII.

QVæ ex locis copiose suadendi ratio sit breuiter aperuimus: idem exemplis apud Ciceronem ostendere operæpretium erit. Suasurus Cicero Populo Romano bellum in Mithridatem suscipiẽdum, & Cn. Pompeium huic bello Imperatorem præficiẽdum esse, diuisione usus est: primum se dicturum de genere belli, deinde de magnitudine, postremo de Imperatore ad id bellum deligendo Postquam ita diuisit, redit ad primum, & proponit, genus belli eiusmodi esse, quod maxime animos eorum excitare atq; inflammare debeat: hoc est, quod maxime suscipiendum sit. Confirmat id quatuor argumentis, ductis ab adiunctis, atque adeo à causis, in quas illa in suadendo conuerti iam sæpe diximus. Agitur enim inquit, salus sociorum, atque amicorum: pro qua multa maiores uestri magna, & grauia bella gesserunt. Aguntur certissima Populi Romani uectigalia, & maxima: quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. Aguntur bona multorum ciuium

uium: quibus est à uobis,& Imperatoribus Reipub. „
consulendum. Et quoniam semper appetentes glorię „
præter cæteras gentes, atque auidi laudis fuistis, de- „
lenda est uobis illa macula Mithridatico bello supe- „
riore suscepta, quæ penitus iam insedit, atque inuete- „
rauit in Populi Romani nomine, quod is, qui una „
die tota Asia, tot in ciuitatibus uno nuntio, atq; una „
literarum significatione ciues Romanos necandos, „
trucidandosq; denotauit, non modò adhuc pœ- „
nam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo „
tempore annum iam tertium & uigesimum regnat, „
& ita regnat, ut se non Ponto, & Cappadociæ late- „
bris occultare uelit, sed emergere è patrio regno, atq; „
in uestris uectigalibus, hoc est in Asiæ luce uersari. „
Sunt porrò quatuor hęc Romanis, quibus suadebat
adiuncta maxima: socij periclitantes, uectigalia, bo-
na ciuium, & accepta à Mithridate ignominia. Ve-
rum cum hinc suadeat, eadem hæc caussæ sunt, cur
animi ipsorum ad bellum excitari, atque inflammari
necessario debeant. Atqui Cicero non contentus
nude hæc modò proposuisse. Neque enim fidem,
motumq; animis ita magnum attulisset. Quare repe-
tit omnia,& singula fusius explicat: quod antequam
faciat, postremum argumentum, acceptam à Mithri-
date ignominiam esse delendam, ex adiunctorum,
caussarum, comparationisq; loco, copiosissime pri-
mum his uerbis explicat. Etenim adhuc ita uestri, „
cum illo rege contenderunt Imperatores, ut ab illo, „
insignia

„ insignia uictoriæ, non uictoriam repoetarent. Triũ„ phauit L. Sylla, triumphauit L. Muræna de Mithri„ date, duo fortissimi uiri, & summi Imperatores: sed „ triumpharunt, ut ille pulsus superatusq; regnaret. „ Veruntamen illis Imperatoribus laus est tribuenda, „ quod egerunt, uenia danda, quod reliquerunt: pro„ pterea, quòd ab eo bello Syllam in Italiam Respub. „ Murænam Sylla reuocauit. Mithridates autẽ omne „ reliquum tempus, non ad obliuionem ueteris belli, „ sed ad comparationem noui contulit. Qui posteaquã „ maximas ædificasset, ornassetq; classes, exercitusq; „ permagnos, quibuscũq; ex gentibus potuisset com„ parasset, Bospheranis finitimis suis bellum inferre si„ mulasset, usque in Hispaniam legatos Electanis mis„ sit, ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus; „ ut cum duobus in locis disiunctissimis, maximeq; di„ uersis, uno consilio, ab unis hostium copijs bellum „ terra, mariq; gereretur; uos ancipiti contentione di„ stracti, de imperio dimicaretis. Sed tamen alterius „ partis periculum Sertorianæ, atque Hispaniensis, „ quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. „ Pompei diuino consilio, ac singulari uirtute depul„ sum est. In altera parte, ita res à L. Lucullo summo „ uiro est administrata, ut initia illa gestarum rerũ ma„ gna, atque præclara, non felicitati eius, sed uirtuti, hęc „ autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, „ sed fortunæ tribuenda esse uideantur. Sed de Lucul„ lo dicam alio loco, & ita dicam Quirites, ut neq; uera

laus

laus ei detracta, oratione nostra, neq; falsa afficta esse ,,
uideatur. Sed pro uestri imperij dignitate, atque glo- ,,
ria, quoniã is est exorsus orationis meæ, uidete quem ,,
uobis animum suscipiendum putetis. Hactenus Ci-
cero ab adiunctorum & causarum loco argumẽtum
dilatauit, explicando, adiectis personis, tempore, lo-
co, caussis, atq; consilijs, quæ, ex quo tempore tanta
ignominia populum Romanum Mithridates affece-
rit, sint gesta. Figuris item, presertim occupationibus,
de quibus supra in exornatione diximus illustrauit,
atq; extendit. Nunc subinde eandem hanc rem, & ex
comparationis loco exaggerat. Maiores uestri sæpe ,,
mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tracta- ,,
tis, bella gesserunt: uos tot ciuium Romanorũ milli- ,,
bus uno nuntio, atq; uno tempore necatis, quo tan- ,,
dem animo esse debetis? Legati quòd erant appellati ,,
superbius, Corinthum patres uestri totius Græciæ lu ,,
men extinctum esse uoluerunt: uos eum regem inul- ,,
tum esse patiemini, qui legatum populi Romani con- ,,
sularem uinculis, ac uerberibus, atq; omni supplicio ,,
excruciatum necauit? Illi libertatem ciuium Roma- ,,
norum imminutam non tulerũt: uos uitam ereptam ,,
negligetis? Ius legationis, uerbo uiolatũ illi persecuti ,,
sunt: uos legatum populi Romani omni supplicio ,,
interfectum, inultum relinquetis? Videte, ne ut illis ,,
pulcherrimum fuit tantam uobis imperij gloriam re- ,,
linquere, sic uobis turpissimum sit, illud quod accepi ,,
stis tueri & conseruare non posse. Hactenus postre-

mum illud argumentum ex locis dilatauit, nunc supe
riora illa tria ordine prosequenda repetit: & primum
quidem, agi uidelicet sociorum salutem, ex adiuncto-
rum, caussarum, & comparationis loco confirmat,
„ atq; explicat his uerbis. Quid? quod salus sociorum
„ summum in periculum, ac discrimẽ uocatur? Regno
„ expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Roma
„ ni, atq; amicus: imminent duo reges toti Asiæ, non
„ solum uobis inimicissimi, sed etiam uestris socijs atq;
„ amicis. Ciuitates autẽ omnes, cuncta Asia, atq; Græ-
„ cia, uestrum auxilium expectare propter periculi ma
„ gnitudinem coguntur. Imperatorem à uobis certum
„ deposcere, cum præsertim uos alium miseritis, neque
„ audẽt, neq; se id facere summo sine periculo posse ar-
„ bitrantur: uident, & sentiunt, hoc idem, quod & uos,
„ unum uirum esse, in quo summa sint omnia: & eum
„ prope esse, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu
„ ipso, atq; nomine, tametsi ille ad maritimũ bellum ue
„ nerit, tamen impetus hostiũ repressos esse intelligunt;
„ ac retardatos. Hi uos, quoniã libere loqui non licet, ta
„ cite rogant, ut se quoq;, sicut cæterarum prouinciarũ
„ socios dignos existimetis, quorum salutem tali uiro
„ cõmendetis. Atq; hoc etiã magis, quã cæteros, quòd
„ eiusmodi in prouinciã homines cũ imperio misimus,
„ ut etiamsi ab hoste defendant, tamen ipsorũ aduẽtus
„ in urbes sociorũ, non multũ ab hostili expugnatione
„ differant. Hunc audiebãt antea, nunc præsentẽ uidẽt,
„ tanta temperãtia, tanta mansuetudine, ut ij beatissimi
esse uid

esse uideantur,apud quos ille diutissime cõmoratur ,,
Sociorũ periculũ Cicero ex adiunctorũ loco expres-
sit ab ijs uidelicet,quę gesta sunt,atq; gerãtur.causis
etiã admixtis,quod cũ Cn.Pompeiũ præ cæteris du-
cem expetant,aperte petere socij non audeãt.Quin &
specta Cn.Pompei temperãtia,mãsuetudo,atq; hu
manitas,ex comparationis loco,cum cæteroꝝ Impe-
ratorũ in socias urbes aduentu parũ ab hostili expu-
gnatione differente, cõfertur atq; cõmendatur. Eodẽ
ex loco,& argumẽtũ huius clausulã, ut quæ à minori
sumpta est adduxit. Quare si ꝓpter socios, nulla ipsi ,,
iniuria lacessiti maiores uestri cum Antiocho, cũ Phi ,,
lippo,cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserũt, quãto ,,
uos studio conuenit iniurijs prouocatos socioꝝ salu ,,
tem unà cum imperij uestri dignitate defendere? Se- ,,
cundũ autem argumentũ,ex cõparationis statim loco
extendit hoc pacto. Præsertim cum de uestris maxi- ,,
mis uectigalibus agatur. Nam cæterarũ prouinciarũ ,,
uectigalia Quirites, tanta sunt, ut his ad ipsas pro- ,,
uincias tutandas uix contenti esse possimus. Asia ue- ,,
ro tam opima est,& fertilis, ut & ubertate agrorum, ,,
& uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & ,,
multitudine earum rerum quæ exportantur, facile ,,
omnibus terris antecellat. Hinc Cicero infert clausu-
lam,atq; adeo nouã propositionẽ:non solum Asiam
à calamitate, sed etiam à metu calamitatis esse defen-
dendam. Confirmat autem hanc subinde à causarum
loco:cur uel à metu calamitatis defendi debeat. Itaq;

,, hæc uobis prouincia Quirites, si & belli utilitatem, & ,, pacis dignitatem sustinere uultis, non modo à calami ,, tate, sed etiam à metu calamitatis est defendēda. Nam ,, cęteris in rebus cum uenit calamitas, tum detrimentū ,, accipitur: at in uectigalibus, non solū aduentus mali, ,, sed etiam metus ipse affert calamitatē. Nam cum ho- ,, stium copiæ non longe absunt, etiamsi irruptio facta ,, nulla sit, tamen pecora relinquuntur: agricultura de- ,, seritur: mercatorū nauigatio conquiescit. Ita neq; ex ,, portu, neq; ex decumis, neq; ex scriptura uectigal cō ,, seruari potest. Quare sæpe totius anni fructus, uno ,, rumore periculi: atq; uno belli terrore amittitur. Ha- ctenus & breui admixta collatione, copiose rē à cau- sis cōfirmauit, atq; extēdit. nūc subinde ex adiuncto- rum loco exaggerat, dum ex imminenti hostis incur- su, & eorum qui uectigalia pendunt, & publicanorū ,, qui exercent, metum describit. Quo tandem animo ,, esse existimatis, aut eos qui uectigalia uobis pensitāt, ,, aut eos qui exercent, aut exigunt, cum duo reges ,, cum maximis copijs prope adsint: cum una excur- ,, sio equitatus, perbreui tempore totius anni uectigal ,, auferre possit? Cum publicani familias maximas, ,, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portu- ,, bus atque custodijs, magno periculo se habere arbi- ,, trentur. Putatis'ne uos illis rebus frui posse, nisi eos, ,, qui uobis fructuosi sunt conseruaueritis, non solum ,, ut antea dixi calamitate, sed etiā calamitatis formidi- ne liberatos? Tertiū & postremū argumētū ex adiun

ctorum

ctorum, atque adeo caussarum loco, in quas illa con-
uertuntur explicat. Ac ne illud quidẽ uobis negligen ,,
dum est, quod mihi ego postremũ proposueram, cũ ,,
essem de belli genere dicturus, quod ad multorũ bo- ,,
na ciuium Romanorum pertinet, quorum uobis pro ,,
uestra sapientia Quirites, habenda est ratio diligen- ,,
ter. Nam & publicani homines & honestissimi, & or- ,,
natissimi, suas rationes & copias in illam prouinciam ,,
contulerunt. Quorum ipsorum per se res, & fortu- ,,
næ, uobis curæ esse debent. Etenim si uectigalia ner- ,,
uos esse Reipub. semper duximus, eum certe ordinẽ, ,,
qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum, ,,
recte esse dicemus. Deinde cæteris ex ordinibus ho- ,,
mines naui & industrij, partim in Asia negotiantur, ,,
quibus uos absentibus consulere debetis: partim eo- ,,
rum in ea prouincia pecunias magnas collatas ha- ,,
bent. Erit igitur humanitatis uestræ, magnum eorum ,,
ciuium numerum calamitate prohibere: sapientię ui- ,,
dere, multorum ciuium calamitatẽ, à Reipub. seiun- ,,
ctam esse non posse. Etenim illud primum parui re- ,,
fert, nos publicanis amissis uectigalia postea uictoria ,,
recuperare. Nequs ijsdem redimendi facultas erit, ,,
propter calamitatem: neque alijs uoluntas, propter ,,
timorem. Deinde quod nos eadem Asia, atque idem ,,
iste Mithridates inito belli Asiatici docuit, id quod ,,
certe calamitate docti, memoria retinere debemus. ,,
Nam tum, cum in Asia res magnas permulti amise- ,,
runt, scimus Romæ solutione impedita, fidem conci- ,,

„ disse. Non enim possunt una in ciuitate multi rem,
„ atque fortunas amittere, ut non plures secum in ean-
„ dem calamitatem trahant. A' quo periculo prohibe-
„ te Rempub. & mihi credite, id quod ipsi uidetis, hæc
„ fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ,
„ quæ in foro uersatur, implicita est cum illis pecuniis
„ Asiaticis, & cohæret: ruere illa non possunt, ut hæc
„ non eodem labefactata motu concidant. Hactenus Cicero ab adiunctis, qui locus est omnium temporum, rem fusius explicauit. Nam primum publicanorum rationem habēdam esse, ducta ab adiunctis definitione, confirmauit, uidelicet, cum uectigalia nerui Reipub. sint, publicanorum ordinem, qui illa exercet, firmamentum cæterorum ordinum esse putandum. Aliorum præterea multorum in Asia negotiantium, & collatas pecunias habentium ciuium commoda non negligere, esse humanitatis eorum, atque officii. Deinde ab iis confirmauit, quæ euentura publica incommoda essent. Defuturos enim postea, qui uectigalia redimerent. Postremo ab expertis ante Romæ incommodis impeditæ solutionis. Omnia quidem hæc ab adiunctis sunt petita: quæ in suadendo hic in causas uertuntur, cur multorum ciuium commodis, seruiendum esse putent. His subiicit Cicero breuem omnium horum argumentorum epilogum.
„ Quare uidete, num dubitandum uobis sit, omni stu-
„ dio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis
„ uestri, salus sociorum, uectigalia maxima, fortunæ

plurimi

plurimorum ciuium cum Repub. defenduntur. Belli autem magnitudinem Cicero, ex adiunctorum loco probat: nempe narratione rerum à L. Lucullo gestarum, & à Mithridate renouatarum: ubi & ex similitudinis loco exempla admiscuit. Quin & ex eodem hoc adiunctorum loco, Cn. Pompei laudem sumit: dum prædicat ipsum, à scientia rei militaris, uirtute, autoritate, & felicitate. Quæ singula dum explicat, ex alijs atque alijs subinde locis dilatat, atq; amplificat.

Exemplum ut in petendo ex locis sit amplificandum: totaq; apud Ouidium Penelopes epistola, quibus ex locis sit sumpta. CAP. IX.

EAdem quæ suadendi, ijsdem ex locis & hortandi, petendiq; ratio est: idq; & apud poetas exemplo ostendamus. Penelopes ad coniugem Vlyssem epistola, suasorij generis est. Petit enim, ut capta Troia, omnibusq; Græcorum Principibus reuersis, & ipse tandem ad se redeat. Quibus autem ex locis argumenta ducat, affectusq; moueat, indicabimus. Exordio, quo beneuolos, dociles, attentosq; reddimus, non hic ferè est usa. Neq; enim opus huic erat, rum sibi conciliare, à quo ipsa potius, quòd coniunx in uigesimum usque annum abesset reconcilianda fuit. Primo tamen uersu beneuolum, docilemq; reddit: dum dicit, epistolam illi à sua Penelope transmitti, his uerbis:

Hanc tua Penelope lento tibi mittit Vlysse.

Subijcit

Subiicit autem propositionem, quid sit quod ab eo petat, uidelicet:

Nil mihi rescribas, attamen ipse ueni.

Confirmat hanc argumento ex adiunctorum loco sumpto, quod Troia, ad quam expugnandam profectus esset, iam sit euersa:

Troia iacet certe, Danais inuisa puellis:
  Vix Priamus tanti, totaq; Troia fuit.

Inuisam autem Troiam esse Graiis puellis, Priamũq; & totam Troiam uix tanti putandam, amplificatio est à circunstantiis: quas idem locus suppeditat. Quæ sequuntur à caussarum & euentorum loco petita sunt. Male enim imprecatur Paridi, unde ea, quæ enumerat incommoda acceperit.

O' utinam tunc cum Lacedæmona classe petebat,
  Obrutus insanis esset adulter aquis.
Non ego deserto iacuissem frigida lecto:
  Nec quererer tardos ire relicta dies.
Nec mihi quærenti spatiosam fallere noctem,
  Lassaret uiduas, pendula tela manus.
Quando ego non timui grauiora pericula ueris?
  Res est sollicitì plena timoris amor.
In te fingebam uiolentos Troas ituros:
  Nomine in Hectoreo pallida semper eram.
Siue quis Antilochum narrabat ab Hectore uictum,
  Antilochus nostri caussa timoris erat:
Siue Menætiaden falsis cecidisse sub armis,
  Flebam successu posse carere dolos,

Sanguine

Sanguine Tlepolemus Lyciam tepefecerat hastam:
  Tlepolemi leto cura nouata mea est.
Denique quisquis erat, castris iugulatus Achiuis:
  Frigidius glacie pectus amantis erat.

Hactenus à caussarum & euentorum loco amplificauit: ubi, dum quanta in cura & metu de coniuge uixerit significat, mire sui commiserationem mouet. Nunc subinde redit ad adiunctorum locum, confirmandamque propositionem. Troiam enim esse euersam: Argolicosque duces domum reuersos suis res à se gestas commemorare: ubi explicatis circunstantijs, omnis ueluti depicta ob oculos ponit: quod schema hoc sumptum ex loco, illi Hypotyposim, nostri descriptionem uocant.

Sed bene consuluit casto deus æquus amori:
  Versa est in cineres, sospite Troia uiro.
Argolici rediere duces, altaria fumant:
  Ponitur ad patrios barbara præda deos.
Grata ferunt nymphæ pro saluis dona maritis:
  Illi uicta suis Troica fata canunt.
Mirantur iustique senes, trepidæque puellæ:
  Narrantis coniunx pendet ab ore uiri.
Iamque aliquis posita monstrat fera prælia mensa:
  Pingit & exiguo Pergama tota mero.
Hac ibat Simois, hic est Sigeia tellus:
  Hic steterat Priami regia celsa senis.
Illic Aeacides, illic tendebat Vlysses:
  Hic lacer admissos terruit Hector equos.

Quæ ſequuntur ex eodem hoc adiunctorum ſumpta ſunt loco: & figurata occupatione. Suſpicari enim potuit, unde ea certò accepiſſet. Quare à certis hominibus ipſis Græcorum reuerſis Principibus, ea cognita habere ſcribit. Atq; hic, dum audaciam eius in adeundo periculo improbat, ſuumq; inde metum oſtendit, mire affectus mouet.

Omnia nanq; tuo ſenior te quærere miſſo,
  Rettulerat nato Neſtor: at ille mihi.
Rettulit & ferro Reſum, Dolonaq; cæſum:
  Vtq; ſit hic ſomno proditus, ille mero.
Auſus es ô nimium, nimiumq; oblite tuorum
  Thracia nocturno tangere caſtra dolo?
Totq; ſimul mactare uiros adiutus ab uno?
  At bene cautus eras, & memor ante mei.
Vſq; metu micuere ſinus, dum uictor amicum
  Dictus es Iſmarijs iſſe per agmen equis.

Ab adiunctis hactenus, quæ ſequuntur ex comparationis loco ſunt petita: & interrogationibus figurata. Suam enim fortunam, cum cæterarū Græcarū fœminarū felicitate, quibus ſui rediſſent mariti conferēdo, indigniorē miſerabilioremq; reddit. Cum porro tota ſit hic in mouendis affectibus, ut ille, quod petit, ad ſe tandē redeat: moueriq; hi, niſi copioſa, multumq; amplificata oratione non poſſint, non contenta eſt Troiam euerſam eſſe dicere, ſed circunſtantias explicat, cum ipſum locum arari iam, ſegetemq; ferre, ubi Troia fuit: ædesq; deiectas herba occultari: unde tem

poris

poris diuturnitas innuitur.

Sed mihi quid prodest uestris disiecta lacertis
  Ilios? & murus quod fuit ante, solum?
Si maneo qualis Troia durante manebam;
  Virq; mihi dempto fine carendus erit.
Diruta sunt alijs, uni mihi Pergama restant,
  Incola captiuo quæ boue uictor arat.
Iam seges est ubi Troia fuit, resecandaq; falce
  Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.
Semisepulta uirûm curuis feriuntur aratris
  Ossa, ruinosas occulit herba domos.
Victor abes, nec scire mihi quæ caussa morandi,
  Aut in quo lateas ferreus orbe licet.

Quæ sequuntur ab adiunctis trahũtur. Ex suis enim, filijq; factis, & suam in maritum, & filij in parentem pietatem declarat.

Quisquis ad hæc uertit peregrinam littora puppim,
  Ille mihi de te multa rogatus abit.
Quamq; tibi reddat, si te modo uiderit usquam,
  Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon antiqui Nileia Nestoris arua
  Misimus: incerta fama remissa Pylo est.
Misimus & Sparten: Sparte quoq; nescia ueri,
  Quas habitas terras: aut ubi lentus abes.

Et hæc quæ sequuntur, ex adiunctorum loco cadũt. Mire autem affectus mouet: à sua fortuna, dum eam urbem adhuc stare uelle dicit, quam ante mature euerte à dijs esset precata. Caussas autem subijcit plures,

cur id optare potius possit.

Vtilius starent etiam nunc mœnia Phœbi:
Irascor uotis heu leuis ipsa meis.
Scirem ubi pugnares: & tantum bella timerem:
Et mea cum multis iuncta querela foret.
Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demens:
Et patet in curas area lata meas.
Quæcunque æquor habet, quæcunque pericula tellus,
Tam longæ caussas suspicor esse moræ.

Quæ sequuntur à caussarum & euentorum loco sunt. Siquidem eius cognita libido, caussa fuit, cur suspicetur peregrino eum amore captum esse posse: & narrare, quàm rusticam coniugem habeat, quæ tota in tractando lanas sit occupata.

Hæc mihi dum stulte meditor, quæ uestra libido est,
Esse peregrino captus amore potes.
Forsitan & narras quàm sit tibi rustica coniunx:
Quæ tantum lanas non sinit esse rudes.
Fallar: & hoc crimen tenues uanescat in auras:
Ne'ue reuertendi liber, abesse uelis.

Quæ sequuntur argumenta ad maturandum reditum grauiora adferuntur. Reuocat enim coniugem ab Icarij sui parentis imperio, uolentis se alteri nubere: à procorum in se multitudine, & uiolentia. Vtrobique autem amplificat: ibi in fide tamen coniugali sem per se mansurã, patremque pudicis suis precibus frãgi addendo: hic procos in se, suasque fortunas & seruos, uiolẽtiores, uel nominatim enumerãdo. Omnia quidem hæc

dem hæc ex adiunctorum trahuntur loco,
Me pater Icarius uiduo discedere lecto
Cogit: & immensas increpat usque moras.
Increpet usque licet, tua sim, tua dicar oportet:
Penelope coniunx semper Vlyssis ero.
Ille tamen pietate mea, precibusq; pudicis
Frangitur: & uires temperat ipse suas.
Dulichij, Samijq; & quos tulit alta Zacynthus,
Turba ruunt in me luxuriosa proci.
Inq; tua regnant, nullis prohibentibus, aula:
Viscera nostra tuæ dilacerantur opes.
Quid tibi Pisandrum, Polybum, Medontaq; dirũ,
Eurymachiq; auidas, Antinoiq; manus,
Atque alios referam? quos omnes turpiter absens
Ipse tuo partis sanguine rebus alis.
Irus egens, pecorisq; Melanthius autor edendi,
Vltimus accedunt in tua damna pudor.

Quæ porro sequuntur omnia ad commouendũ gratissima sunt: eodemq; ex adiunctorũ loco deprompta. Argumẽta autem ducit, affectusq; mouet, à suo sexu muliebri atque inutili, Laertæ autem senili, & Telemachi nondum matura ætate, atque periculo. Atque hic à suo in filium materno affectu, cui sua longiorem uitam precatur, amplificat: enumeratq; , qui domi ex seruis in officio maneant. Deinde quo magis affectus moueat, atque impetret, ad se ut omni abrupta mora reuertatur, repetit Laertæ senectutem minus accommodatam ad capessendum regnum; Tele-

 machi

machi ætatem nondum maturam, & suas uires muliebres, nullasq́ ad resistendum hostibus esse. Quare quod ante proposuit infert, ipse domum citius ut ueniat. Tertio & postremo ad has ipsas personas redit: argumentaq́ hinc sumit, & mouet affectus: à persona Telemachi, qui filius à patre bonis artibus iam instituendus erat: à persona Laertæ senis, cui iam iam emorituro, filius ipse patri adesset: Deniq́ & à sua persona, quę longiore temporis spatio, quod abfuit, anus facta uideri posset. Omnia porro hæc, cõiunx, pater, filius, unde argumenta affectusq́ depromuntur, Vlyssi, cui scripsit sunt adiuncta.

Tres sumus imbelles numero: sine uiribus uxor:
    Laertesq́ senex: Telemachusq́ puer.
Ille per insidias penè est mihi nuper ademptus,
    Dum parat inuitis omnibus ire Pylon.
Dij precor hoc iubeant, ut euntibus ordine fatis,
    Ille meos oculos comprimat, ille tuos.
Hoc faciunt custosq́ boum, longæuaq́ nutrix,
    Tertius immundæ cura fidelis haræ.
Sed neque Laertes, ut qui sit inutilis annis,
    Hostibus in medijs regna tenere potest.
Telemacho ueniet, uiuat modo, fortior ætas,
    Nunc erat auxilijs illa tuenda patris.
Nec mihi sunt uires inimicos pellere tectis:
    Tu citius uenias, portus, & aura tuis.
Est tibi, sitq́ precor natus, qui mollibus annis
    In patrias artes erudiendus erat.

Respice

Respice Laerten, ut iam sua lumina condas;
Extremum fati sustinet ille diem.
Certe ego quæ fueram te discedente puella,
Protinus ut uenias facta uidebor anus.

Hinc quæ ex locis amplificandi, copioseq́ꝫ suadendi ratio sit, satis declaratum esse puto. Ieiuna nanq́ꝫ, nudaque, non perinde fidem facit oratio, atque ea, quæ per locos ducta, uires contrahat; reluctantemq́ꝫ cōmoueat: & ui tandem secum uel inuitum rapiat. Nos quidem non grauati sumus, pluribus locorum hic usum explicare: quod nemo ferè est, quocunq́ꝫ in genere uitæ existat, cui non aliquando suadendum, hortandum, petendum'ue sit: ubi, si intelligat unde sumi commode possit, quo cum motu animorū sibi fidem in dicendo conciliet, felicius hunc quæ uolet, ex sententia impetraturum dubium nulli esse debet. Dissuadendi autem quæ sit ratio, ex superioribus satis liquet. Contraria nanque, turpia uidelicet, inutilia, impossibilia, difficilia, quibus multum inest periculi, dissuadenda erunt: quæ ex eodem illo adiuncto rum, caussarum sumpta loco, unde superiora, ad maiorem fidem motumq́ꝫ animorum faciendum, & ex reliquis dilatantur amplificanturq́ꝫ.

Exemplum copiose ex locis dissuadendi apud Titum Liuium. CAP. X.

SEd & hic exemplo apud T. Liuium, cum in omnibus passim, tum in concionibus eloquentissimum historicum ostendamus. Elegans apud hunc, doctaq́ꝫ

Q. Fabij

Q. Fabij Maximi extat oratio, neruis, & rerum pondere perquam munita. Qui cum senex iam nulli Romæ rerum gestarum gloria secundus, uideret Publiū Scipionem admodum iuuenem totam Hispaniam, cæsis, pulsisq; Pœnis recuperasse, atq; inde Romam reuersum ingenti fauore populi, & summa spe finiendi per eum Punici belli creatum cōsulem statuisse rū exercitu in Africam, trahendi ex Italia Annibalis caussa traijcere, eaq; de re, eo consilio ad Senatum referre, ut si hic non impetraret, cum populo ageret, rogatus in Senatu sententiam, consilium Scipionis, siue inuidia, siue Reipub. periculo commotus totum improbat: dissuadetq; ante in Africam esse traijciendum, quàm Annibal Italia pulsus sit atque fugatus. Exordium, quo animos patrum cōciliat, uiamq; sibi ad dissuadēdum sternit, ex adiunctorum loco ducit: nempe à caussæ, & Africæ prouinciæ circunstantia, Scipionisq;, & sua persona. Sunt enim dicturo adiuncta hæc omnia: personæ eorum, apud quos dicit: aduersarij: sua ipsius: caussa item ipsa: deniq; locus, & tempus: qua de re, supra de principijs est disputatū. Duo maxime hoc in exordio præstat Fabius. Primū Scipioni odium conflat: quod de Africa prouincia sibi decernenda ad Senatum se referre simulet, cum uel *inuitis* Patribus hanc sibi prouinciam dari uellet. Deinde, cum & ipse natura cunctatior ad res gerendas uideri posset, crescentiq; Scipionis gloriæ inuidere, omnem suæ cunctationis & inuidiæ suspicionem

amouet

amouet. Cum igitur animaduerteret Fabius Scipionem, eo consilio ad Senatũ de Africa prouincia, quã in eum diem nec Senatus prouinciam censuisset, nec populus iussisset, referre, ut si is non concederet, à populo impetraret, ab hac rerum circũstantia ita est exorsus. Scio multis uestrum uideri Patres Conscripti, „ rem actam hodierno die agi: & frustra habiturũ ora„ tionem, qui tanquam de integra re, de Africa prouin„ cia sententiam dixerit. Ego autem primum illud igno„ ro, quemadmodum certa iam prouincia Africa con„ sulis uiri fortis, ac strenui sit, quam nec Senatus cen„ suit in hunc annum prouinciam esse, nec populus „ iussit. Deinde si est, consulem peccare arbitror, qui de„ re transacta simulando se referre, Senatum ludibrio „ habet: non senatorem modo, qui de quo consulitur, „ suo loco dicit sententiam. Hactenus Patrum animos à Scipione abalienauit: nunc subinde suæ cunctationis, atque inuidiæ suspitionem tollit: ab acta sua uita, & moribus, summisq; gestis honoribus: denique ab sua iam ingrauescenti ætate. Atq; hic ex comparationis loco, hæc extendit atque confirmat, dum cum sis sui ætate, Scipionis confert: & exemplum rerum à se gestarum à maiori sumptum adducit. Se dictatorem, cum Magistro equitum imperium secum æquaretur, rebus quàm uerbis assequi maluisse, ut qui sibi aliorum iudicio comparatus esset, sua mox confessione se sibi præferret, tantum abesse, ut certamina sibi cum adolescente Scipione proponenda esse putet.

Atque hinc ex eodem hoc loco, & quidem à maiori,
aliud infert argumentum: quo & Patrum sibi ani-
mos admodum conciliat: æquum esse Scipionem sibi
ignoscere, si, cum in se ipso pluris semper Rempub.
quàm famam hominum fecerit, non ipsius gloriam,
,, bono publico præponat. Atque ego certum habeo,
,, dissentienti mihi ab ista festinatione in Africam traij-
,, ciendi, duarum rerum subeundam opinionem esse.
,, Vnius, insitæ ingenio meo cunctationis, quam me-
,, tum pigritiamq; homines adolescentes sanè appel-
,, lent, dum me non pœniteat adhuc, aliorum spe-
,, ciosiora primo aspectu consilia semper uisa, mea
,, usu meliora. Alterius, obtrectationis atque inui-
,, diæ, aduersus crescentem in dies gloriam fortissi-
,, mi consulis. A' qua suspitione, si me neque uita acta,
,, & mores mei, neque dictatura cum quinque consu-
,, latibus, tantumq; gloriæ belli domiq; partum uin-
,, dicat, ut propius fastidium eius sim, quàm deside-
,, rium, ætas saltem liberet. Quæ enim mihi æmulatio
,, cum eo esse potest, qui ne filio quidem meo æqualis
,, sit? Me dictatorem, cum uigerem adhuc uiribus, &
,, in cursu maximarum rerum essem, recusantem nemo
,, aut in Senatu, aut apud populum audiuit, quo mi-
,, nus insectante me Magistro equitum, quod fando
,, nunquã ante auditum erat, imperium mecum æqua-
,, retur: rebus quàm uerbis assequi malui, ut qui alio-
,, rum iudicio mihi comparatus erat, sua mox confes-
,, sione me sibi præferret, nedum ego perfunctus ho-
noribus,

noribus, certamina mihi atque æmulationem cum ado „ lescente florentissimo proponam: uidelicet, ut mihi „ iam uiuendo, non solum rebus gerendis fesso, si huic „ negata fuerit, Africa prouincia decernatur. Cum ea „ gloria, quæ parta est, uiuendum atque moriendum „ est. Vincere ego prohibui Annibalem, ut à uobis, „ quorum uigent nunc uires, etiam uinci posset. Illud „ te mihi ignoscere P. Corneli æquum est, si, cum in me „ ipso nunquã pluris famam hominum, quàm Rem„ pub. fecerim, ne tuam quidem gloriam bono publi„ co præponam. Hactenus Fabius, sumpto ab adiunctis exordio, & Scipioni odium conflauit, & quo grauior dissuadendi autor esset, suæ cunctationis atque inuidiæ suspitionem sustulit: nunc subinde dissuadet, ante Italia esse discedendum, quàm Pœni hinc pulsi sint atque fugati: idque ductis argumentis ab adiunctorum loco: uidelicet à persona hostis Annibalis: ab eius incolumi exercitu: à multitudine annorum quos Italiam obsideat. Atque hoc in genere obiter animaduertendum est, propositionem, ut hic, sæpe omitti, cum id, quod suadetur, aut dissuadetur, satis eluceat perspicuumque sit. Satis enim hic apparet, Fabium uelle, Italia hostem ante esse expellendũ, quàm in Africam traijciendum: sic ille. Quanquam si aut „ bellum nullum in Italia, aut is hostis esset, ex quo ui„ cto nihil gloriæ quæreretur, qui te in Italia retineret, „ etsi id bono publico faceret, simul cum bello mate„ riam gloriæ tuæ ire ereptum uideri posset. Cum ue„

„ ro Annibal hostis, incolumi exercitu quartumdeci„ mum annum Italiam obsideat, pœnitebit te Publ. „ Corneli gloriæ tuæ, si eum hostem, qui tot funerum, „ tot cladium nobis caussa fuit, tu Consul Italia expu„ leris? Subijcit ex similitudinis loco, & sicut penes C. „ Luctatium prioris Punici perpetrati belli titulus „ fuit, ita penes te huius fuerit? Quæ sequuntur ex comparationis loco sunt petita: ubi hunc hostem Annibalem, cum Amilcare parente, superiorisq; belli duce, & hoc secundum bellum Punicum, cum primo, denique hanc futuram uictoriam, cum illa superiori conferendo, ostendit longe maximam gloriam in hoc hoste Italia expellendo, belloq; finiendo Sci„ pioni positã esse. Nisi aut Amilcar Annibali dux est „ præferendus: aut illud bellum huic: aut uictoria illa „ maior, clariorq;, quàm hæc, modo contingat ut te „ Consule uincamus, futura est. Ab Drepano atque „ Eryce detraxisse Amilcarẽ, quàm Italia expulisse Pœ„ nos atq; Annibalem malis? Ne tu quidem, etsi magis „ partam, quàm speratã gloriam amplecteris, Hispania „ potius, quàm Italia bello liberata gloriatus fueris. „ Nondum is est Annibal, quem non magis timuisse „ uideatur, quàm contẽpsisse, qui aliud bellum malue„ rit. Quin igitur ad hoc accingeris? nec per istos circui„ tus, ut cum in Africã traieceris, secuturũ te illuc Anni„ balẽ speres potius, quàm recto hunc itinere, ubi Anni„ bal est, eò bellũ intendis? Quæ his adijciũtur, ab adiunctis argumenta trahũtur, atq; extendũtur: nempe

à nat

à natura, atq; ordine gerendarum rerum. Egregiam ,,
istam palmam Punici peracti belli petis? Hoc & natu ,,
ra prius est, tua cum defenderis, aliena ire oppugna- ,,
tum. Pax ante in Italia, quàm bellum in Africa sit: & ,,
nobis prius decedat timor, quàm ultro alijs infera ,,
tur. Si utrunq; tuo ductu, auspicioq; fieri potest, An- ,,
nibale hic uicto, illic Carthaginem expugna. Si alter- ,,
utra uictoria uobis consulibus relinquenda est, prior, ,,
cum maior, clariorq;, tum caussa etiam insequẽtis fue ,,
rit. Quæ item sequuntur argumenta, ab adiunctis su-
muntur: ab inopia ærarij: & à periculis, quæ & urbi
Romæ, & ipsi in Africa pugnaturo impendeãt. Atq;
hæc tribus confirmat exemplis ex similitudinis loco
petitis, ipsius parentum, Atheniensium, & M. Attilij
Reguli. Nam cum quidem, præterquam quòd & in ,,
Italia, & in Africa duos diuersos exercitus alere æra- ,,
rium nõ potest, præterquam quòd unde classes tuea- ,,
mur, unde commeatibus satisfaciamus præbendis, ,,
nihil reliqui est, periculi tandem quantum adeatur, ,,
quem fallit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bellum in ,,
Africa geret. Quid si, quod omnes dij omen auertãt, ,,
& dicere etiam reformidat animus, sed quæ acciderũt ,,
accidere possunt, & uictor Annibal ire ad urbẽ per- ,,
gat? tum demum te consulem ex Africa, sicut Q. Ful- ,,
uium à Capua accersemus? Quid quod in Africa ,,
quoq; Mars communis belli erit? Domus tibi tua, ,,
pater, patruusq; intra triginta dies cum exercitibus ,,
cæsi documẽto sint, ubi per aliquot annos, maximis ,,

„ rebus terra mariq; gerendis, amplissimum nomen
„ apud exteras gentes Populi Romani, uestræq; fami-
„ liæ fecerant. Dies me deficiet, si Reges, Imperatoresq;
„ temere in hostium terras transgressos cum maximis
„ cladibus suis, exercituumq; suorum enumerare ue-
„ lim. Athenienses prudentissima ciuitas, bello domi
„ relicto, autore æque impigro, atque nobili iuuene,
„ magna classe in Siciliam transmissa, una nauali pu-
„ gna florentem Rempub. suam in perpetuum afflixe-
„ runt. Externa, & nimis antiqua repeto. Africa eadem
„ ista, & M. Attilius, insigne utriusq; fortunæ exem-
„ plum nobis documento sint. Proxima ex compara-
tionis loco sunt ducta: ubi Hispania & Africa com-
parantur: resq; á Scipione in Hispania gestæ enume
rando eleuantur, & cum ijs, quæ in Africa futuræ
„ sint conferuntur. Næ tibi P. Corneli, cum ex alto
„ Africam conspexeris, ludus & iocus fuisse Hispaniæ
„ tuæ uidebuntur. Quid enim simile? Pacato mari
„ præter oram Italiæ Galliæq; uectus, Emporias in ur-
„ bem sociorum classem appulisti: & expositos mili-
„ tes, per tutissima omnia ad socios, & amicos Populi
„ Romani Tarraconem duxisti: ab Tarracóne deinde
„ iter per præsidia Romana: circa Iberum exercitus pa
„ tris, patruiq; tui, post amissos imperatores ferociores
„ calamitate ipsa facti. Dux tumultuarius quidem ille
„ L. Martius, & militari suffragio ad tempus lectus,
„ cæterum si nobilitas, & iusti honores adornarent, cla
„ ris Imperatoribus qualibet arte belli par, Oppugna-
ta per

ta per summum otium Carthago, nullo trium Puni- ,,
corum exercituum socios defendente. Cætera, neque ,,
ea eleuo, nullo tamen modo Africo bello comparan- ,,
da: ubi non portus ullus classi nostræ apertus: non ,,
ager pacatus: non ciuitas socia: non rex amicus: nō ,,
consistendi usquam locus: non procedendi: quas- ,,
cunq; circunspexeris, hostilia omnia atque infesta. ,,
Confutat subinde, quæ obijci à Scipione possent, quod amicitiam, fœdusq; cum Numidarū rege Syphace in Carthaginenses fecisset. Barbaris enim regibus non esse credendum: probatq; primum exemplis parentum Scipionum, atque ipsius, quæ ex similitudinis, & comparationis loco sumuntur: deinde argumentis ex adiunctorum loco sumptis: nempe à natura, atque ingenijs regum Numidarum, & hostium Carthaginensium. An Syphaci Numidisq; cre ,,
dis? Satis sit semel creditum. Non semper temeritas ,,
est felix: & fraus fidem in paruis sibi præstruit, ut cū ,,
operæ precium sit, cum mercede magna fallat. Non ,,
hostes patrem patruumq; armis prius, quàm Celti- ,,
beri socij fraude circumuenerunt. Nec tantum tibi ,,
ipsi à Magone, & Asdrubale hostium ducibus, quā- ,,
tum ab Indibili, & Mandonio in fidem acceptis peri- ,,
culi fuit. Numidis tu credere potes defectionem mili- ,,
tum tuorum expertus? Et Syphax & Masinissa, se ,,
quàm Carthaginenses malunt potētes in Africa esse: ,,
Carthaginenses, quàm quenquam alium. Nunc illos ,,
æmulatio inter sese, & omnes caussæ certaminum ,,
acuunt

„ acuunt, quod procul externus metus est: ostende Ro„ mana arma, exercitum alienigenam, iam uelut ad „ commune restinguendum incendium concurrent. „ Aliter ijdem illi Carthaginenses Hispaniam defende„ runt, aliter mœnia patriæ, templa deûm, aras, & fo„ cos defendent, cum euntes in prælium pauida prose„ quetur coniunx: & parui liberi occursabunt. Quæ sequuntur, ex adiunctorum trahuntur loco: periculorumq; magnitudinem, quæ emergere ex Scipionis in Africam traiectione possunt, ostendunt. Quin & similitudo, quò res periculosior uideatur, admiscetur. Confutatiuncula item, non uictum ab eo Asdrubalem, quem in Italia descendere passus sit: quod ab „ adiunctis est tractum. Quid porro, si satis cõsisi Car„ thaginenses consensu Africæ, fide sociorum regum, „ mœnibus suis, cum tuo exercitusq; tui præsidio nu„ datam Italiam uiderint, ultro ipsi nouum exercitum „ in Italiam, aut ex Africa miserint, aut Magonem, quẽ „ à Balearibus classe transmissa iam præter oram Ligu„ rum Alpinorum uectari constat, Annibali se coniun„ gere iusserint? nempe in eodẽ terrore erimus, in quo „ nuper fuimus, cum Asdrubal in Italiam transcendit: „ quem tu, qui nõ solum Carthaginem, sed & omnem „ Africam exercitu tuo es clausurus, è manibus tuis in „ Italiam emisisti. Victum à te dices? eo quidem minus „ uellem, & id tua, nõ Reipub. solum causa iter datum „ uicto in Italiam esse. Quæ sequuntur, ab adiunctis petuntur: firmaq; sunt argumenta. Primum autem

dissuadet

dissuadet ab ipsius Scipionis psona: qui quo melior, bellicosiorq; sit, hoc cõmodius eũ Patria totaq; Italia retineat. Deinde ab ipsius iudicio, confitentis ibi belli esse caput, ubi sit Annibal. Tum à caussa trajciendi, quę fuit, ut Annibalē in Africā secũ ex Italia traheret, atq; ibi cũ eo manus cõsereret; quod minus periculose in Italia fieri posse, ubi & collegæ sui exercitu iuuari posit, recẽti Claudij & Liuij COSS. exẽplo cõfirmat. Atq; hic rem & ex cõparationis loco exaggerat, atq; extendit, dum collatis locis Africa, atq; Italia, copijsq;, quibuscum aut hic, aut ibi futura res sit, ostendit minus periculose in Italia, cũ Annibale manus cõserere posse, ubi & à collega iuuari posit, quàm in Africa, ubi soli aduersus plures hostiũ copias sit pugnandũ. Figurata quidem & hæc sunt urgẽdi caussa crebris interrogationibus. Patere nos omnia, quæ „ prospera tibi & populi Romani imperio euenere tuo „ cõsilio asignare: aduersa casibus incertis belli, & for- „ tunæ legare. Quo melior, fortiorq; es, eo magis talem „ presidem sibi Patria, atq; uniuersa Italia retinet. Non „ potes ne ipse quidẽ dissimulare, ubi Annibal sit, ibi ca „ put atq; arcẽ huius belli esse: quippe qui præ te feras, „ eam tibi caussam esse trajciendi in Africã, ut Anniba „ lem eò trahas. Siue igitur hic, siue illic, cum Annibale „ est tibi futura res. Verum ergo tandem firmior eris in „ Africa solus, an hic tuo collegæq; tui exercitu cõiun- „ ctos? ne Claudius quidẽ & Liuius Consules tam re- „ centi exemplo, quantum id intersit documẽto sunt? „

„ Quid? Annibalē utrū tandē extremus angulus Bru„ tij agri, frustra iam diu poscentē ab domo auxilia, an „ propinqua Carthago, & tota socia Africa potentiorē „ armis uirisq; faciet? Quod istud consiliū est, ibi malle „ decernere, ubi tuæ dimidio minores copię sint, hostiū „ multo maiores, quàm ubi duobus exercitibus aduer„ sus unū, tot prælijs, & tam diuturna, & graui militia fessum pugnandū sit? Quæ sequūtur ex contrariorū, adiunctorū, seu caussarū, similitudinisq; loco sunt deprōpta. Nam ut magis atq; magis Scipionis consiliū improbaret, à paterno maxime pugnare, contrariūq; esse ostendit. Ab adiunctis est, atq; adeo à caussis, non Reip. cōmodū hic eum quærere, sed sui nominis gloriā uænari: quod subinde rerum ante ab ipso gestarū exēplo, ducto à simili confirmat. His adijcit clausulā, „ atq; adeo suam sententiā, Quàm compar consiliū tuū „ parentis tui cōsilio sit reputa? Ille consul profectus in „ Hispaniā, ut Annibali ab Alpibus descēdenti occur„ reret, & in Italiā ex prouincia redijt: tu cum Annibal „ in Italia sit, relinquere Italiā paras: non quia Reip. id „ utile, sed quia tibi ampliū, & gloriosum censes esse. Si„ cut cum prouincia, & exercitu relicto, sine lege, sine „ S.C. duabus nauibus populi Romani imperator for„ tunā publicā, & maiestatē imperij, quæ tum in tuo ca„ pite periclitabātur, cōmisisti. Ego P. Cornelium P. C. „ Reip. nobisq;, non sibi ipsi priuatim creatum consu„ lem existimo: exercitusq; ad custodiam urbis, atque „ Italiæ scriptos esse; non quos regio more per superbiam

bitam consules, quò terrarum uelint traijciant. Ani„ maduertendū autem, quod ipsum & sępius diximus, omnia hic, quibuscunq; ex locis ad fidem, motumq; animorū ducantur, in caussas cōuerti, cur non ante in Africam traijciendum Scipioni putet, quàm Annibal hostis Italia pulsus sit atq; fugatus.

De dispositione & exordio. CAP. XI.

OMnia quæ in suadendo & dissuadendo ad fidē, copiamq; orationis adhibētur, ex locis sumi, cū nostris, tū apud Oratores, Poetas, Historicosq;, exēplis ostēdimus: nunc subinde, & quę hoc in genere disponendi ratio sit, paucis erit dicendū. Quò enim copiose inuenisse ualebit, nisi recte disponas? Totidē igitur & hic, quot in superiori genere, orationis erūt partes. Principiū conciliandorū animorū caussa adhibetur. Sumitur autem, ut supra, à personis, nostris, dissentientiū, & eorū quibus consiliū datur: à loco item, & tempore: deniq; à caussæ circūstantijs: quæ ut pro caussa subinde aliæ atq; aliæ sunt, ita unus ille adiunctorū locus, omniū, unde duci debeat nos admonebit. Qua de re, cum supra copiosius disputatū sit, nihil attinet hic repetere. Vnus certe adiunctorū locus, eorum omniū, unde sumi posit nos admonet: quæ si magis extēdere, atq; ad motū animorū dilatare uelis, & per cęteros locos ducas licebit. Verum cum hoc in genere, ij, quibus suademus, aut dissuademus, nobis ferè sint conciliati, longiore non opus erit exordio: adeo, ut quod equidem minus probo, interdū omit-

tatur. Nam ut breui quidem contenti esse possumus, ita totum omitti, & abrupte exordiri, quod in rebus omnibus naturaliter aliquid sit primum, probari quî potest? Quod si uero male audias, aut inuidere, aut tui cõpendij ratione habere uidearis, omnibus uiribus ad conciliandũ, purgandũq; erit abutendũ. Itaq; pro caussa, hæc moderanda erunt omnia.

De narratione, & propositione; & quibus illa sumatur ex locis. CAP. XII.

RAræ hic, breuesq;, si quæ narrationes sunt. Suasurus Cicero Populo Romano bellũ in Mithridatem esse suscipiendũ, & Cn. Pompeiũ Imperatorẽ huic præficiendũ, breui narratione, quid ab hostibus pararetur, populũ docuit. Sumitur autem, si qua incidit, ab adiunctis: nempe ab ijs, quę gesta sunt, gerãtur, sintq; futura bona mala'ue. Cęteris ex locis narrationes, quòd breues esse solent, debẽtq;, non ferè multũ amplificãtur: adeo, ut ne ex hoc quidem loco, omnes circũstantias sumãt. Porro sæpius hic omnino nulla narratio est: ꝓpterea, quòd ij, quibus consiliũ datur, res ipsa, caussaq; tota sit cognita: aliũde tamẽ incidere possunt, quæ exponi oporteat. Quare breui propositione, quæ ferè semper est necessaria, quid suasurus, aut dissuasurus uenias, erit indicandũ: quæ tamen & ipsa, cũ satis apparet, quid agas, interdũ omittitur: ut in proximo exẽplo uidimus. Nam cum ipso exordio Fabius satis indicasset, displicere sibi Scipionẽ in Africam trajcere, nihil attinebat id certius proponẽdo facere,

cere, In epistolis, scriptisq; breuioribus; interdum in finem usq; propositio affertur. Porro conclusio, repetita propositio est, & per omnia eadem. Dicitur autem propositio, cum ante conflictum argumentorum probanda ponitur: conclusio, cum ex rerum argumentorumq; pugna, confirmata ducitur. Diuisione item, si pluribus de rebus dicendum sit, nos hic uti posse animaduertendum est: ut Cicero, primum se de genere belli, deinde de magnitudine, postremo de Imperatore deligendo se dicturum dixit.

De confirmatione. CAP. XIII.

EXposita res, seu modo proposita, argumentis erit probanda. Atque hic primum cōmode de honestate, deinde de utilitate, tum de necessitudine dixerimus: de qua, quanquam duobus illis, honesto atque utili comprehendatur, seorsum tamē saepe oratio est: postremo possibilitas, & si fieri potest facilitas etiam erit ostendenda. Frustra enim honestum, aut utile esse contendas, si prae difficultate minus fieri potest. Sed & hunc ordinem mutes licebit: primumq; de utilitate, deinde de honestate dicas. Habenda autem eorum, quibus consules, ratio diligēter. Nam si doctos uiros esse, uirtutemq; sequi intelligas, plurima tibi de honestate erit oratio: sin uero rudiores, omniaq; utilitate metiri uideas, commoda maxime, atque euentura emolumenta erunt ostendenda. Quòd si uero quid ab aduersario sit obiectum, aut obijci posit, erit id omnibus hic modis confutandum. Neq; enim

quæ uoles aliis recte probes, nisi ea ex animis hon
num interim tollas, quæ in diuersum rapiunt atq
trahunt. Quæ in suadendo, eadem & in dissuade
do, quod contrariis constat officiis collocandi, co
firmandiq; ratio est. Quibus autem ex locis conf
matio sumatur, explicatum est.

De epilogo. CAP. XII

Postquam autem iis, quæ nocitura erant refu
tis, tua satis argumentis confirmaris, rerum pe
dera, atque firmamenta, epilogo deinde erunt re
tenda, affectusq; mouendi. Quæ pars orationis, c
totaad amplificandum, motusq; animorum acco
modetur, licebit hic, si caussa postulat, in locos cc
munes excurrere: & prosopopœias admiscere: e
omnia, quæ ad concitandum ualent, de quibus
pra in exornatione diximus adhibere. Atque l
item, quibus sumantur ex locis, demonstratum e

De eloquutione seu exornatione. CAP.

Postquam autem copiose inuenerimus, rec
collocauerimus, eo omnia uerborū, figurarū
genere erunt exornanda, atq; enuncianda, ut do
mus, delectemus, & moueamus: de quibus tri
oratoris officiis, cum pluribus supra diximus
demq; huc pertineat, nihil eorū hoc loco repeti o
tere putamus. Quæ itē de actione, & quinta ultir
rhetorices parte ipsa memoria nobis uidebantur
pra diximus.

ΤΕΛΟΣ.

GERARDVS BVKOLDIANVS LECTORI S. D. P.

DVm quartum librum de genere iudiciali, quem forte desideras, scribendum suscipio, Hippocrates atque Galenus è medio me cursu quasi longius digressum ad grauissima ἰατρικὰ studia reuocant: ad quos ea lege redeo, ut illorum pace mihi & hunc aliquando addere liceat. Magna enim omnium artium inter sese cognatio est. Itaq; & ipse Galenus, ex quingentis, aut ultra quos scripsit libris, complures & his ipsis de rebus, ut magno futuro medico admodum necessarios edidit. Quare quanquam hoc tempore foro explosa sit eloquentia, nullusq; propemodum in iudicio oratori relictus sit locus, tamē, cum omnes ferè Ciceronis orationes hoc in genere uersentur, & hic locorum usum ostendisse iuuabit: & hoc magis, quod in Topicis Cicero, proprios cuiusq; status locos nō rectè indicasse uideatur. Quapropter & quartum si aliquando librum de usu locorum in genere iudiciali addo, ab hoc nostro Gryphio de studijs literarum optime merito expecta.

Vale.